

V. MURAD'I TEKRAR PADİŞAH YAPMAK İSTEYEN K. SKALİYERİ-AZİZ BEY KOMİTESİ

O. Prof. İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

Balıkesir Mebusu ve T. T. K. Üyesi

BAŞLANGIÇ

İkinci Abdülhamid Padişah olduktan sonra idareyi bizzat eline almak istediğinden kendisine yeni bir muhit yapmak ve taraftar hazırlamakta idi. Bu hükümdar amcası gibi müstebit ise de anın ayarında sert ve haşin olmadığından sûret-i haktan görünerek mülâyemet ve kurnazlıkla işe başlamış ve bütün hareketinde devlet adamlarını şüphe ve tereddüde düşürmüştür; halbuki amcası Abdülaziz aleyhinde ve biraderi sabık hükümdar beşinci Murat lehinde senelerce memleket içinde ve dışında yapılan propaganda, bu zatin yani Muradın iyi kalpli, açık fikirli temiz ruhlı olduğunu yaymakta olduğundan daha veliahtlığı zamanından beri Sultan Murat hakkında umumî bir hürmet ve taraftarlık havası esmekte idi; yine Sultan Murat lehinde olarak ecnebî memleketlerinde yapılan propaganda, muhtelif Mason locaları tarafından neşr ve idare edilmekte bulunuyordu; hattâ kendisinin hal'inden sonra da biraderi tarafından hayatına kasedilmemek için yine Masonlarca lâzım gelen tedbirler alınmıştı¹.

¹ Masonlar, saltanattan hal' edildikten sonra da Sultan Muradın hayatiyle alâkadar olmuşlar ve biraderi Abdülhamid tarafından öldürülmemesi için tedbir almışlardı. 12 Zilkade 94 [1878 Birincikânun] tarihiyle Abdülhamide verilen ve diğer müteaddit maddeleri de havi olan bir jurnalda Sultan Muradın Masonluga dair aşağıdaki bir kayıt ile buna merbut olarak İstanbulda Mason Cemiyeti reisi İtalya tebeasından ve Galatada zahire tüccarlarından Antuvan Kocraçi tarafından İtalyada Masonların baş muallimi Mansonî'ye yazılmış bir mektup sureti vardır. Jurnalda şöyle denilmektedir:

«Sultan Murat Hazretlerinin hekimbaşısı doktor Kapolyon Sultan-ı müşarünileyh Hazretlerinin Mason meslekine dahil bulunmasından ve gûya hakkında su-i kast mutasavver olmasından dolayı Masonların reisi olan Almanya imparatoru ile İngiltere veliahtı Prens Dögal'e müşarünileyh hakkında himayetin lüzumunu hâvi göndermiş olduğu notayı tezkip yolunda Dersaadette bulunan Mason

Beşinci Muradın malûm olan hastalığından dolayı üç ay üç gün süren saltanatı zamanında kendisi bilfiil ancak üç dört gün padişahlık etmiş ve nihayet, senelerce hırsla beklediği hükümdarlığın tadını tadamadan bu makamı biraderi Abdülhamide terke mecburiyet hasıl olmuştu.

Sultan Muradın hükümdarlığını temin edenler arasında ölenlerden sonra bakiyye olarak Mütercim M. Rüştü, Midhat ve Süleyman paşalar hayatta bulunuyorlardı; Abdülhamidin bunlara kat'iyen itimadı yoktu; Midhat Paşayı memleket dışına çıkarmış ve zâhiren Rusya ile olan muharebede mes'ul tuttuğu Süleyman Paşayı hapsederek muhakeme altına aldırmişti. Mütercim Rüştü Paşaya henüz dokunulmamış ise de o da şimdilik idare-i maslahat içinde ve Rüştü Paşa hakkında da mütemadiyen jurnallar alıyordu.

İkinci Abdülhamid hal' ve suikast korkusuyla naklettiği Yıldız köşkündeki muhitinde hizmetine almış olduğu saray adamlarını değiştire değiştire kendisine sadık bir bendegân zümresi vücude getirdiyse de malûm ve meşhur olan vehmini tahrik eden hadiseler ve jurnallar yüzünden henüz işine yarayacak bir hükûmet reisi ve kabine azası

Cemiyetinin reisi İtalya tebeasından Galatada zahire tüccarından Antuvan Kocraçi tarafından yazılan raportun sureti melfufter».

Bu jurnala göre: Sakızlı Edhem Paşanın sadareti zamanına [1878 senesi] tesadüf eden sûreti aşağıda aynen yazılmış olan Antuvan Kocraçının mektubu ile daha sonra görülen diğer bir vesika Masonların faaliyetine dair bir fikir vermeğe kâfidir.

(Fransızcadan tercümedir) 4/579

Romada mukim millet parlamentosu azası ve İtalya Farmasonlarının ser muallimi kudretlü Jozef Mansonije

Edeb ve adâletin namına zirde arzolunan maddeye dikkat-i vâlâlarını celp ederim; Sultan Muradın aklına hiffet geldiğini ve bu sebepten biraderi, yerine geçmiş olduğunu raport-ı sâbıklarım da beyan etmiş idim. Şimdi bendenize nâmâlûm olan sebeplerden dolayı, Sultan Murada gitmek ve tedavisine bakıyak doktor Kapolyona menolunmuştur. Şu mümaneat Sultan Muradın ömrüne ilişmek istenildiğini şüphe ettirüb Avrupa kıtasında vaki Türkiye için Gran Doryan (Grand Orient) vekili bulunduğum cihetle Masonların meyânında bulunan en tesirlü zatlar bendenize müraceatla Sultan Muradın ömrünü vikaye etmek için burada mukim Ravş ve Layard nam sefirlerin müdahale ettirilmesi Alman imparatoru Vilhelm ve prens Dögalin taht-ı riyasetinde bulunan Prusya ve İngiliz Gran doryanlarından istirham olunmasını rica ettiler ve bendeniz dahi insanıyyetin nâmına ve Mason rukıyyeti iktizasınca ricalarını kabul etmiş isem de keyfiyet-i mezkûre bu devletin başları bulunanlar için ehemmiyet-i fevkalâdeden bulunduğundan keyfiyyetin evvel-i emir dematlap veçhile tahkikine ve sonra icab

bulamamıştı¹. Kendi zamanında açılan Rus harbinin pek feci netice vermesi, Rus ordularının İstanbul kapılarına kadar gelmesinin her tarafta bir hoşnutsuzluk ve emniyetsizlik uyandırması, Rumeliden akın akın gelen muhacir kabilelerinin payitaht sokaklarındaki acıklı vaziyetleri hoşnutsuzluğu hâd bir dereceye çıkarmış ve buna inzimam eden malî buhran da halkın tahammülünü azaltmıştı.

Bu sırada açılmış olan Meclis-i mebusandaki tenkit ve muahazeler arasında Sultan Murat taraftarları da faaliyete geçerek çalışıyorlar ve hastalığı geçtiği rivayet edilen sabık hükümdara taraftar topluyorlardı. Tetkik edilen evrak ve görülen vesikalardan anlaşıldığı üzere gerek devlet ricalinden ve gerek münevver tabakadan olarak İstanbuldaki Sultan Murat ve Midhat Paşa taraftarları mühim bir yekûn tutuyordu. Midhat Paşa aleyhinde Abdülhamide mütemediyen jurnallar veriliyor ve Padişah aleyhindeki bütün hareketlerde anın parmağı olduğu bildiriliyordu.

Sultan Muradı tekrar hükümdar yapmak için Abdülhamid aleyhine yapılan ilk filî hareket, Ali Suâvî Efendinin tertip ettiği Çırağan sarayı baskını idi; bundan evvelki makalemizde yazdığımız gibi bir vakit yanlışlığından dolayı muvaffak olamadığı söylenen bu hareket, süratle bastırılmış fakat Suâvînin öldürülmesi ve ailesindeki evrakın yakılmasından dolayı büyüklerden kimse ele geçmemişti. Suâvî hadisesinden bir buçuk ay sonra ise azasından birinin gammazlığı üzerine yine Sultan Muradı hükümdarlığa getirmek isteyen ve Mason cemiyetine mensup oldukları anlaşılan ikinci bir komite meydana çıkmış ve bir kaç müstesna olmak üzere diğer azaları yakalanmıştı.

eden tedabirâta mübaşeret etmeğe karar verdim ve şu gayretim boşuna sarfolunmâyup Sultan Muradın ömrüne ilişmeğe hiç kimse eskâr etmediğini sûret-i katıyyede beyan ederim ve Sultan Hamid biraderini pek sevdiğini ve padişahı bulunmuş hasta olan bir zata lâzım gelen riayetle tedavi ettirüb baktırdığı ve Murada fenalık yapmak değil ve hatta bunu inkâr etmeğe bile muktedir olmadığından eminim. Misli olmayan ve ahlâk-ı hamîdeden olduğu güneş gibi berrak olun (bunu görmeyen kör olmalıdır) Edhem Paşa sadarete bulunduğu müddetçe başka dürlü olamaz idi; Edhem Paşanın ismi adalet, serbestiyet ve terakkî demektir ve bi esas olan şüphe ve iftiralara karşı hakikat-i hal ve adalet üzere tahrir olunup evrakta hıfzolunacak işbu raportumun mündericatına mugayir zât-ı âlilerine vürud edecek tekarir ve saireye itimat etmemenizi rica ederim kudretlü muallim efendim,

¹ Abdülhamidin cülûsunda yani 1293 Şaban 1876 tarihinde Mütercim Rüştü Paşa sadr-ı âzamdı; bundan sonra *Kleanti-Aziz* Bey komitesinin meydana çıkarıl-

Kleanti Skaliyeri-Aziz Bey komitesi ismini verdiğimiz bu cemiyetin azalarına ve komiteyi idare ile Sultan Muradla muhabereyi temin eden ve anınla görüşen Mason locası üstadlarından Kleanti Skaliyeri'nin vaziyetine bakılacak olursa Kleanti'nin niyeti, Sultan Murad Aziz Beğin evine getirdikten sonra Avrupaya kaçırmak olduğu anlaşılıyor; bu şekil, Kleantinin bazı harekâtından istidlâl edildiği gibi Sultan Muradın kurenâsından İsmail Beğin ifadesinden de anlaşılıyor¹.

Yapılan tahkikat neticesinde bu komitenin Suâvî cemiyeti ile münasebeti derecesi kat'î surette anlaşılammış ve fakat Suâvî cemiyetinde bulunmuş olan bazı azaların bu komite ile alâkaları ve Kleanti Skaliyeri ile tanıştıkları tahakkuk eylemiştir. Her iki cemiyetin maksadının da Sultan Muradın padişahlığını temin etmek olduğu açıkça görülüyor. Bu, Kleanti Skaliyeri bütün vesika ve isticvap evrakında küçük adıyla zikredildiğinden biz de bu makalemizde anı bazan soy adıyla beraber ve bazan da yalnız küçük adıyla zikredeceğiz.

KOMİTE ÂZALARI

Kleanti Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi, Beşinci Murad'ın hal'inden bir müddet sonra teşekkül etmişti. Azalarının bir kısmı Sultan Murad mensuplarından olup diğerleri de memur sınıfından idiler; içlerinde yüksek devlet adamlarından hiç kimse yoktu; komite âzasından ve Sultan Murad cariyelerinden *Nakşibend kalfa* ismindeki bir saraylı vasıtasıyla bazı büyük devlet ricali elde edilmek istenmişse de muvaffak olunamamıştı.

Komitenin birinci reisi, vesikalarda *Kilyanti* ve *Kırlanti* diye de ismi geçen yunanlı *Kleanti Skaliyeri* isminde biri olup İstanbul'da Prodos mason locasının üstad-ı âzamı idi; veliahtlığı zamanından beri Beşinci Murad'ın dostu olan *Kleanti*, bunun saltanatını temin için bütün gayretiyle çalışıyordu². Sultan Abdülaziz'le Avrupaya

dığı tarihe kadar iki seneye yakın bir zamanda Midhat, Hamdi, Ahmed Vefik, Sâdık, Mütercim Rüştü ve Safvet paşalar Sadr-ı âzam ve Başvekil olmuşlardı; hatta bu kararsızlık daha sonraki tarihlerde de bir müddet devam eylemiştir.

¹ İsmail beğin 16 Receb 1295 tarihli ikinci ifadesi (iki numaralı isticvap evrakı).

² Abdülhamid'in, kurenâsından Besim Beğe dikte ettirdiği notlarında bu Kleanti Skaliyeri ve komitesinden şöyle bahsediliyor: «Cemiyet-i fesadiyye efradının rüesây-ı müfsidesinden olmak üzere bir şahsın dahi zikri lâzimedendir ki bu şa-

giden Murad Efendi seyahatten avdetinden bir müddet sonra İngiltere'de tanıştığı ve masonluk hakkında görüştüğü İngiliz veliahdından bir mektup almıştı; bu mektuptan sonra kendisine Fransız Meşrik-ı âzamından da bir mektup gelmişti; bu mektubu kendisine getiren Kleanti Skaliyeri idi. K. Skaliyeri 1285-1868 de teşekkül etmiş olan Prodos mahfilinin üstad-ı azamı idi; aslen yunanlı olan K. Skaliyeri teşkilât yapmak için İstanbula gelmiş ve Havyar hanında zahire ve şarap komisyonculuğuna başlamıştı. İşte Kleanti Skaliyeri'nin veliaht Murad Efendi ile ilk tanışması bu mektup sebebiyle olmuştu; mektupta Murad Efendi'ye on sekiz derece verilerek hususî merasimle kardeşler arasına

hıs an'asıl yunanlı olduğu halde Skaliyeri Girlandi (Kleanti Skaliyeri) namıyla maruf ve gerek devr-i sultan Abdülaziz hanı ve gerek şevketmeab Abdülhamid Han Efendimizin cülus-ı meyâmin me'nuslarından sonra icrasından geri durmadığı fesâdat ve igvâatiyle meşhurdur.

Bu müfsid-i leim veliahd-ı müşarünileyhe ve etbâ ve avenesine masonluk kavaidini tâlim ile insaniyyet ve hemcinsine muavenet nikabları altında cemiyet-i mâlûme efradına fesad ve melanet dersleri tedrisiyle prens (Sultan Murad) ve avene-i havenesi amucasının ve velinimetlerinin aleyhinde ve devlet ve hükûmeti esasından tehiz edecek bir tarik-i mefsedette devama tergiyb eyley ve prens ile derece-i irtibatını ol dereceye vardırılmış idi ki rûz-u-şeb nezdinde bulunur ve Kurbağalı dere çiftliğinde küll-i yevm sofrasında baş başa vererek taam eyledikten mâada sık sık dahi mahfiyyen sarây-ı hümâyuna gelerek prensin harem dairesine dühul ile orada bilâ tekellûf Hıristaki (meşhur sarraf) ve Köçe oğlu Agop (bu da meşhur sarraf) Rıza Paşa (Cihan seraskeri) ve oğlu İbrahim Paşa (Münire sultanın kocası) ve Kemal Bey (Namık Kemal) ve tabip Kapolyon ile birlikte sabahlara kadar iş-ü-işret ve fesat planları tertibiyle iştilgal eyledikten sonra orada beytütet eylemekte idiler.

Muahharan şevketmeab efendimizin cüluslarından sonra dahi leim-i merkum Girlandi, evkaf müsteşarı müteveffa İzzet Efendinin oğlu Aziz Bey ve prensin ikinci kâtibi Hüsnü Bey ve ettiği fesatlarından dolayı şehre çıkarılan Nakşibend namında Murad Efendi'nin bir cariyesi, Murad Efendi'nin validesiyle müttefikane şevketmeab efendimizin aleyhinde azim bir komite teşkil ve Kılıçalide bir su yolcusunu ve imamı akçe kuvvetiyle kazanarak su yolları vasıtasıyla Murad Efendi'nin validesiyle mülâkat ve ariz -ü- âmik müzakere veya muhabere eylemekte iken merhum zabtiye nazırı Mehmed Paşa zamanında (1296 ramazanında vefat eden vezir Mehmed Arif paşa) taraf-ı zabtiyeden his olunarak Aziz Beğ'in hanesinde komitenin içtimaı esnasında basılmış ve erbâb-ı mefsedetin cümlesi tevkif ile bâdel muhakeme nefyedilmiş isede leim-i merkum (Kleanti) bulunamayıp mel'ûne-i merkume Nakşibend ile Yunanistan'a firar eylemiş tir. *Türk Tarih Encümeni mecmuası*, sene 16, s. 157-8).

alınacağı yazılı idi ¹. Daha yukardaki bir notta sûretini yazdığımız mektubda görüldüğü üzere Masonlar kardeşlik dolayısıyla Murad'ın hayatiyle alâkadar oluyorlar, kendilerine mensup olan sabık hükümdarı emniyet altında bulundurmak istiyorlardı; bu hususta İstanbul'da çalışan Mason üstatlarından biri de Kleanti Skaliyeri idi; Kleanti, Sultan Murad'ın vaziyeti hakkında Avrupa'daki Mason locaları ve şahsen masonlarla daimi surette muhabere etmekte idi ²; Kleanti, Beyoğlunda Ağa hamamının üst tarafında Hacı zade sokağında on altı numaralı hekim Servicen'in evinde kira ile oturuyordu.

¹ *Beşinci Murad'ın Hayatı*, S. 55-57.

² Kleanti'nin bu işte nasıl çalıştığına ve Avrupa ile muhaberesine dair bazı mektuplar vardır; komitenin keşfinden sonra Kleanti'nin evinin basılması sırasında bu mektuplardan ikisi elde edilmiştir; bunlardan biri 9 İkcikânun ve diğeri 25 Şubat 1878 tarihlidir. Bunlardan birincisinde *Emili* adındaki mektup sahibinin *Mösyö Lismari* isimdeki zattan bir mektup alıp bunda Sultan Murad'ın iyi olduğu ve Skaliyeri (*Kleanti*) nin maksadına hizmet için *Mösyö Dono* adındaki zatın, dostu olan gazete sahibi imtiyazlarına bizzat gideceğinin beyan edildiği yazılmaktadır.

25 Şubat tarihli olup yine *Emili* tarafından Kleantiye yazılan ikinci mektupta da politikadan ve Fransa'nın, eski dostu olan Türkiye'yi yardımsız bırakmayacağından, Padişahın ahvalından bahis ve aziz hasta dediği Beşinci Murad'ın nasıl geçindiğinden ve işinin ne dereceye vardığından sual edilmektedir. Her iki mektubun asılları vesikalar arasında bulunmayıp ikisinin bir arade tercümesi vardır. Fotoğrafisi bu makalenin sonuna konmuştur.

Bay Ziya Şakir'in (*Beşinci Murad'ın Hayatı*) isimli eserinde (sahife 146 ilâ 151) Sultan Murad gözdelerinden olup hayatta bulunan Bayan Filizten'den naklen, İngiliz veliahdı tarafından (o tarihte veliahd yâni prens dö Gal, 1901 de validesi Viktorya'nın yerine kiral olan yedinci Edvard idi) Sultan Murad'ın hakikaten deli olup olmadığını anlamak üzere İstanbul'a gönderilen ve bir takrib gizlice su yolundan Çırağan sarayına girip Murad'ı muâyene edip bir hafta kadar sarayda kalan doktor *Doni* ile yukarıdaki mektupta ismi geçen ve *Dono* diye yazılan zatın aynı şahıs olduğu anlaşılıyor. Kitaptaki ifadeyi kısa olarak aşağıya yazıyorum :

İngiliz veliahdı, Sultan Murad'ın hakikaten hasta olup olmadığını hususî olarak İstanbuldaki İngiliz sefirinden sormuş; sefir işi tercümana havale etmiş. Tercüman İstavridis hem mason ve hem de Sultan Murad muhiblerinden olduğundan Kleanti ile görüşmüş. Kleanti ise vaktile Sultan Murad'ın kâtipliğinde (mabeyn kâtibi) bulunmuş olan Hüsnü Beği (bilâhara komiteyi haber veren Hacı Hüsnü Bey) haberdar etmiş ve o vasıta ile sarayla irtibat peyda edilmiş ve bu işde Sultan Murad cariyelerinden *Nakşibend kalfa* mühim rol oynamış ve Sultan Murad'ın muvafakati alındıktan sonra doktor *Doni* su yolcu vasıtasile içeri

Kleanti bir zaman yukarıda söylediğimiz gibi komisyonculuk ve sonra sarraflık, borsacılık yapmış ve ticaretle iştigal eylemişti; sonra İzmir'de imtiyazını aldıkları demir, bakır ve boya şirketinde hissedar olup şirket arkadaşları İzmirde oturur ve kendisi İstanbulda bulunurdu. Son zamanlarda belli başlı işi olmayıp asıl maksadı Sultan Murad'ı tahta geçirmek için çalışmaktı; kendisine bilvasita içeriden Sultan Murad tarafından para gönderiliyordu, cesur, azimli, kurnaz, sergüzeştci bir adamdı. Sekiz sene evvel ölen karısından iki erkek çocuğu ve kendisinden büyük iki hemşiresi ile iki erkek kardeşi vardı. Bunlardan biri doktor ve diğeri banka yazıcısı idi. Banka yazıcısı Nikolaki, komiteye dahil olan Mihal'in babası olup oğlu Mihal o tarihte yirmi dört yaşında bulunuyordu¹.

Komite azâsından ikincisi, beşinci Murad'ın validesinin cariyelerinden bulunan *Nakşibend kalfa* idi². Komitenin ikinci reisi sayılan Aziz beğın söylediğine göre o tarihlerde bu kadının yaşı altmışa yakındı³. Sultan Murad'ın hastalığını tetkik etmek üzere Prens Döğal tarafından İstanbul'a gönderilen doktoru saraya sokmak için Nakşibendin hastalığından bahis olunarak timara (tedaviye) çıkması hakkında Abdülhamid'in muvafakati alınmış⁴

alınıp tertibedilen parola mucibince kimseye gösterilmeden hünkâr dairesine sokulmuştur. Doktor görüşürken, yemek yerken ve uyurken Sultan Murad'ı iyice tetkik ve muayene ederek iyi olduğunu görmüş ve bir hafta sonra geldiği yoldan avdet etmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz vesika tercümesinde 9 İkinikânun 1878 tarihiyle Kleanti'ye yazılan mektupta, *Doni*'nin Sultan Murad'ın sıhhatı hakkında gazetelere malûmat vermek istediğinin yazıldığına göre bu zatin 1877 senesi son aylarından birinde İstanbula gelmiş olduğu anlaşılıyor. Komite azâsından Aziz Beğın de ifadesinde bahsettiği manyatizmeci bu olsa gerek.

¹ Kleanti'nin yeğeni Mihal Skaliyeri'nin 14 Receb tarihli ifadesinden (dört numaralı isticevab evrakı).

² 18 Receb 1295 tarihli Tütüncübaşı Hüseyin efendinin on numaralı isticevab evrakı.

³ 18 Receb 1295 tarihli azadan Aziz Beğın on numaralı isticevab evrakı.

⁴ Doktor Doninin Çırağana girebilmesi için Sultan Muradın validesi Şevkefza kadınla, Başkadın Efendi ve gözdelerden Gevherriz, Hazinesardarlardan Dilberengiz ve birde Nakşibend kalfa, aralarında görüşmüşler ve nihayet işi dışarıdan idare etmek üzere Nakşibendin hastalık bahanesile timara çıkarılmasına karar vermişlerdir. Bu sırada sarayın ihtiyacını anlamak üzere Çırağana gelen Cevher ağaya, Nakşibendin tedavi için dışarıya çıkarılmasının Padişaha arz edilmesi reca edilmiş, o da Abdülhamid'e arz edüp müsaadesini almıştır. (*Beşinci Muradın hayati s. 146*).

ve o tarihten itibaren Nakşibend Kalfa efendisini tahta çıkarmak için *Kleanti-Aziz Bey* komitesinde faal rol almış ve çok çalışmıştır¹. Nakşibend, sarayından çıkarken kendisinin hizmetine bakmak üzere yanına dört, beş yaşlarında Naciye isminde birde kız çocuk verilmiştir². Nakşibend Kalfa, muvakkaten saraydan çıkınca saray kaidesi üzere emekdarlardan birinin evine gönderilmek icabettiğinden o da bir rivayete göre Sultan Muradın tablakârlarından Hüseyin ağanın Kılıcalideki hanesine yollanmıştır³. Fakat Kalfa burada az bir müddet kalmış ve Bay S. K. İrtemi teyiden komite azasından Muhtar Beğın 10 Receb

¹ İbnülemin M. Kemal üstadımız tarafından neşredilen İkinci Abdülhamidin, kurenâdan Besim Beğe tutturduğu notlarda *Nakşifend* diye zikredilen *Nakşibend* kalfadan bahsedilirken (ettiği fesadlardan dolayı şehre çıkarılan Nakşifend namında Murad Efendinin bir cariyesi..) denilerek bu kadının münasebetsizliğinden dolayı Çırağandan çıkarıldığı yazılıyor (*Abdulhamid-i sâninin notları* - Türk Tarih encümeni mecmuası - sene 16 s. 158).

² Altı numaralı istievab evrakında Nuri ve Aziz Beyler, güzel bir kız olan Naciye'nin dört beş yaşlarında kadar olduğunu söylemişlerdir. Nakşibend bu kızı Yunanistana firarından evvel veya firarı sırasında Beyoğlunda Marabet sörlere bırakmıştır. Bu kızın sonradan yedi, sekiz yaşlarında iken mirliya Vitalis Paşa tarafından bulunduğu yer haber alınarak oradan çıkarılmış ve Padişahın yanına alınmıştır. (Türk Tarih Encümeni mecmuası, sene16, s. 158).

³ *Beşinci Muradın hayatı* (Ziya Şakir) s. 147 de Nakşibendin bir küçük sepet sandık ile saraydan çıktığı yazılmaktadır. Bay Süleyman Kâni İrtem üstadımızın (*Saray ve Bâb-ı âlinin iç yüzü*) ismile akşam gazetesinde neşrettikleri sıra makalelerinde ise (tefrika numarası 352) Nakşibend kalfanın Sultan Muradın dairesinden yanında birde halayıkla beraber içi altunla dolu bir çanta ile çıktığı zaman ibtida Aksarayda Sultan Murat dairesinden çıkmış olan Nuri Beğın zevcesi Tirandil Hanımın evine gittiği ve sonra gene haremi Sultan Murat dairesinden çıkan Beşiktaş'ta Serencebey yokuşunda Cihannüma camii yakınında oturan berber başı Hüsnü Beğın hanımı Cenân-ı yar Hanımın evine geldiği kaydediliyor. Nakşibend, sarayda bu, Cenân-ı yar Hanımın kalfası olduğu için kalfa bu evde epi müddet kalmış ve burada Sultan Muradı ielas için bazı ictimalar olmuştu. Hüsnü Beğın evine gelip gitmeler çoğalınca hükümetin şüphelenmemesi için Nakşibend kalfa yanındaki küçük cariyeye ile beraber gene o civarda bir ev kiralamış ve toplantılar orada yapılmaya başlamıştı. Nakşibend elindeki altunlarla tarafdar toplamağa çalışıyordu. Bir gün Üsküdar da Köprülü konakda tanıdığı bir harem ağasını ziyarete gitmiş ve bir uşak Nakşibendin çantasına anahtar uydurarak paraları çalmıştı. Bundan sonra Nakşibend, parasız kalarak sıkıntı içinde çalışmıştır. Nakşibend'in, berber başının evinde oturduğu, metinde gösterdiğimiz gibi Muhtar Beğın ifadesinden de anlaşılıyor.

1295 tarihli ifadesine göre¹ Sultan Mecid'in berberbaşı Hüsnü Beğin evinde oturmuş ve daha sonra Sultan Murad hakkındaki malûm faaliyeti için muhtelif yerlerde yatıp kalkmıştır. Meselâ Kahvecibaşı İbrahim Efendinin evinde bir ay oturmuş, sonra Gümüşsuyu tarafında bir ev tutmuş, Kleantinin ve Aziz Beğin evlerinde ve Halil Rifat Paşa zade küçük damad Mahmud Paşanın Kuruçeşme ve Şehzadebaşındaki yalı ve konağında yatmış hülâsa muayyen bir yerde kalmıyarak her hangi bir sûretle izini belli etmemek için mütemediyen yer değiştirmiştir. Nakşibend Kalfa, okur yazar, musikişinas², zeki, faal ve hovarda meşreb olup Sultan Muradın birinci kadını *Eleru* ve sonraki ismiyle *Mevhibe* kadının söylediğine göre başlı başına iş görmeğe, aklına geleni yapmağa heveskâr cüretkâr bir kadınımış³. Mevki ve mahalline göre kıyafet değiştirdi; komite içtimalarında başı örtülü oturur, Kleantinin evinde serbest bulunur ve oradaki toplantılarda ve görüşmelerde o zamanki adete muhalif olarak bira veya konyak içerdi⁴. Komite âzalarının tevkifleri esnasında Yunanistan'a kaçırılmıştır. Kleanti Skaliyeri ile münasebeti ve hattâ ondan çocuğu olduğu bile söylenmiş ise de aslı çıkmamıştır.

Komitenin faal ve fedakâr âzalarından birisi de İzmir gümrükçüsü Raşit Efendi zade Şûrây-ı Devlet tanzimat dairesi muavinlerinden *Ali Şefkati* beydir: babası zengin bir zat imiş. Ali Şefkati son zamanlarda vazifesinden azlolunmuştu⁵. Komite âzalarından bazılarının ifadelerine göre ciddi, çok lâkırdı söylemez, kafası işler uyanık bir zat imiş⁶. Sultan Murada râbıtasıyla hürriyet aşkını

¹ Muhtar Beğin ifadesi (5) numaralı istievab evrakı. Muhtar Beğe, Nakşibend kalfayı ne kadar vakittir biliyorsun sualine karşı «Bir sene akdem Sultan Mecit merhumun berberbaşı Hüsnü Beğin hanesinde oturduğunu bildiğini» ve sonra nereye gittiğini bilmediğini söylemiş ve ilâve olarak geçenlerde Nakşibendin berberbaşının hanesinde arandığını işitmiş olduğunu ifade eylemiştir.

² Nakşibend, Sultan Mecidin haremine bir çocuk olarak alındıktan sonra o sıralarda genç bir musikişinas olan Muzikalı Necip Paşadan ders aldı ve az zamanda fevkalâde istîdat gösterdi; Abdülmecid sonra bu cariye büyük oğlu Murat Efendiye vermişti. (Cléante Scallierie et Nakchibend kalpha) Ali Nuri (Fransızca Akşam gazetesi 1934 Nisan 8).

³ *Saray ve Bâb-ı âlînin iç yüzü* (Tefrika numarası 349).

⁴ Komite azasından Tabib Ağâh Efendinin 17 Receb 1295 ve Aziz Beğin 18 Receb tarihli ifadeleri.

⁵ Aziz Beğin altı numaralı istievab evrakındaki 24 Receb 95 tarihli ifadesi.

⁶ Muhtar Beğin 6 numaralı istievab evrakı (24 Receb 1295).

ve Abdülhamit'e karşı husumetini vefatına kadar muhafaza etmişti. Kleanti ile beraber su yolundan Çırağan sarayına girip Muradla görüşmüş ve komite azalarının tevkifleri esnasında Avrupaya kaçarak *İstikbal* ismiyle bir gazete çıkarıp Abdülhamid idaresi aleyhine neşriyatta bulunmuş ve bu suçundan dolayı da 18 Receb 1298 ve 16 Haziran 1881 tarihtle ilân edilen cinayet mahkemesi kararla nefy-i ebedle mahkûm ve gıyaben rütbe ve memuriyetten müebbeden mahrum edilip emvali musadere edilmiştir¹. Ali Şefkati, tesisini istediği meşrutî idareyi görmeden 1313 H. 1896 M. tarihinde Parisde vefat ederek Perlaşez'e defnolunmuştur. İstanbulda hemşiresi olup arasıra onunla mektuplaşmış.

Komite azasından olup faaliyetle cemiyetin ikinci reisi gibi telakki edilen *Aziz Bey* Evkaf müsteşarı merhum *İzzet efendi*'nin oğlu

¹ Ceride-i havadisın 18 Receb 1298 ve 16 Haziran 1881 tarih ve 4639 numaralı Perşembe nüshasında görülen (*Mahkeme-i cinayetten*) başlıklı tebliğ:

Tebea-i devlet-i aliyye ve sekene-i memâlik-i mahruseyi, fesad ve ısyana tahrik ve teşviki ve icraât-ı saltanat-ı seniyyeyi zemm-ü-takbihi hâvi *istikbal* namiyel matbû varakalar neşretmesinden dolayı maznunüaleyh olup Beyoğlu mahkeme-i ibtidaiyyesi istintak dairesince icra kılınan tahkikat üzerine heyet-i ittihamiyyeden cinayete ithamına karar verilen firarî İzmir gümrükçüsü müteveffa Raşit Efendinin oğlu orta boylu, az etine dolğun, kara gözlü, kara kaşlı, orta burunlu, seyrek siyah sakallı Ali Şefkati nam şahsın heyet-i mezkûreden verilen müzekkire üzerine istinaf müddei-i umumiliğinden ahz -ü- girifti için bileümle zabta-i Adliyye memurlarına evamir-i muktaziyye ita kılınmış olduğu halde derdest edilememiş ve usûl-i muhakemat-ı cezaiyye kanununun 371 inci maddesi hükmünce mahkeme-i cinayet riyasetinden müceddeden on gün mehl verilmiş olduğu halde isbât-ı vücud etmemiş olduğundan bu babda icra kılınan muamelat-ı gıyabiyye ile mahkeme-i istinaf müddei-i umumiliğinden vuku bulan iddia üzerine icra kılınan muhakeme-i aleniyye-i gıyabiyye neticesinde mezkûr varakanın müellif ve nâşiri merhum *Şefkati* olduğu ve mündericatı dahi ahaliyi fesad ve ısyana dâveti mutazzammin ve icrâât-ı saltanat-ı seniyyeyi zemm-ü-takbihi muhtevi bulunduğu tahakkuk ettiğinden merhum Şefkati'nin Kanûn-ı cezanın yirmi dokuzuncu ve altmış altıncı maddeleri hükmüne tevfikan ve gıyâben nefy-i ebed cezasiyle mücazat edilmesine ve rütbe ve memuriyetinden müebbeden mahrumiyetine ve usûl-i muhakeme-i cezaiyye kanun-ı muvakkatinin bâb-ı râbiinin fasl-ı sânisinde muharrer maddeler hükmüne tevfikan emvalinin hazine müttefikan karar verildi.

Bunun altına gazete (*mütalâa*) başlığıyla :

(Şahs-ı leim-i merhum Cerrah Paşa vakasından dolayı ayrıca mahkûm olduğu ve mukaddemce derisaadette iken eğlence gazeteleriyle lisanını daima devlet-i âliyye aleyhinde bulundurduğu cümlece malûmdır) dedikten sonra zamanın icabınca bir takım riyakârane mütalealar serdediyor.

olup Evkaf Nezareti senedat odası mukabelecisi idi ¹. Evi Cerrahpaşada Avrat pazarı caddesinde hamamın karşısındaki çıkmaz sokakda olup numarası 73 dü. Komite azaları zaman zaman bunun evinde toplanırlar, Sultan Muradın tahta geçmesi, saraydan çıkarılması vesaire hakkında görüşürlerdi. İstanbullu olup kırk iki yaşlarında bulunan Aziz Beğin, Kadri isminde bir oğhyla rüşdiye tahsili görmekte olan bir de kızı vardı.

Azadan ve Maliye mektûbî kalemi hulefasından sekiz yüz kuruş maaşı olan *Muhtar Bey bin Ali* Beşiktaşlı olup kırk iki yaşlarında bulunuyordu. Tek servi yokuşunda doktor İskilipli Türk M. Emin Paşanın ² konağının bitişiğindeki Halil Bey konağının bir kısmında (şimdi Enver Paşa'nın eniştesi Nazım Beğe ait bina) kira ile oturuyordu; bu zat komitenin kâtibi gibi olup Sultan Muradla görüşecekleri su yolundan Çırağana sokardı; evi, M. Emin Paşa konağının köşesindeki su hazinesine pek yakın olduğundan Çırağana girecekler anın evine gelip oradan muayyen zamanda hazineye girerler ve su yolcular vasıtasile Çırağana giderlerdi. Güzel kalem sahibi ve aynı zamanda şairdi; Rüşdiye mekteplerinde yazı hocalığı da ediyordu. ³ Muhtar Beğin, Nazım bey isminde bir oğlu ve Saime isminde küçük bir de kızı olup Nazım Beğin de Vasıf isminde bir oğlu vardı.

Komite mensublarından *Vacit Bey*, Şehzade başında Hoşkadem mahallesinde oturup Meclis-i maarif azasından iken açıkta kalmıştı; yazısı güzeldi; meşhur Kemal Paşanın (Lastik Sait Beğin pederi) eniştesi idi. Sultan Muradın Efendiliği zamanında anın Neveser isminde bir cariyesine ders göstermiş ve o suretle Nak-

¹ *Abdülhamid-i Sâninin notları* (Türk Tarih encümeni mecmuası sene, 16, s. 158). Bazı vesikalarda Aziz Beğin senedat müdür muavini olduğu da zikrediliyorsa da metindeki kayıd kendi ifadesidir; tabii en doğrusudur.

² İskilibli Türk Mehmed Emin Paşa askerî Tıbbiyeden mezun olup Mustafa Reşit Paşanın ve veliahdliği zamanında beşinci Muradın hususî tabibliklerinde bulunmuştur. Sultan Murada mensubiyeti sebebiyle sıhhiye müfettişliği ile İstanbuldan çıkarılmış ve 1882 Mart tarihinde Beyrut'ta vefat etmiştir. Tercüme-i hali ayrıca yazılarak bu nüshaya konmuştur.

³ Sayın Süleyman Kâni İrtem üstadımız *Saray ve Bâb-ı âlinin iç yüzü* isimli makalelerinin 352 inci tefrikalarında Muhtar Beğin su yolu vasıtasıyla Çırağanla teması temin etmesinden bahsederlerken şöyle diyorlar :

(Zevcesi şehzade Salâhaddin Efendi validesinin kızkardeşi olan Dr. Emin Paşa konağının karşısına isabet eden su yolu bacasından girilerek Çırağan ile münasebette bulunulacaktı; Muhtar Bey bir suyoleusu elde etmişti...) Filhakika Muhtar Bey

şibend kalfa ile tanışmıştı. Sonra Neveser Adliye Nazırı Halil Rifat Paşa zade Damad Mahmud Paşanın (Seniha Sultan zevci) Şehzade başındaki konağına çıkarıldığı zaman orada da kendisine ders göstermişti¹. Malûmatlı bir zat olup *Pend-i attar*'ı tercüme etmiştir.

Azadan ve Hariciye nezareti memurlarından yani hariciye evrak odası hulefasından olan ve Beşiktaş'ta Sinan Paşay-ı atik mahallesinde oturan *Kavas başı Ömer ağanın oğlu Tevfik Bey*, İstanbulludur. Sultan Murad mabeyincilerinden Seyit Beğın eniştesi idi. Veliahlığı zamanında Sultan Murad'a intisab etmiş, musikişinas olduğundan veliahdın Kurbağalı deredeki çiftliğinde zaman zaman tertibedilen musiki alemlerine iştirak ile şarkı okurdu².

suyolcuları elde etmişti; Dr. Mehmed Emin Paşanın zevcesi Çeşm-i Mahmur hanım Sultan Murad'ın kadınlarından her hangi birisinin kardeşi değildir; fakat Emin Paşa cariyelerinden *Ceylan kalfa* ve sonraki adıyla *Melek* hanım Sultan Murad'ın ikinci kadını *Reftâr-ı dil* Kadın Efendinin kız kardeşi idi. Şu halde iki kızkardeşden biri Sultan Murada zevce olup Salâhaddin Efendi doğurmuş diğeri de Dr. Emin Paşaya cariyeye olup evlendirilerek biri erkek diğeri kız iki çocuk ve torun sahibi olmuştur. Melek Hanım yakında vefat etmiştir.

¹ Vacid Beğın 14 receb 1295 tarihli ifadesinden.

² Kavasbaşı zade Tevfik Beğın 28 Receb 1295 tarihli ilk ifadesinden. (*Saray ve Bâb-ı alinin içyüzü*) sıra makalelerinde Bay S. Kâni İrtem bir de berberbaşı Hüsnü Beğın üvey oğlu hariciye kâtiblerinden olan başka bir Tevfik Beyden bahsediyorlar. Bu ikinci Tevfik Bey Namık Kemal Beğden aldığı evrakı su yolundan Çırağan sarayına götürmüştü. Cevval, becerikli olan Hüsnü Bey zade Tevfik Bey, cemiyet tarafından Sultan Murad lehine tertip edilen beyannâmeleri Fatih taraflarına yaptırmıştı. Gene o makaledeki kayda göz Kavasbaşı zade diğeri Tevfik Bey ile birlikte bu Hüsnü Bey zade Tevfik Bey Beşiktaş muvakkithanesi önüne beyannâme yaptırtırken görülmüşler, bunlardan Kavasbaşı zade yakalanmış, diğeri Tevfik Bey kaçmıştır.

Bay İrtem, Kavasbaşının babasının adını Mustafa ağa diye kaydetmiş ise de Tevfik Beğın divan-ı harbdaki ifadesinden anlaşılacağı üzere babası Ömer ağadır. Bundan başka hariciye memuru olan, gene kendi ifadesine göre bu Kavasbaşı zade Tevfik Beğdir. Mahkeme evrakında ve fezlekelerde berberbaşı Hüsnü Bey zade Tevfik Bey haklarında hiç bir kayıt yoktur. Bu belki de Bay İrtem'in makalelerinin 354 üncü numarasında söyledikleri gibi Abdülhamidin, berber başı Hüsnü Bey hakkında : « Ben anı eskiden tanırım o böyle şeylere karışmaz » diye tahliye ettirdiği için muhakeme edilmemiştir. Fakat yukarıda Nakşibend kalfadan bahs ederken kaydettiğimiz Muhtar beğın ifadesine göre berberbaşı Hüsnü beğın evi basılarak Nakşibend aranmıştır. Fakat oğlu Tevfik beğden hiç bahis yoktur. Böyle bir hali olsa Tevfik beğın mahkeme evrakında ismi geçerdi. Aynı makalede Kavasbaşı zadenin yukarıda naklettığımız gibi yafta işinden dolayı tevkiif edildiği yazılıyor ise de

rak sokakta otururdu; Hafız Paşa akrabasından olup serdar-ı ekrem Ömer Paşa'ya divan efendiliği etmiş ve sonra Bâb-ı âlide Meclis-i vâlâ mazbata odası hulefası bulunmuş, Bağdad'a gitmiş ve Sultan Murad'ın cülusunda defaten Mabeyn ikinci kâtipliğine tayin edilmiş ise de iki gün sonra azlolunmuş¹ ve bilahara *iâne-i harbiye-i şehriyye* komisyonuna reis olarak devam etmiştir. Bu vazifede iken gerek Ali Suâvi vak'ası sebebiyle ve gerek damad Mahmud ve Midhat paşaların kapılarına yapıştırılan yaftaların bunun eseri olduğu zannından dolayı tevkif edilerek serasker kapusundaki divan-ı harbe verilmişti, tevkifi bir jurnal üzerine olmuştu². *Kleanti-Aziz Bey* komitesini haber veren bu adamdır: Abdülhamide takdim ettiği bir arızası vesikalar arasında olup kendisinin mahiyetini göstermektedir. Abdülhamid'in notlarında (prens'in ikinci kâtibi Hüsnü Bey) diye bunun ismi zikredilmektedir³. Bu Hacı Hüsnü Bey, meşhur Avnullah-ül-Kâzımî'nin babasıdır.⁴

Komite mensublarından olup Nakkaşpaşa'da Himmetzade tekkesi sokağında oturan *Tabib Agâh Efendi bin Hüseyin* Bursa olup Rumeli [Bulgaristan] Pazarcığında tahsilini yapmış ve 1282 H. 1865 M. senesinde İstanbula gelmiştir. Hekimlik ile geçinirdi. Aziz Beğin ailesinin hastalığına baktığı için Aziz Beyle tanışmış ve anın delaletle komiteye girmiştir. Kendisi Tıbbiye mezunu olmayıp ehliyetnameli idi; tıbb-ı kadim ile tababet yapar ve Bayezid'de attar Aziz Efendinin dükkânına devam ederdi.⁵

Ruhi Molla Bey ismindeki zat Hünkâr imamı zade diye tanı-

¹ Hacı Hüsnü Beğin 21 Receb 1295 numaralı ifadesi (isticvab evrakı No. 7).

² 27 Mayıs 1297 tarihinde muhakeme esnasında Midhat Paşaya Hacı Hüsnü Bey hakkında sorulmuş o da; Sultan Murad'ın cülusunda Hafız Paşa akrabasından Hüsnü Bey namında birinin mabeyn kâtipliğine tayininin işidildiğini ve bu Hüsnü Beği mazbata odasına devam ettiği cihetle biraz hafifülakıl bir adam olarak bildiğini söylemiştir. Gene Midhat Paşaya, Hüsnü Beğin ikinci kitabette kalıp kalmadığı sorulduğu zaman « kaçınıcı kâtip olduğunu bilmem, mutlak kâtip olduğunu işittik, kitabette kalmasını münasib görmedik ve bunun bir aralık yoluyla çıkarılmasını galiba Sadullah Beye olmalı tenbih etmiştik) demiştir.

³ *Abdulhamid-i sâninin notları* (Türk Tarih Encümeni mecmuası sene 16 s. 158).

⁴ *Saray ve Bâb-ı âlinin iç yüzü* (S. K. İrtem).

⁵ *Süleyman Paşa muhakemesi* (s. 60).

lırdı ¹; o tarihte kardeşi Cemaletdin Bey Kadıaskerdi. Ruhî Molla Halebe Divan-ı temyiz reisi tayin edilecek iken yerine başkası gönderildiğinden dolayı müteessirdi. Komitede faal bir rol aldığına dair hiç bir ip ucu elde edilememiş ve bundan dolayı mahkûmlar arasında bulunmamıştır.

Sultan Muradın sâbık kurenâsından *İsmail Bey bin Mehmed Emin* aslen İstanbullu olup 1273 H. 1856 M. senesinden Muradın hal'inin beşinci gününe kadar yirmi sene hizmetinde bulunmuştu. Muradın, dördüncü karini idi. Saltanat tebeddülünden sonra bir müddet açıkta kalmış ve sonra *Bayburt* kaymakamlığına tayin edilmiş ise de memuriyetine hareket etmeden evvel tevkif edilmişti. İfade-sine göre rütbesi evvelce miralay olup sonradan mülkiyeye çevrilmiştir ². Komitede ikinci derecede rolü vardır.

Gene komite azasından ve rüsûmat ketebesinden *Haydarlı Nuri Bey*, son zamanlarda cemiyete girmiştir. Komitenin basıldığı zaman yakalanan Nuri Bey, rivayete göre ³ Yıldız'ın muhasarasını, ve Beşiktaş muhafızı Hasan Paşayı o sırada o taraflardan bir müddet uzaklaştıracağını temin etmeği teahhüt edenlerdenmiş; fakat bu sözü söylediği tesbit edilememiştir.

Azadan biri de *Mustafa Asım bin Ahmed* Efendidir; ticaret nezaretinde muhasebe mümeyyizi idi. Semti Fatih civarında Haydar tarafında Sinan ağa mahallesinde olup bin üç yüz elli kuruş maaşı vardı; karısı, Refia Sultan dairesinden çıkma olduğundan Nakşibend kalfa bunun evine de gelip giderdi.

Aziz Beğın oğlu *Kadri Bey* ile K. Skaliyeri'nin yeğeni *Mihal Skaliyeri* de komite ile alâkadar ise de aza olduklarına dair bir kayıt yoktur. Bunlardan Kadri Bey Menşe ül-küttap dan mezun idi, henüz memuriyete tayin edilmemiş olup on dokuz yaşlarında bulunuyordu.

Serasker kapısı (Millî müdafaa) hassa tahrirat kalemi kâtiblerinden yirmi beş yaşında *Ahmed Rıza Efendi bin Vasıf*, Aksarayda Yusuf paşa civarında oturuyordu. Davudpaşa Rüşdiyesinde

¹ Ruhî molla 1255 Cemaziyelevvelinde (1839) vefat etmiş olan Hünkâr imamı Zeynelabidin Efendinin oğludur. İzmirde dava vekilliği etmiştir: bu hadisede mahkûm olmamıştır.

² 11 Receb 1295 tarihli ifadesi (iki numaralı isticvab evrakı)

³ Ahmed Rıza Efendinin 15 Receb tarihli ifadesinden (iki numaralı isticvab evrakı).

Resim hocalığı da yapıyordu. Babası Vasıf efendi kaymakamlık ve âşar memuriyetlerinde bulunmuş olup o tarihte *İlga-yı kavâim* şubesinde çalışıyordu.

Küçük damad Mahmud Paşanın babalığı ve zevcesi Seniha Sultanın kethüdası *Hacı Bekir Efendi*, Darülmuallimin talebesinden *Filibeli Abdürrahim*¹ ve Haseki medresesi talebesinden yirmi iki yaşında *Filibeli Abdullah*² ve Serasker kapısında asker *Mustafa Efendiler* de bu komitede aza idiler. Kleantin'in biraderzadesi Mihal Skaliyeri komitenin ayak işlerinde kullanılıp amcası tarafından öteye beriye gönderiliyordu; evvelce Sultan Muradın müezzinlerinden olup Ortaköy camiinde hatip bulunan Mehmed Efendi de o camide Abdülhamide karşı yapılacak su-i kast için elde edilmmişti.

KOMİTENİN FAALİYETİ

1876 senesinde beşinci Muradın hal'inden az zaman sonra teşekkül eden bu komite ikinci reis derecesinde olan Aziz Beğ'in bir numaralı isticvab evrakındaki ifadesine göre Sultan Muradı tekrar hükümdar yapmak istiyordu; hal'inden bir müddet geçtikten sonra Murat iyileşmişti; gene Aziz Beğ'in on numaralı isticvab evrakında söylediğine nazaran komitenin birinci reisi Kleanti, Parise kadar giderek oradan bir manyatizmaci getirip bunu bir takrib Çırağan sarayına sokmuştu. Manyatizmacı sarayda takriben bir hafta, on gün kadar kalıp yaptığı şeyler Sultan Murad üzerinde müessir olup iyi olmuştu. Aziz Bey manyatizmaciyi Kleantin'in evinde görmüş ve hediyesile beraber beş, altı yüz lira aldıktan sonra manyatizmeciyi tekrar Parise dönmüştü³ Bundan bir müddet sonra da Sultan Murad Kleantiye (*gayret edin hakkımı isterim*) diye mektup yazmağa başlamıştı. Bundan başka Sultan Muradın gömlek ve çamaşırları dışarı gönderilerek tütsüden geçiriliyor ve komite azasından Muhtar Beğ'in evinden bir hoca

¹ Abdürrahim Efendi, komite basıldığı esnada firar etmiştir.

² Filibeli Abdullah Efendi, komitein Aziz Beğ'in evinde basıldığı sırada oradan kaçmış ve Yedikuleden tirene binip memleketi olan Filibeye gitmiş ve sonra orada yakalanmıştır.

³ Bundan başka Alem dağında oturan ve Sultan Murat ile validesi tarafından evveldenberi tanınmış olan bir şeyhi, tesbih çekirmek üzere Kleantin'in evine çağırılmışlardı (12 numaralı isticvab evrakı).

tarafından okunan duâ pencereden Çırağan sarayına doğru üfleni-yordu ¹.

Kleanti Skaliyeri - Aziz Bey komitesi, içtimalarını epi bir müddet Kleantinin riyasetinde olarak bunun Beyoğlundaki evinde yapıyorlardı ². Bunlar Sultan Muradı tahta geçirmek için Yıldızda oturan Abdülhamidi muhasara edecekler, Yıldız taburu kumandanı Halil Ağayı ele alacaklar ve sonra Sultan Murad'ı su yolundan veya merdiven ile duvardan indirerek tayin ettikleri bir yere - ki sonradan anlaşıldığına göre burası Aziz Beğin hanesi idi - götürüp aralarında görüşülerek, ifadelerinde kat'i mahalli tesbit edilmeyen Serasker kapusu, Meclis-i mebusan, Topkapı Sarayı, Fatih camiünden birisine getirilerek بیعت bi'at ettirip hükümdarlığını ilân edeceklermiş ³.

Komite azalarının bundan evvelki kısımdaki kısa tercüme-i hallerine bakılacak olursa bunların sırf asker kuvvetiyle yapılması icabeden bu işi kendilerinin başaramıyacakları meydanda olduğundan tasavvurlarını kuvveden file çıkarmak için bazı nüfuzlu devlet adamlarını da kendilerine celbetmek istemişler ve âzadan Nakşibend Kalfa vasıtasıyla bunu temine çalışmışlardı. Bu meyanda Gazi Osman, Fosfor Mustafa, Mehmed Ali, Deli Fuad, Damad Nuri paşaları elde edeceklerini söylüyorlar ve Halil Rifat Paşa zade Adliye Nazırı damad Mahmud Paşanın kendileriyle beraber olduğunu etrafa yayıyorlardı ⁴. Bundan başka Nakşibend Kalfa eski

¹ Sultan Muradın validesi oğluna saltanatı temin için üfürükçülere müracaattan ümidini kesmemiştir; içeriden su yolu vasıtasile veyahut bir iş zımında Sultan Murat dairesinden dışarı çıkanlar tarafından sâbık hükümdarın çamaşırları dışarı gönderilerek Nakşibend kalfa vasıtasile okutulur ve iâde olunurdu; Kavakda debbağhanede *Baldırı kara* denilen bir Hindli vardı; Nakşibend kalfa bunu, berber başı Hüsnü Beğin evine getirtir, orada Sultan Muradın çamaşırlarını okuttururdu; bu Hindli bazan Muhtar Beğin evine giderek oradan da Çırağan sarayına nefesederdi. (*Saray ve Bâb-ı âlinin iç yüzü*) tefrika numarası 352. Çırağana doğru üflenen nefes bazan doktor Emin Paşa'nın köşkünün önündeki mahalden de yapılırdı.

² Bay S. K. İrtem'in kaydına ve yukarıda Nakşibenden bahsederken not olarak ilâve ettiğimize göre ilk toplantılar Beşiktaş Kılıç Ali mahallesinde berber başı Hüsnü Beğin evinde ve daha sonra Nakşibendin o tarafda kiraladığı hanede olmuştur.

³ Bir numaralı istievab evrakındaki Aziz Beğin ifadesile (9 Receb tarihli) Rüşumat memurlarından Mehmed Nuri Efendinin 27 Haziran 94 tarihli ifadesi.

⁴ 12 numaralı Filibeli Abdullah Efendinin istievab evrakı. Bu Mahmud Paşa, Seniha Sultanın kocası ve Prens Sabahaddin'in babasıdır.

sadr-ı âzam Mütercim Rüştü Paşaya ve Aziz Bey vasıtasıyla de henüz Mekke emirliğine tayin edilmiş olan Şerif Hüseyin paşaya başvurulmuştu.

Nakşibend Kalfa bir gün mütercim Rüştü Paşanın Vefadaki konağına gidip haremine kendisini tanıttırılmış ve Paşa ile görüşmek istemiş ise de paşanın hanımı muvafakat etmiyerek:

“Ne söyleyecek iseniz bana söyleyin, ben paşaya söyler size cevabını getiririm,,

demiş ve Nakşibend de Sultan Murad'ı hükümdar yapmak için paşanın yardımını istediklerini söylemişti. Bu meseleyi haremî vasıtasıyla duyan Rüştü Paşa yine zevcesi vasıtasıyla:

Sakin hâ oturduğu yerde otursun!

Cevabını yollamıştı. Buradan ümitsiz olarak çıkan Nakşibend Kalfa, Rumeli Kadıaskeri payelilerinden Seyfeddin Efendiyi de yok-hıyarak oradan da yüz bulamamıştı¹.

Mekke emiri Şerif Hüseyin Paşaya müraceat de şöyle olmuştu:

Sultan Muradın validesi tarafından Mekke Şerifine vermek üzere Nakşibend Kalfaya bir mektup gönderilmiş. Nakşibend bu mektubu Aziz Beğe vererek Şerifin Kanlıcadaki yalısına yollamıştı: Şerif Hüseyin Paşa mektubu açmadan evvel nereden geldiğini Aziz Beyden sormuş, o da *Valide Sultan'dan* demiş; Sultan Hamid'in validesinin, hükümdar olmadan evvel vefat ettiğini bilen Şerif, nasıl *Valide Sultan* diye sorunca; Aziz Bey Sultan Muradın validesinin mektubu olduğunu beyan etmiş. Bunun üzerine canı sıkılan Şerif, mektubu okumayarak *bir daha bana böyle şeyler getirme* sözleriyle mektubu atmıştır. Bu halden şaşırان Aziz Bey *mektubun meâli bir duâdan ibarettir* diye mükabele etmiş ise de Şerif Hüseyin Paşa :

¹ Bu Seyfeddin Efendi aslen Harputlu idi; Anadolu kadıaskeri pâyesinde olup Şûrây-ı devlet azasından iken Midhat Paşanın kanûn-ı esâsi ve meşrutiyetin ilânı için faaliyetde bulunduğu sırada bu işde Midhat Paşaya müzahir olup anın muhaliflerini aklî ve naklî delillerle ilzam etmiş ve meşrutiyet işini sağlama bağlamakta Paşaya hizmet etmişti. *Kleanti Skaliyeri - Aziz Bey* komitesinde bir işe karışmamasına rağmen ismi geçtiği için 1295 Zilhiccesinde (1878) Halep mollalığıyla İstanbuldan uzaklaştırılmıştır. Daha sonra hakkında itimad hasıl olmasına mebni tekrar Şûrây-ı devlete aza olmuş ve Mecelle cemiyeti reisi iken 1300 (Safer 1882 sonu) senesinde vefat etmiştir. Âlim, fâdıl ve natuk bir zat idi (*Mirât-ı hakikat* c. 1, s. 189 ve *Sicill-i osmani*).

Ben duayı tezkire ile etmem. Ben böyle işe karışmam. bana kâğıt getirme istemem.

sözleriyle Aziz Beği tekdir etmiştir. Şerif Hüseyin Paşanın yalısından me'yûsen dönen Aziz Bey, keyfiyeti Nakşibend Kalfaya anlatınca kalfa (hata ettik) diye teessür göstermiştir¹.

Komite reisi Kleanti, Mehmed Ali Paşa'yı (Prusyalı mühtedi) ele almak için paşanın kayını Hacı Hüsnü Bey vasıtasıyla kendisini bir yoklamış ise de red cevabı almıştı; yine Nakşibend'in görüştüğü Alyanak Mustafa paşa zade Mehmed paşa'dan da birşey çıkmamıştı.

Büyüklerden ümidlerini kesmiş olan Kleanti ve Nakşibend Kalfa bir taraftan hocalar, falcılar ile Sultan Murad'ın tekrar hükümdar olup olmayacağını araştırırlarken, diğer taraftan İngiliz sefarethanesine de başvurmayı ihmal etmemişlerdi. Kleanti (*Millet-i Osmânî*) imzası altında fransızca bir mektubu İngiliz sefarethanesine gönderip bu mektupta bütün milletin Sultan Murad'ı hükümdar yapmak istediklerini beyan etmiş ve bu suretle sefiri tahrik eylemek istemiş ise de oradan da, bu iş Osmanlı devletinin dahili meselesi olduğundan dolayı red cevabı verilmiştir.

Komite azalarından Aziz Bey'le tabib Agâh Efendi'nin ifadelerine göre komite arzusuna muvaffak olacak olursa Avrupa'da bulunan Midhat Paşa'nın sadr-ı âzam olacağını ve Midhat Paşa ile muhabere olunmakta ise de ne olduğunu bilemediklerini söylemişlerdir². Yine Aziz Beğ'in ifadesine nazaran Sultan Murad'ın tahta geçmesini isteyenler arasında mebuslardan Halepli Nafi

¹ Aziz Beğ'in isticvap evrakı.

² Midhat paşanın ismi ve anıyla yapılan muhaberat gayet mektum tutulup hariçten duyulmamasına ziyade gayret olunmuş ve şâyet bu muhabere haber alınırsa sebebiyet veren öldürülecektir diye azalar tehdit edilmişti (beş numaralı isticvap evrakı) Aziz Beğ'e, Midhat Paşa hakkında ne biliyorsun sualine karşı o da:

«Memâlik-i osmaniyye taksim olundukta Der-i saadet dahi düvel-i ecnebiyye tarafından Midhat paşanın İstanbulda cumhur reisi gibi oturtulacağını duyduğunu ve fakat kimlerden işittiğini bilemediğini bununla beraber çok kişiden işitüp içlerinde hıristiyanlar da bulunduğunu söylemiştir.» (20 Receb tarihli Aziz beğ'in isticvap evrakı). 10 Receb 1295 ve 28 Haziran 94 tarihli saat beşte verilen bir jurnalda da komitenin en gizli maksatlarından birinin Midhat paşayı Avrupadan getirüb Sadr-ı âzam yapmak olduğunu Aziz beğ'in söylediği beyan edilmiştir.

Efendi ile diğer meb'uslar da vardı¹. Meb'uslarla Azadan Esad Efendi temas ediyordu².

* * *

Komiteye aza yazmak üzere bir de defter tertip edilmişti; bu defter, Kleanti'nin verdiği bir müsvedde üzerine tanzim olunmuştu; defterin başında aşağıdaki mealde bir kayıt vardı:

Milletin selâmeti için elimden geldiği kadar çalışmağa gayret etmeyi teahhüt ederim.

Defter beş yapraktı; komiteye girecekler bu defteri mühürlিয়েceklerdi. Bu defter beş nüsha üzerine yazılmış olup ehibbası ve dostu çok olan becerikli azalara verilecekti. Cemiyete girecekler bu deftere ya mühür basacaklar veya imzalarını atacaklardı. Bu beş nüsha defter, Tabib Agâh, Ahmed Rıza, Mustafa, Abdürrahim ve Abdullah efendilere verilmiş fakat bunlar hiç kimseye açılmamışlar ve tabîî âza da kaydedememişlerdi; bir müddet sonra Aziz Bey bu defterleri bunlardan geri alarak yakmıştı³. Rivayete göre

¹Halepli Nafi Paşa sonradan 1326 h 1908 m ikinci meclis-i mebusanında da Halep mebusu olarak bulunan Cabirî zade müftü Abdülkadir efendinin oğlu Nafi paşadır ki bu ikinci meclisin en yaşlı azasından olması dolayısıyla kendisine(Şey hulmebusan) denilirdi. Diğer bir ifade de ise Sultan Murat taraftarı olarak mecliste yetmiş kadar mebus varmış.

Süleyman paşazade Sami beğ'in (*Süleyman Paşa mahkemesi*) isimli eserinde (1328 Matbaa-i Ebüzziya) Geliboluda bulunmakta olan Balkan orduları kumandanı Süleyman paşanın 26 Kânun-ı sani 1293 tarihli telgrafnamesi üzerine galeyana gelen meclis-i mebusanda Rauf paşanın istizahı için 2 Şubatta meclise gelmesine karar verilmiş Rauf paşa da bu davet sırasında veya meclisin dağılmasından sonra mabeyne giderek Padişahın ayağına kapanup Süleyman paşanın, meclis-i mebusan ile muhabereye giriştiğini ve netice-i müzakerenin hasıl ettiği galeyana ve heyecandan bilistifade ve mebusan ve Midhat Paşa ile bilittifak Sultan Aziz gibi kendisini de hal'e kıyam teşebbüsünde bulunduğuna şüphe olmadığını ve hatta bunu bir çok delil ile ısbat edebileceğini söyleyerek Padişahın zihnini tahdiş etmiş ve derhal içtimâ eden meclis-i hass-ı vükelâ kararıyle meclisin dağıtılması ve azasından on kişinin nefyile Süleyman Paşanın tevkifine irade sadır olmuştur. Bu nefyedilen mebuslar arasında Selânikli Mustafa Bey, Halil Ganim Efendi, Nafi Efendi, İzmirli Ahmed Efendi, Edirneli Rasim Bey vesaire vardır. (s 158, 159).

² 9 No. isticvab evrakında 20 Receb tarihli Mihal'ın ifadeleri.

³ 11 Receb tarihli Ahmed Rıza efendinin ifadesinden (bir numaralı isticvab evrakı).

defter müsveddesini komitenin kâtibi Muhtar Bey tertip etmişti. Bazı ifadelerle göre komitenin yazılarını Muhtar Bey'den başka Esat Efendi ile Üsküdarlı Nuri Bey de yazıyorlardı¹.

ÇIRAĞAN SARAYİLE MUHÂBERE

Komitenin Çırağan sarayıyla yani Sultan Murat ve valide Sultanla muhaberesi bir vakit, nöbetçi zabtiyeler ve sonra su yolcular vasıtası ve Kavasbaşı zade Tefvik, ve Muhtar beylerle kahvecibaşı İbrahim ve tütüncübaşı Hüseyin efendiler delâletleriyle yapılmıştı; yani Kleanti içeriye yazdığı mektupları isimleri yazılı zatlara teslim eder, anlar da zabtiye ve su yolculara verirler ve gelen cevapları da o suretle alırlardı². Su yolcular Kılıçali'de Tek servi yokuşu başındaki su hazinesinden içeri girerek harem dairesinin mermerliğindeki bacaya gelüp dururlar ve orada bekleyen nöbetçi cariyeye açıp mektubu alır ve cevabını da yine bu suretle verirlermiş. Su yolcular bu mektup verip almada hem saraydan ve hem komite reisinden bahşiş alırlardı³.

Zabtiye neferi Sinoplu Hasanın ifadesine göre bu, cariyelerden aldığı zarflı kâğıdı Beşiktaşta Paşa mahallesinde Hüseyin

¹ 10 Recep tarihli Aziz beğın tekrar alınan ifadesinden (bir numaralı isticvab evrakı) talebeden Filibeli Abdullah efendinin 15 Şaban 1295 tarihli ifadesinde (12 numaralı isticvab evrakı) komitenin kâtipliğini Muhtar beğden başka Üsküdarlı Nuri beyle Esad efendi de yapıyordu.

² Kavasbaşı zade Tefvik Bey, 29 Receb tarihli ve 11 numaralı isticvab evrakında aynen şöyle diyor :

« Kleanti tarafından Sultan Murad ve gerek Valide Sultan için yazmış olduğu mektubu bana verdi; Ben de bu su yolcu Ahmede verdim ve bazı defa Muhtar Beğe verirdi, o da götürür yine su yolcuya verirdi. Çıkan cevabını bana yahut Muhtar Beğe virüp götürüp Kırlandıye (Kleantiye) verirdik. Birgün bu su yolcu bizden habersizce su yolundan içeri girmiş. Sultan Murad tarafından bir kâğıt verirler, onun üzerine getirip bize göstermeden doğru Kırlandı'nin hanesine gece götürüp verir, Kırlandı açıp kâğıdı okur; acınacak surette olduğunu görür ve hatta bize dahi okur: «beni bulunduğum hal-i felâketden ve bulunduğum mahbesden halâs edin artık tehammülüm kalmadı ve sizden başka dahi halimi söyleyecek kimse kalmadı» mealinde olup imzası «garip dostunuz Murad» diye atılmıştı. Bu mektup fransızca harflerle Türkçe yazılmıştı: yanımızda okurdu.

³ Kavasbaşı zade Tefvik Beğın 29 Receb tarihli ve 11 numaralı evrakı. Bir defa içeriye yazılan mektubun cevabını bizzat valide Sultan getirip su yolcuya vermişti.

ağanın kahvesinde arabacı Abdürrahman'a götürür ve cevabını alıp getirirdi; Abdürrahman ise bu mektupları kahveci başının evine giderek Hacı Salihe verirmiş; sonradan Sinoplu Hasan Hacı Salihle saray arasındaki muhabereye doğrudan doğruya vasıta olmuştu. Hasan'a saraydan bahşiş verdikleri zaman bunu gazete kâğıdının içine koydukları tütünün arasına koyarak verirdi. Dört ay sonra oradan alınan zabtiye Hasanın yerine gelen Boyabad'lı Memiş de aynı suretle saraydan aldığı mektubu zabtiye Hasan vasıtasıyla verirdi; zabtiyelerin saraydan aldıkları mektuplar, kapı aralığından alınup verilir. Sonradan bu işi suyolcular yapmışlardı.

Mektuplar Kleanti ile Nakşibend kalfaya hitaben yazılırdı; bunlar yukarıda söylediğimiz gibi Sultan Murat veya validesi tarafından gönderiliyordu. Filibeli Abdullah efendinin ifadesine göre¹ içeriden Sultan Muradın yazdığı kâğıtlardan bazıları Mekke emiri Şerife, Gazi Osman Paşa ve Mütercim Rüştü Paşaya gönderilmişti; Rüştü Paşa kendisine gelen mektubu açmadan Abdülhamide takdim ile yüz bin kuruş ihsan almış imiş.

Sultan Muradın Kleantiye yazdığı mektuplarda *ben iyiyim, gayret idin, beni buradan alın* ibaresi veya buna benzer cümleler yazılıyordu; valide Sultan da aynı mealde *gayret idin oğlum buradan çıkarın* derdi; bunların cevapları Kleanti ile Nakşibend kalfa taraflarından verilir. Mektupların cevabı Kleanti tarafından Fransızca ve Nakşibend tarafından ise Türkçe yazılır ve bunlar da *gayret ediyoruz, şöyle olacak, böyle yapacağız* diye cevaplar gönderirlerdi.

Komite azasından Muhtar Beğın ve diğer bazı âzanın ifadelerine göre de Kleantiye yazılan Fransızca mektubun imzası (*garip Murat*) diye atılmıştı. Diğer mektuplar saraydaki kadınlar tarafından yazılıp imzasız gelirmiş. Daha Murat iyi olmadan evvel komiteye gelen bir mektubda sabık hükümdarın bazan yatarken soyunmıyarak çizme ile yattığı bildirilmişti. Bazı defada : (*Ben ıztırabdayım; Çiftliğe gideyim, içim sıkılıyor; benim buradan halasının çaresi yokmudur ?*) yollu bizzat kendisi lâtın harfleriyle türkce mektup yollardı ; İlaca dair olan tavsiyeleri Muhtar Bey yazardı.

¹ Filibeli Abdullah'ın 12 numaralı istievab evrakı.

Bazan içeriye manyatizme için su da gönderilmiş ! ; iyi olması için dualı sular da gönderiliyordu.

SULTAN MURADLA GÖRÜŞME

Komite yalnız Çırağan sarayile muhabere etmekle iktifa etmeyip sabık hükümdarla bizzat temas edip görüşmek üzere reis Kleanti ile azadan Ali Şefkati Bey suyolundan saraya girmişlerdi. Kleanti bir kaç defa yalnız kendisi ve bir defa da Ali Şefkati Bey ile birlikte girmişlerdir, Kleanti Skaliyerinin naklettiğine göre :

Sultan Murat, kendisini ziyaret eden Kleanti ile Ali Şefkatiyi kucaklamış, iltifat etmiştir; gene rivayete göre Muradın sıhhati yerinde olup saçları ağarmıştı; Kleanti'nin hayretle saçlarına baktığını gören Beşinci Murad :

Bundan bir buçuk sene evvel beni genç görmüş idiniz, şimdi ak saçlı görüyorsunuz !; bu hadisenin belki Mari Antuvanette olduğu gibi can sıkıntıları sebebiyle tedricen zahir olduğunu zannedersiniz, öyle değil; daha amcamın vefatından bir kaç ay evvel başımda bir kaç beyaz saç vardı; bunları kemal-i fikre delalet etmek üzere muhafaza etmek istedim; fakat validem benim fikrime iştirâk etmedi; tahta cülûsumdan bir kaç gün evvel Beyoğlundan bir su getirtti, bunu müteaddit defalar saçıma sürdü, beyazlar kayboldu. Bu suyu başıma sürdükçe bana derhal şiddetli bir yarım başağrıları gelirdi; doktor Kapolyon bunu başka şeylere atfetti ise de doktor (Laydsdorf) bu ağrıların mahlûl-i mezkûr derunundaki nitrat darjan ile sair muzır mevaddan neşet etmekte olduğunu söylemiş idi². Doğrusu başıma kimse el sürmediği günden beri artık o ağrıları hissetmiyorum.

Bundan sonra Sultan Murat misafirlerine memleket vaziyetinden ve kendisinin tekrar saltanata çıkar korkusuyle biraderi Abdülhamidin endişesinden bahsile Midhat Paşayı, Kemal Beği ve

¹ Sultan Murad bu tarihte yani 1878 senesinde otuz dokuz yaşında idi.

² Doktor Laydsdorf Viyanalı meşhur bir doktor olup Sultan Murad'ın muayenesi için İstanbul'a dâvet edilmişti. Bu tabip, Sultan Muradın hastalığının tedavisinin gayr-i kabil olduğuna dair rapor vermişti. (*Sadullah Paşa yahut mezardan nida* — Mehmed Galip) s. 103.

gazeteci Kasap Efendiyi sormuş ¹ ve kendisinin tekrar saltanata geçmesi temennisine karşı da :

“Benim gelip zencirlerimi kırmak, beni cani gibi buraya habsettiren millete düşer bir vazifedir; fasılaya uğrayan saltanatımın bana îade olunmak lâzım gelip gelmiyeceğini millet bilir. Ben o günü bekliyorum, dostlarım bunu tacil edebilirler; o günün hulûlüne kadar ben de kendimi esaretin âlâmından, inzivânın ekdarından, hatta hayatıma su-i kast edecek olanlardan bile kurtarmak için hiç bir teşebbüsde bulunmıyacağım ²”, demisti.

Tahkikat esnasındaki bazı ifadelere göre Ali Şefkati merhum 1294 senesi ramazanı içinde veya ramazan bayramında Kleanti ile beraber ³ suyolundan Çırağan sarayına girmişlerdir. Ali Şefkati Sultan Muradın hasta olup bazan doğru ve bazan saçma sözler söylediğini ve içeride bir iki gece kaldıklarını azadan Muhtar Beğ'e söylediğine göre ⁴ yukarıda Kleantinin Sultan Muradın sıhhatde olduğu hakkındaki mütaleası teemmüle muhtaçtır; Fakat Kleantinin birkaç defa suyolundan saraya girdiğine nazaran ⁵ Sultan Muradın

¹ Abdülhamid hükümdar olduktan sonra Hayal gazetesi sahibi Teodor Kasap Efendiyi, karagözü zincirle bağlayıp altına da (Matbuat, kanun daire-sinde serbesttir) diye yazdığı için üç sene hapse mahkûm ettirmişti. Halbuki Abdülhamidin Kasap Efendiye kızgınlığı bundan dolayı olmayup şehzadeliği zamanında Kasap Efendinin, Molyerin (Molière) (*Hasis*) ismindeki piyesini (*Pinti Hamid*) ismiyle meşhur bir hasisin adını vererek Türkçeye tercüme ettirmesi imiş. İşin iç yüzünü bilen beşinci Murad, bundan dolayı Kasap Efendiyi sormuştu. (*Abdülhamid-i sâni ve devr-i saltanatı* s. 410).

² Abdülhamid-i sâni ve devr-i saltanatı s. 431.

³ Suyoleu Ahmed'in 27 Receb 1295 tarihli ifadesine nazaran Ali Şefkati ile Kleanti 1294 şevvalinde su yolundan Çırağana girmişlerdi ki ramazan bayramına tesadüf ediyor.

⁴ 24 Receb tarihli Muhtar Beğ'in ifadesi (6 numaralı *isticevab evraki*) Ali Şefkati sarayda bir gece kalmıştır.

⁵ 25 Receb tarihli Aziz Beğ'in ifadesi. 29 Receb tarihinde tekrar isticevab edilen Kavasbaşı zade Tevfik Bey, sorulan suale cevabında «bu suyoleu (Ahmed) ibtidadan valide sultan tarafından şimdi vilâyeti tarafına tard olunan baltacı Salih Ağa vasıtasıyla bulunarak (Muhtar Beğ'in ifadesi de böyledir) Kırılanti'yi su yolundan alıp içeriye götürdü; bir kaç gün sonra yine çıktı ve sonra da yine Kırılanti ile Ali Beği alıp su yolundan içeri girmiş olduklarını işittim ve sonra Kırılanti bana Sultan Murad ve gerek valide sultan için yazmış olduğu mektubu bana verdi: ben de suyoleu Ahmede verdim...» 11 numaralı *isticevab evraki*.

sonraları iyileştiği anlaşılıyor¹. Kleanti suyolundan içeriye her girişinde su yolculara yüzer kaime verirmiş.²

Berberbaşı Hüsnü Beğin hanesinden Çırağan sarayının Binektaş gövülüyordu; suyolundan Çırağana gitmek üzere birisi suyolu bacasından gireceği sırada Hüsnü Beğin hanesinden aralarında kararlaştırılmış şekilde pencereye havlular asılarak Çırağana haber verilir, oradan da işaretin anlaşıldığı cevabı yine muayyen işaretle

¹ *Saray ve Bab-ı âlinin içyüzü* isimli sıra makalelerinde (tefrika numarası 352) Bay İrtem, Emin Paşa konağının yanındaki menfezden berberbaşı Hüsnü Beğ'in oğlu Tevfik Bey ile Ali Şefkati'nin bir kaç defa Çırağana girdikleri yazılıyor ise de vesika ve mahkeme evrakındaki ifadelerde Ali Şefkati'nin bir defa ve Kleanti'nin müteaddit defalar girdikleri yazılı olup Tevfik Bey'den bahsedilmemektedir. Zaten bu isimde mahkemeye bir adam gelmemiş ve ismi de geçmemiştir. Kavas başı Tevfik Bey ise Muhtar Beyle beraber su yolundan gelen kâğıtları veya Çırağan'a gidecek mektupları su yolculardan alıp vermeye vesat etmişlerdir; fakat doktor Emin Paşa'nın kızı, kayın validem Bayan Emine Servet Çandarlı'nın söylediğine göre Kavas başızade Tevfik Bey su yolundan Çırağana girmişti; hattâ su yolu girişlerini bilen Emin Paşa'ya müracaat ederek teşebbüsünü anlatmış ve o da ziyade ihtiyatlı olmasını ve kendisinden asla endişe etmemesini söylemiştir.

² Tabib Ağâh Efendinin 9 Receb 95 tarihli ifadesi (*5 numaralı isticvab-evrakı*) su yolcu Ahmed'le Kavasbaşı zade Tevfik Beğin Şaban iptidalarındaki ifadeleri (11 numaralı) su yolundan nasıl girildiğini ve Kleanti ile Ali Şefkati'nin ne suretle ve kimler vasıtasıyla girdiklerini anlattığı için aynen alıyorum :

«Mumaiyleh Tevfik Bey ile su yolcu Ahmed ağa'nın icrây-ı müvacehelelerinde baltacı Salih ile tablakâr Halil taraflarından merhum Ahmed'in bulunduğu ve su yolundan kâğıt alıp vererek kendilerine yani Muhtar Bey kendüsüne verdiği ve Kırlandıye taraflarından verilerek içeriye girdiği ve yine o yolda kâğıtları alıp dışarıya çıkardığı ve Kırlandı ile Ali Beği içeriye su yolundan götürmüş olduğu buralarını kâmilan beyan ve tekrar ve merhum Ahmed kendüsünü ibtidadan bulan baltacı Salih ile ve bir de tablakâr Halil olduklarını ve Kırlandı'yi içeriye götürecektir lâkırısını idüp anın üzerine Muhtar Beğ'in hanesine Kırlandı akşam gelerek saat bir raddelerinde (alaturka) oradan alıp Muhtar Beğ'in hanesinin alt tarafında sokakta olan Maslağa alub götürerek orada İsmail (su yolcu) alup içeriye götürerek üç gece içerde kalub yine İsmail alub çıkarmış olduğunu ve sonra Kırlandı ile Ali Bey içeriye girecek olduklarında yine Salih tarafından arkadaşı İsmail bulup getireceği geceyi haber verip ve bir de parola tertibedilerek arkadaşı İsmail Maslağın yanında durup geldiklerinde parola deyince Salih cevabını verince anın üzerine anları dahi alub içerüye götürerek girüb çıkarak bir gece kaldıklarını ve kendüsüne bir defa Muhtar Bey ve bir defa Tevfik Bey taraflarından verilen kâğıdı alup kendüsi fenar ile su yolundan valide dairesinin bağçesinde demir bir parmaklığın içerüsünde kapak olup kapağın kilidi olmadığından orada kadınlardan biri beklemekte olduklarından

alınınca suyoluna girilirdi¹. Bundan başka saraya su yolundan adam gireceği zaman Muhtar Beğ'in evinde duran bir bayrak, güya çocuk çekiyormuş gibi Muhtar Beğ'in torunu ve Asım Beğ'in oğlu Vasıf'a çektirilerek bu suretle de saraya haber verilmekte idi.

KOMİTEYE YARDIM

Komite âzaları bu sırada maddî bir menfaat mukabilinde çalışmayıp muvaffak olduktan sonra kendilerine hizmetlerine mukabil verilecek yüksek memuriyetler ümit ediyorlardı; tabii muvaffak olunca bunun verileceği vâdolanmıştı; Filibeli Abdullah Efendi'nin ifadesine göre, komiteye ait bir tevcihat defteri vardı. Bu deftere göre Sultan Murad tekrar hükümdarlığı elde edecek olduğu taktirde Abdullah Efendi ile Aziz Beğ'in oğlu Kadri Bey hünkâr yaveri olacaklar ve Aziz Bey de Evkaf nazırlığına getirilecek ve âzadan Rıza ve Abdürrahim efendiler ise tahsil için Fransa'ya yollanacaklarmış².

Komitenin bazı zaruri masraflarına karşılık olmak üzere icab eden yardımlar Çırağan sarayından yapılıyordu. Komite azalarının tevkiflerine kadar bunlara saraydan iki bin lira kadar para veril-

virüp yine cevabı yazılıp verilerek yine getirüb verdiğini ve bir defa valide sultan kendisi gelip alarak vermiş olduğu kâğıdı kendisine okuyarak *pek sevdiğim Kırlanti garib dostunuz Muradı kurtarasınız* deyu bu kadarını bildiğini ve o kâğıdın karşılığını ise Mihal kendisine verdiğini ibtidadan Kırlanti gittiği vakit tahminen otuz ve sonradan Kırlanti ile gittiklerinde kırk kaime verdiklerini ve bu kırk kaimenin on beş adedini Salih alub kusurlarını ikimiz alarak bunların içeriye girişleri ramazan ayı içinde olup bir seneye yakın olduğunu ve merkum Kırlanti iki ceblerinde iki rovelver taşıyarak hatta bir gün kendisine Sultan Muradı çıkarmıyacak olursan seni vururum, sen de merkeze haber ver de beni tuttur deyu söylediğini...» beyan etmiştir.

¹ *Saray ve Bâb-ı ôlinin iç yüzü* (tefrika numarası 352) bu suretle berberbaşının evinden işaret verilmesi, daha sonraları Kleanti ve Aziz Beğ'in hanelerindeki içtimalarda da devam ettiği anlaşılıyor; içeriye girenler evvelâ Muhtar Beğ'in evinde toplanıp sonra su yoluna girdiklerinden eski tarz devam etmiş, ve bu işaret Muhtar Beğ'in evinden verilmiştir. Su yolcular vasıtasile içeri ile muhabere olunduğuna göre ihtimalki sonraları bunların delâletiyle haber verilmiştir.

² 15 Şaban 95 tarihli Abdullah Efendinin ifadesi (*İsticvab evrakı numara 12*).

mişti¹, bu yardım Nakşibend kalfanın saraydan çıkardığı söylenen para dolu çantanın çalınmasından sonra olmalıdır.

DUVARLARA YAPIŞTIRILAN YAFTALAR

Komite tarafından İstanbul'un Ortaköy, Beşiktaş, Fatih, Bayezit, Lâleli, Aksaray taraflarına Sultan Murad lehine bayannâmeler yapıştırılmıştı². Bu hafta veya beyannâmeler Sultan Muradın hükümdar olması yolunda halkı tahrik içindi; Rus harbi, mâlî vaziyetin iyi olmaması, iâşe buhranı halkı sıktığından komite bu hoşnutsuzluktan istifade etmek istemişti. Beyannâmelerin yapıştırılması hakkında azadan Hacı Hüsnü Beğden şüphe edilerek tevkif edilmiş ise de sabit olmamıştır.

Beşiktaş ve Ortaköy taraflarına yapıştırılmış olan yaftalardan bir tanesi manzum olup rivayete göre komite azasından Muhtar Bey tarafından tertib edilmişti. Bu hafta, Sultan Murad'ın çıkmasını şöyle nazm ediyordu:

Yeter ayyûka çıktı tık tık artık
Çık ey bigâne meşreb çık çık artık
Neden çıkmazsın artık geldi saat
Kapûdan perdeden bakmak mı âdet
Bırakmazlar seni bir lahza râhat
Çık ey bigâne meşreb çık çık artık.

¹ Beş numaralı isticvab evrakında Aziz Beğle tabib Agâh Efendinin mevacihleri.

² *Bu hafta işine dair verilmiş olan bir jurnaldan*: «Geçen günü Ortaköye talik edilmiş olduğu halde bulunan ve makalât-ı muzırrayı havi olan yaftayı tertip ve talik edenler kemâl-i dikkatle aranıyor ve şüphe olunanlar hakkında yazı yazdırılarak yaftaya tatbik ve emsali muamelâta teşebbüs ile tetkikat icra kılınıyor; yazıları alınanlar içinde Ortaköy cami-i şerifi müezzîn-i sânisî Hüseyin Efendinin hattı. hafta yazısına müşâbehet arzetmesiyle mûmaileyh taht-ı istintaka alındı: hasıl olacak netice arz olunur. Aksaray ve Okcularbaşı (Bayazitte) ve Lâlelide onbeş gün evvel talik olunan yaftayı tertip ve talik edenler aranır iken yevm-i talikin akşamı defterhane ketebesinden Rifat Efendi, Fatih civarında *Bahçeli han* demekle maruf olan hana gelerek biraderi Faik Efendiyi sual ettikten sonra mezkûr yaftaların mündericatinı orada bulunanları teşvik edercesine te-fevvüh ettiği tahkik kılınmasından ve kendüsi havâî meşreb bir şey olmasından dolayı derhal celp ile taht-ı istintaka alındı ».

ABDÜLHAMİDE SU-İ KAST TASAVVURU

Kleanti - Aziz bey komitası'nın Sultan Muradı hükümdar yapmak için baş vurduğu çarelerden birisi de Abdülhamidi öldürtmek istemesi idi; bu iş, tabib Agâh Efendi vasıtasıyla olacaktı. Agâh Efendi, Aziz Beğin ailesini tedavi ettiği için anınla ahbaptı; bir gün yani komitenin keşfinden sekiz ay evvel Kleanti bazı komite azalariyle Aziz beğin evinde bulunurken Agâh Efendi oraya uğramıştı. İşte bu görüşme esnasında Agâh Efendi de Aziz beğin Kleantiye verdiği teminat üzerine komiteye alınmış ve maksad-ı teşekkül kendisine anlatılmıştı¹.

Bundan bir müddet sonra bir gün Aziz beyle tabib Agâh Efendi Kleantinin Beyoğlundaki evine gitmişlerdi; bu evin yukarı katındaki bir odada bu iki zatten başka ev sahibi Kleanti ile Nakşibend kalfa vardı. Dört kişi bir taraftan içki içip yemek yerlerken diğer taraftan da Abdülhamide karşı su-i kast yapmağı görüşmüşlerdi.

Bu görüşme esnasında Nakşibend kalfa :

Abdülhamidin vücudu kalkmayınca bu iş olamaz demiş ve bunun nasıl yapılacağı düşünülmüş, bir yere giderken yolda vuralım denilmiş, fakat Kleanti bunu mahzurlu görerek :

“Böyle şey olmaz, iş büyür, Rusya dahi buradadır; bir fesat çıkar. Sonra birimiz muradımıza nâil olamayız; bu olsa olsa camide olur, birisi evvelce hünkâr mahfilinde saklanır, ben de Sultan Muradı tebdil-i kıyafet camiye götürürüm; o iş orada icra olununca hemen ey cemâat telâş etmeyin istediğiniz meleksimat Padişahınız Sultan Murad işte budur deyüp orada biat olunup sonra Beşiktaş sarayına götürülür.

deyince su-i kastın bu şekilde yapılması takarrür etmişti².

Bu tarz tasvip edildikten sonra su-i kasti yapacak bir adam tedariki görüşülmüş, Aziz beğe bir adam bulması teklif edilmiş ise de “o ben böyle iş yapamam,, diye red cevabı vermişti; Nakşibend kalfa Aziz beği koltuklamak isteyerek dua ve senadan sonra

Hiç bir zaman Aziz beğin hakkını ödeyemeyiz diye yüzüne gülmek istediyse de Aziz Bey :

¹ 9 Receb 1295 tarihli Agâh Efendinin ifadesinden (beş numaralı isticvab evrakı) ve 11 Receb tarihli Ahmed Rıza Efendinin (bir numaralı isticvab evrakı).

² Agâh Efendinin 7 Şaban tarihli ifadesi.

“Evvelinden oldunuz da ne bok oldum,, diye mukabele eylemişti. Bu söz üzerine Nakşibend kalfa: *Bu sefer arslanım* [yani Sultan Murad] *senin kadir ve kıymetini bildi* diye cevap vermiş, fakat Aziz Bey işi üzerine almamıştı.

Bundan sonra adam bulması tabib Agâh Efendiye teklif edilmiş, o da adamları olduğundan bahsile teklifi kabul eylemiş ve bunun için su-i kasti yapacak adama verilmek üzere bir rovelver istemişti. Kleanti derhal yeğeni Mihal'ı çağırıp adını verdiği bir dükkândan rovelver getirterek Agâh efendiye vermişti; bunu müteakip Nakşibend kalfa oturduğu yerden kalkarak odadaki do-laptan gümüşü küçük bir kama çıkarıp Agâh efendiye:

“Al Agâh efendi, bu da sana benim bir bergüzârım olsun, şimdi sana bir başka şey vermeğe kudretim yoktur; inşâallah arslanımı Allah bize gösterecek görelim, o vakit sana edeceğimizi biz biliriz.,,

diye kamayı Agâh efendiye vermiştir.

Gündüz alaturka saat ona kadar yeyüp, içilüp görüşldükten sonra Agâh efendi rovelver ve fişenklere bir mendile bağlayarak Kleanti'nin evinden çıkararak İstanbul tarafına geçmişlerdi. Evden ayrılırken Kleanti, Agâh efendiye verilmek üzere Aziz beğ'e, elli kaima vermişti. Bu paranın otuzunu Aziz Bey ihtiyacına binaen bilâhara verilmek üzere kendisinde alıkoyup yirmi lirasını da Agâh efendi almıştı.

Bu içtimada su-i kasti Ortaköy camiinde yapılmasına karar verilmişti, su-i kasti müteakip muvaffak olmak için nüfuzlu ve cerbezeli ulemadan birinin ele alınması düşünülmüş, Aziz Beğ'in tavsiyesiyle gürcü Şerif Efendi muvafık görülmüştü. Bu zat mevkie göre lâkırdı söyler söz ebesi bir adam olduğundan iyi intihap edilmişti. Agâh Efendi hocanın zevcesine baktığı için kendisiyle tanışıyordu. Bundan dolayı işi hocaya açacağını söylemişti; fakat Kleanti:

Senin söylemen olmaz; beni anınla görüştür, kandırarak sözüm vardır ve Sultan Muradın bende kendi hattı ve imzasıyla tezkireleri vardır; görünce kanar.

demmişti. Bunun üzerine aralarındaki karar mucibince Kleanti ile

Agâh Efendi ertesi günü Fatihde Otlukçu yokuşunda bulunan hocanın evine gitmek üzere Fatih muvakkithanesi önünde saat alaturka iki ile üç arasında birleşeceklerdi. Filhakika kararlaştırılan saatte Kleanti araba ile muvakkithane önüne gelmiş ise de Agâh Efendi gelmediğinden dolayı geri dönmüştü; fakat Agâh Efendi, güya yalnızca Şerif Efendi ile gidip görüşmüş ve onun vasıtasıyla Ortaköy camiinin hademesi elde edilmiş ve keyfiyet Aziz Bey vasıtasıyla Kleanti'ye bildirilmişti.

Tabib Agâh Efendi su-i kast için bulacağını vaad ettiği adamı bulamamış, parasızlığına mebni rovelver ile kama ve fişenkeri Bedestende satmıştı; Hatta kendisine, Kleanti tarafından Filibeli Abdullah Efendi gönderilip rovelver ve kama istenmiş ise de sattım, elbise aldım demiş ve işi yapmak için beşyüz lira istemiş ve verilmezse kendilerini haber vereceğinden bahs ile tehdit eylemişti¹.

S. MURADI ÇIKARMA TEŞEBBÜSÜ

Sultan Murad, Kleanti Skaliyeri'ye yazdığı mektuplarda mütemadiyen kendisinin çıkarılmasını istiyordu; yine bu yolda yazdığı bir mektubta pek sıkıştığını bildirmiş ve Kleanti de çıkarılacağını vâdeylemişti². Komite âzaları müteaddit toplantılarında bu işi görüşmüşler, sabık hükümdarın su yolundan çıkarılarak Aziz Beğin Cerrah Paşadaki evine getirilmesini kararlaştırmışlardı; azaların ifadelerine göre beşinci Murad buraya getirildikten sonra kendisine blat edilecek ve sonra yüksek makamlardan istizan olunup kendisinin muvafakati alındıktan sonra ahali ve softalarla birlikte Hırka-i Şerif veya Serasker kapusu, yahut Fatih ve yahut Meclis-i Mebusana götürülüp³ *bizim padişahımız budur* diye kendisine bîat olunacaktı⁴. Komite azasından Hacı Bekir Efendi ile sabık kurenâdan İsmail

¹ 15 ve 17 Receb 1295 tarihli Agâh efendinin ifadeleri (iki ve on numaralı istievab evrakı) yine aynı zatın 7 Şaban tarihli ifadesi ve 11 Receb tarihli Ahmed Rıza efendinin ifadesi (bir numaralı istievab evrakı).

² Aziz beğin 14 Receb 95 tarihli ifadesinden.

³ Meclis-i mebûsan 11 safer 1295 tarihinde kapandığından bu yolda görüşülmesi tabii bu tarihten evveldir.

⁴ Aziz beğin 14 Receb 95 tarihli ifadesi ile tabib Agâh efendinin 9 Receb tarihli ifadesi (beş numaralı istievab evrakı).

Bey ve Vacid Bey, Sultan Muradın çıkarıldığıını icabedenlere söyleyip vaziyeti hazırlıyacaklardı.

Beşinci Muradı çıkarmak için su yolcular çağrılıp görüşülmüş, mutabık kalınmış ve tebdil-i kıyafetle çıkarılacağı gün ve saat tayin edilmişti. Aziz Beğin evi bir Padişahı kabul edecek konforu havi olmadığından dolayı hariçten bazı eşya tedarik edilmişti; bu meyanda Kleanti bir sofra takımı göndermişti¹. Padişah için evin harem tarafında üst katta bahçeye bakan bir oda tahsis edilmiş ve buraya büyük bir karyola şilte ve kuş tüyünden yastık konmuş elbise hazırlanmış ve bir de Padişah geldiği zaman buhur yalılarla karşılanmak adet olduğu için Nakşibend Kalfanın tavsiyesiyle buhurdanlık konmuştu². Bunlardan başka odada bir çiçeklik, beyaz kadifeli (işlemeli) sandalyalar bulunup yere de güzel bir keçe serilmişti³ Aziz Beğin 18 receb tarihli ifadesinde Sultan Murad için tefriş edilen bu oda hakkında daha etraflı malûmat vardır⁴. Sultan Murad geldiği zaman tabii kendisine yemek verileceği için bu yemeği Nakşibend kalfa hazırlamıştı; yiyecek vesair levazımat tedariki için Aziz Beğe bir miktar para verilmiş ve o da

¹ Dört numaralı istievab evrakı ve Mihal Skaliyerinin 20 Receb tarihli ifadesi.

² Tabib Ağâh efendinin 17 Receb tarihli ifadesi (istievab evrakı numara 10).

³ 18 Receb tarihli Ahmed Rıza efendinin ifadesi. Elbise boğçası İsmail beyden ve abdest takımı Asım efendinin evinden gelmişti. Yatak, yastık ve buhurdanlığı Nakşibend kalfa bulmuştu.

⁴ Aziz Bey şöyle diyor: «Şubat ayı içinde (1295 Sefer ayı başları) Perşembe günü Kırlandı erkenden geldi; Sultan Muradı çıkaracağım burada nerede oturacağım? Sonra odaları gezdi, haremde odanın birisini tensip gördü; bu oda ise çıplak, yerde keçesi yoktur dedi; Ben de eğer getirecekseniz bulun eşyasını dahi getirin, bende böyle şeyler yoktur dedim; Nakşibend dahi beraber olduğundan ben bulup getiririm deyu söyleyerek gitti; anın üzerine yine bizim hanede bir karyola olup getirdim. Anın üzerine mezbûre (yani Nakşibend Kalfa) yorgan örtünmez deyu Feshane mamulâtından battaniye gibi birisi altına ve diğeri üzerine ve bir kaba kuş tüyünden yastık, bunları Kırlandı'nın fevt olan uşağı Andon ile getirdi. Ve bizim kerimenin kendi yüzlerini işlediği beş altı yün ipeğinden işlemeli sandalyelerini dahi getirdik. Anın üzerine yine Nakşibend buhurdanlık ve çatal ve kaşık ve fincan ve bir bohça elbise ve çamaşır İsmail beğin hanesinden ve bir abdest takımı ve futa gibi şeyler Asım efendi hanesinden hasılı bunlar ile oda döşendi; kalfa dahi bizde idi. Öyle üç, beş, altı gün kadar böyle oda döşeli durdu. Nâümit olarak odayı bozdular, yine şeylerini alıp götürdüler» (Aziz beğin 10 numaralı istievab evrakındaki ifadesi.)

bununla pirinç, et, şeker, odun vesaire almıştı. Sultan Murad'ın yemeği balık ile tavuk idi¹.

Beşinci Murad'ın çıkarılacağı takarrür eden gece azalar Aziz Beğin evinde toplanmışlardı; içlerinde Nakşibend kalfa da bulunup yalnız Murad'ı buraya getirecek olan Kleanti ile Muhtar Bey ve Hüseyin Efendi yoktu. Kleanti, Muradı alıp Aziz Beğin evine getirmek üzere bir kira arabasına binip Muhtar Beğin evine gitmişti; araba Çırağanın beri tarafında duracak ve tek servi yokuşunda Doktor Emin Paşa'nın konağının yanındaki hazineden çıkarılacak olan Sultan Murad Aziz Beğin evine götürülecekti.

Kleanti, Muhtar Beğin evine gitmiş oraya Sultan Murad baltaçılarından Salih vasıtasıyla buldurulan su yolcu Ahmed ile İsmail ve bir de Kleanti'yi su yolundan Çırağan'a sokan Tütüncü başı Hüseyin Efendi davet edilmişti. Su yolculara iki bin kaime mukabilinde Hüseyin Efendi'nin Kleanti ile birlikte içeri girip Sultan Muradı çıkarmaları teklif edilmiş ise de onlar biz iki kişiyi içeriye götürmeyiz diye itiraz etmişler, Kleanti, Hüseyin Efendi gitmezse ben de gitmem demiş², su yolcuların bu gece olmaz vakit geçti diye bir bahane ile muvafakat etmemelerine kızan Hüseyin Efendi: "siz bendegândan olup acımıyorsunuz," diye onlara çıkışmış ve bırakıp gitmişti. Bu muvaffakiyetsizlikten müteessir olan Kleanti bir kira beygiriyle gece alaturka saat üçte Aziz Beğin evine gelip

¹ Aziz beğin 20 Receb 95 tarihli ifadesi (dokuz numaralı isticvab evrakı).

² 25 Receb tarihli tütüncübaşı Hüseyin efendinin ifadesinden. Kleanti su yolculara, Sultan Muradın çıkarılmasından zabtiye nazırı Safvet Pâşa ile Mehmed Ali ve Şeyhulislâmın haberleri vardır demiş. Anlar da mademki böyledir su yolundan çıkarılmasına hacet yok demişler. Muhtar beğin 13 Receb 95 tarihli ifadesinde de Kleantinin su yolculardan İsmail ve Ahmed ağaları çağırıp Sultan Muradı Suyolundan çıkarmalarını teklif eylediğini ve onların da biz çıkaramayız diyerek bırakıp gittiklerini söylemiştir. 24 Receb tarihli su yolcu Ahmedin ifadesi de Kleantinin teklifini kabul etmediği yolundadır. Yine bu su yolcu Ahmedin 27 Receb tarihli ifadesinde Muhtar beğin hanesinde Muhtar Bey, Hüseyin Bey Kleanti, Mihal, su yolcu İsmail ve bahçıvan Mehmed olduğu halde Kleantinin *Sultan Muradı çıkar ne kadar para isterseniz vereceğim* dediğini söylemiş ve Kleantinin yeğeni Mihalın yine 27 Receb tarihli ifadesinde de Muhtar beğin hanesine su yolcular çağırılmış ve vakit te geçmiş olduğundan su yolcularla Kleanti içeriye girememişlerdir. Bunun ifadesine göre Sultan Murat çıkarılınca evvelâ su hazinesi yakınında Muhtar beğin evine götürülecek ve oradan da Aziz beğin hanesine gidecekmış.

işi anlatmış¹ büyük ümitlere düşen komite azaları bu muvaffaki-yetsizlik üzerine evlerine gitmişlerdi.

Sultan Murad'ın bu çıkarılma keyfiyeti 1878 senesi Şubat ayı başlarında olup Suâvi'nin Çırağan vak'asından üç ay evveldi; Kleanti'nin yeğeni Mihalin ifadesine göre ertesi günü [herhalde az bir zaman sonra] su yolu kapatılmış olduğundan² artık o yol ile Sultan Murad'la münasebet kalmamıştı; fakat komitenin faal azaları Çırağan Sarayının muhafız olmayan ve zabtiye beklemiyen bir yerini bulmuşlar ve buradan Sultan Muradı çıkarmak istemişlerdi; o mevki de Beşiktaşın Ortaköye giden yolda bir bahçe parmaklığı ile duvarın birleştiği mahaldi; bu duvarın iç tarafında matbah vardı. Sultan Murad matbahın damına çıkarılacak ve duvardan sarkıtılmak suretiyle aşağı alınacaktı; fakat Sultan Murad bu tarzda çıkarılmasına muvafakat etmemişti³.

Sultan Murad'ın su yolundan çıkarılması ve duvardan indirilmesi işi olmayınca bu defa da Kleanti, Sultan Murad'ı deniz tarafından kaçırmak istemiş; tabii dahilen tertibat alınmış ve Kleanti yağışlı ve fırtınalı bir gecede kayığa atlayıp Çırağanın önüne gitmiş ve Sarayın önündeki rıhtıma kanca atmışlar, Bunu, sarayın deniz tarafındaki muhafız asker görmüş, ne için geldiklerini sormuş, onlar da fırtınadan deniz attı demişler ve nöbetcinin ihtarı üzerine oradan çekilmişler ve me'yusen avdet eylemişler⁴.

* * *

Sultan Muradın askerî bir kuvvet olmadan gizlice Çırağan sarayından ve suyolundan çıkarılarak Aziz Beğın evine getirilip

¹ Aziz beğın 14 Receb 95 tarihli ifadesi. Makalenin sonundaki iki numaralı vesikaya da bakın.

² Suyolu Ahmedin 27 Receb tarihli ifadesinden sabık serkarin-i pâdişâhî suyolunun başına gelip gezdikten sonra kurşunların boruları müstesna olmak üzere diğer yerleri doldurtmuştur. Meşrutîyyetin ilânına kadar bu hazine başında nöbetçi asker bulundurulurdu. Bu hazine Doktor Emin paşanın konağının yanında olduğundan konağa yabancı geldiği zaman hüviyeti tayin edilmedikçe içeri bırakılmazdı.

³ 20 Receb tarihli Mihal Skaliyeri'nin ifadesi (dört numaralı istievab evrakı).

⁴ Komite azasından Ahmed Rıza efendinin 15 Receb 95 tarihli ikinci ifadesi (iki numaralı istievab evrakı) ve makalenin sonundaki bir numaralı vesika. Aziz beğın oğlu Kadri beğın ifadesinde de Kleantinin kıyafet tebdilile Sultan Muradı deniz tarafından kaçırmak istediği beyan edilmektedir (bir numaralı istievab evrakı).

oradan Softalar ve bir kısım halk ile beraber serasker kapısı, Fatih camii, Meclis-i mebusan veya Topkapu sarayındaki kubbe altına götürülerek biat olunacağı tarzındaki sözler, delice bir teşebbüsten ileri geçemeyeceği ve bir avuç askerle Sultan Hamidin bunları dağıtacağı meydandadır.

Kleantin'in yeğeni Mihâl Skaliyerinin 26 Receb tarihli ifadesle Beşinci Muradın kurenâsından İsmail Beğ'in 16 Receb tarihli ikinci ifadesinden ¹ sabık hükümdarın Aziz Beğ'in hanesinden Avrupaya kaçırılacağı anlaşılmaktadır. Mihâl kendisinin ve azadan Vacit Beğ'in ve amcası Kleantin'in, Sultan Muradla beraber gideceklerini ve Sultan Muradın Avrupada oturup aylığını alacağını duyduğunu beyan etmesi çıkarma teşebbüsünün en makul şekli olduğunu zannedim ². Gene Mihâl, 20 Receb 95 tarihli ifadesinde Sultan Muradı tahta çıkarmak için bir İngiliz komitesinin teşekkül ettiğini söylemiş ve hatta kraliçe Viktoryanın oğlu prens Dögalin bu komiteye dahil olduğunu beyan eylemiştir ³. Bu mütalealara göre Mason Cemiyetine mensup olan komite azalarının sultan Muradı Avrupaya kaçırmak istedikleri anlaşılıyor.

KOMİTENİN KEŞFİ

Ali Suâvinin Çırağan sarayı baskını müteakip bununla alâkadar olanlar aranırken yapılan bir ihbar üzerine Aziz Beğ'in evinde toplanmış olan komite efradından bazıları bir baskın neticesinde yakalanıp içlerinden bir kısmı kaçmışlar ve o geceki ictimâda bulunmayan azaların bir kaçı müstesna olmak üzere diğerleri ele geçmişlerdir.

¹ İsmail Beğ'in ifadesine göre Sultan Murad Aziz Beğ'in hanesine çıkarıldıktan bir müddet sonra Kleanti'nin tertip edeceği bir program ile Avrupaya kaçırılacaktı. (16 Receb 1295 tarihli ifade) İki numaralı isticvab evrakı.

² Bay Ziya Şakir'in bir saraylı hanımından naklettiğine göre Sultan Murad bir tertiple saraydan çıkarılarak Çırağan önünde demirleyen bir İngiliz gemisinin gönderdiği sandal ile gemiye naklolunup Avrupaya götürülecekti. Kleanti'nin âzanın bir çoklarından bunu gizlediği anlaşılıyor; zaten bir kısım âzanın isticvaplarında Fatih'te, Serasker kapısında, Meclis-i Mebusanda, Topkapı sarayında biat edilecek diye dört yer zikretmeleri işin katî bir karara bağlanmadığını ve Kleanti'nin maksadı başka olduğundan buna lüzum olmadığını göstermektedir.

³ Prens dö Gal'in, Sultan Murad'ın hayatıyla alâkadar olduğu bazı kayıtlarla da sabit olmaktadır. Mihâl'in komite dediği Masan teşkilâtı olup bunu açıkça söylememiştir.

Komiteyi haber verenin Sultan Murad mensublarından Hacı Hüsnü Bey adında azadan biri olduğu anlaşılıyor. Kısa tercüme-i hali yukarıda *komite azaları* kısmında yazılmış olan Hacı Hüsnü Bey, ibtidadan bu komiteye dahil olmuştu; Aziz Beğin mektep arkadaşı idi; kendi rivayetine göre komiteye kurenâdan İsmail Bey vasıtasile girmişti.

Hacı Hüsnü, Bey komite azalarının yakalanmasından takriben yedi ay evvel bir takrib Abdülhamide hulûl ederek dışarıdan aldığı malûmatı baş kâtib Edib Bey ve hazine-dar ağa vasıtasile Padişaha bildirmek suretile hafiyeliğe başlamıştı. Ali Suâvi vakasını müteakip hemşirezadesinin eski kocası tabur ağası Mehmed Bey tarafından vaki ihbar üzerine gerek Suâvi vakasile alâkasından ve gerek Damad Mahmud ve Midhat Paşaların kapılarına yapıştırılmış olan yaftalardan dolayı tevkif edilerek Bâb-ı seraserideki divan-ı harbe verilmiş ve bu defa keşfedilen ve daha doğrusu kendisi tarafından haber verilen komite ile münasebeti sebebiyle zabtiye kapısına celbedilerek istintak edilmişti.

Hacı Hüsnü Bey Ali Suâvi vakasını müteakip maznûnen divan-ı harbe sevk edilmeden evvel, Kâşgar elçisi Yakup Hana, mahrem olarak söylediği bazı sözleri o da Padişaha arzetmiş, Sultan Hamid, kahvecibaşı Mahmud Efendi ile birde yaver göndererek Hacı Hüsnü Beği huzuruna kabul eylemiştir, bunun Abdülhamide haber verdiği şeyler, üstü örtülü olarak Kleanti - Aziz Bey komitesi hakkında idi ve işte Hacı Hüsnü Bey bu suretle Padişaha çatmak istemişti.

Abdülhamid, Hacı Hüsnü Beğe :

(Aksarayda bir mektebde benim aleyhimde bir meclis olmuş, sen de o meclise tesadüf eylemişsin, maatteessüf ehbabımdan bir zata beyan eylediğini o zat bana söyledi).

demiş ¹ Hacı Hüsnü Bey, mektebdeki cemiyetin aslı olmadığını söylemiş ve Padişah da gûya inanmıştı. Hacı Hüsnü Beyden ifade etmek isteyen Abdülhamid:

¹ Hacı Hüsnü Bey, bu toplantıyı kendisinin şeyhi olan Kâşgar elçisi Yakup hana söylemiş o da Abdülhamid'e arzetmiştir. Halbuki cemiyet Aziz Beğin evinde olup Aksaray mektebinde değildi. Hacı Hüsnü Bey bunu ya kasden söylomemiş ve yahat Yakup han yanlış anlamıştı. Hacı Hüsnü Beğin bundan maksadı Abdülhamide çatmaktı, nitekim dediği oldu ise de sonu gelmedi ve sürgünden kurtulamadı.

"Her ne hal ise geçmişi ben afvettim; fakat bundan sonra icab edenlerle görüşmeğe ve aleyhimde mazbata yapıncaya kadar muvafakatte bulunup mühürlendikten sonra mazbatayı kapup huzûr-ı şâhâneme getürmeğe memursun; senden sadakat beklerim,, demişti¹.

Hacı Hüsnü Bey bundan sonra mensub bulunduğu *Kleanti Aziz Bey* komitesine ait müzakeratı padişaha bildirmeğe başlamış, fakat Kleântinin dostlarından *Kaporal* adında biri, Hacı Hüsnü'nün Padişahın hafiyesi olduğunu bildirmesi üzerine komite azaları uyanık davranıp bâdema işlerinden bunu haberdar etmemişlerdir; hatta Hacı Hüsnü Bey, komitenin faaliyeti ve oraya devam eden azalar ve Sultan Muraddan gelmiş olan mektuplar hakkında Yakuphan'a malûmat verirken Sultan Muradı suyolundan kaçıracaklarını da söylemiş ve o da bütün bunları padişaha arz ederek suyolunu kapattırıştı².

İşte Hacı Hüsnü Bey böyle dolab çevirirken Ali Suâvi vaka-sında alâkası olduğu zanniyle daha evvel söylediğimiz gibi tevkif edilmiş ve sonradan *Kleanti* komitesiyle münasebeti anlaşıldığından dolayı divan-ıharb kendisini mahkûm etmiştir³.

* * *

Abdülhamid, *Kleanti - Aziz Bey* komitesinin toplandıkları yeri öğrenip bunlar hakkında Hacı Hüsnü Bey vasıtasıyla epi malûmat aldıktan sonra 25 Haziran 94 tarihine tesadüf eden bir Pazar günü [1878 Temmuz] zabtiye nazırı Mehmed Arif Paşayı huzurına kabul ile Salı gecesi yani Pazartesi günü akşamı komitenin toplanmakta olduğu Aziz Beğin evinin basılarak âzaların yakalanmalarını emretmiş ve o da lâzım gelen tertibatı almıştır⁴.

¹ Makalenin sonundaki Hacı Hüsnü Beğin Pâdişâha arzisiyle divan-ı harpte verdiği 21 Receb 1295 tarihli ifadeden.

² Hacı Hüsnü Beğin 21 Receb 95 tarihli ifadesi (yedi numaralı istievab evrakı).

³ Sayın Bay İrtem makalelerinde (tefrika numarası 352) komite âzası tevkif edilince, gûya Hacı Hüsnü Bey ile Muhtar Beğin divan-ı harpte (bu işi biz tertip ettik) dediklerini yazıyorlarsa da böyle bir sözün ceryan etmediği elimizde bulunan bütün mahkeme evrakında görülüyor ve Bilâkis komiteyi haber verenin Hacı Hüsnü Bey olduğu anlaşılıyor.

⁴

Zabtiye nezaret-i celilesine

Dünkü pazar günü sabahleyin hâkipây-ı şâhâneye şifâhen vuku bulan istizanınız üzerine zât-ı şâhâne efendimiz o işi merak etmektedirler ; Salı gecesi ablu-

Zabtiye nazırı M. Arif Paşa¹ bizzat kendisi de beraber bulunarak 26 Haziran 94 ve 8 Receb 95 Pazartesi günü akşamdan sonra Aziz beğin Çıkma sokaktaki evini abluka edüp birden bire basmıştır. O gece komite azalarından bazıları görüşmek üzere aralarında karar vermişlerdi. Kleanti, o gün sabahleyin erkenden Aziz beğin evine gelmiş, oturmuşlar, öğle yemeğini yemişler ve sonra işlerinin olup olmayacağını anlamak üzere Silivri kapıdaki *Elektli-baba* türbesine gidüp elek çevirmişler ve tekrar eve dönmüşlerdi; çevirdikleri elek arzuları gibi dönmüş ve muvaffak olacaklarını tebşir etmişti!²

Bunlar eve döndükten sonra orada Abdürrahim, Abdullah Mustafa ve Rıza efendileri bulmuşlardı; Haydarlı Nuri Bey daha sonra akşam üzeri gelmişti. Nuri Bey ile Rıza Efendi yemeklerini

ka edeceğiniz konağın içinde bulunan zatların isimleri ile ve yanlarında bulunan evrakları, vukuat âkibinde hemen bir kut'a jurnalını kaleme aldırıp göndermenizi ve ne sûretle mezkûr konak basıldığını olvakit biletraf beyan eylemeniz irade-i pâdişâhî iktizasındandır ve nihayet derecelerde her sûretle mutebassırâne bulunmanız dahi fermân-ı şâhâne buyruldu. Dünkü pazar günü ifade buyurduğunuz meseleden sonra yeni bir mesmuat ahz eylediniz ise anı dahi bu tezkirenin cevabıyla beraber beyan buyurmanız bâbında tahrirat-ı hâlisâneme ibtidar kıldım efendim. 26 Haziran sene 94

*Serkahveci-i Hazret-i Şehriyari
Elha Mahmud*

Bu tezkireye zabtiye nazırı Mehmed Arif Paşanın derkenar suretiyle verdiği cevap:

Efendim

İşbu tezkire-i aliyyeleri meâl-i celil-i biletraf malûm-ı âcizânem oldu. Madde, dünkü arz-u ifade-i çakerânem veçhile bu gece bâ avn-ü inâyet-i bâri ve yâver-i tevccühât-ı cenâb-ı şehinşahi mahall-i malûmeye gidilüb iktiza-i hâle göre muamele-i lâzime (ye) ibtidar ve zuhura gelen halât aynen arz ve inha olunacağı ve lâzım gelen tertibâtın ikmalî ile iştigal üzere (olduğumu) arz ederim olbabda.

Mehmed Arif

¹ Arif Paşa aslen Anadoluludur. Zabtiye müşiri Mehmed Paşanın maiyyesinde yetişmiştir. Rumeli payesinde iken 1292 Şabanında (1875) Beyoğlu mutasarrıfı ve 1295 Muharreminde (1878 İkinikânun) Vezirlikle zabtiye nazırı olup bir sene sonra azledilmiş ve az sonra Şehreminliğine tayin olunup dört ay sonra 1296 ramazanı sonlarında vefat eylemiştir (1879 Eylül).

² Aziz Beğin oğlu Kadri Beğin 10 Receb 95 tarihli ifadesi (bir numaralı isticvab evrakı).

dışarıda yiyüp gelmişlerdi. Diğerleri birlikte yemek yiyerek ellerini yıkadıkları sırada birden bire ev basılmıştı¹.

Bu hâdise üzerine Kleanti, evvelden bildiği ve bir defa gizlice geldiği bahçe kapusundan ve Aziz beğın oğlu Kadri beğın ifadesine nazaran diğer misafirler de evin kapusundan² ve daha doğru olarak zabtiye nazırının verdiği rapora göre Kleanti ile Filibeli talebeler ve bir de Aziz beğın evinde yatup kalkan mektep kalfası Hafız baba evin bahçe tarafındaki, bahçeden bahçeye geçen suyolundan kaçmışlardı³. Aziz beğın oğlu on dokuz yaşlarındaki Kadri Bey de bu suretle kaçmak istemiş ise de muvaffak olamıyarak suya girmiş olduğu halde yakalanmıştır⁴.

Bunların isticvabları esnasında komiteye mensup olanlar birer birer elde edilmişlerse de mühim röl oynayanlardan Komitenin birinci reisi Kleanti ile⁵ Nakşibent Kalfa ve Ali Şefkati Bey memleket haricine

¹ 9 Receb 1295 tarihli Aziz Beğın ifadesi (bir numaralı isticvab evrakı).

² Aziz Beğın oğlu Kadri Beğın 10 Receb tarihli ifadesi.

³ O gece saat yedi buçukda zabtiye nazırının gönderdiği jurnal :

« İşbu gece Cerrahpaşa hamamının karşısında çıkmaz sokak derunında Evkaf hazinesi senedat müdürü muavini Aziz Beğın yetmiş sekiz numaralı hanesi, bendeleri dahi hazır olduğum halde bastırılıp mir-i mûmaileyh ve Cemiyyet efradından ikisi ve boğazına kadar su içine saklanmış olarak mir-i mûmaileyhin oğlu tutuldu. Bu baskında hanenin her tarafı ihata edilmiş ve her nevi esbab-ı ihtiyat tehiyye olunmuş iken cemiyyet, sûret-i iştigalleri nisbetinde kaçacak cihete dahi ehemmiyet vermiş olduğuna binaen mahud Kırlandı ile bazı hem efkâri, hanenin bahçesi içinde, bahçeden bahçeye geçer suyolundan firar etmişlerdir; mamafih tutulan eşhasın istintakına başlanıldı; bunların zabt olunmakta bulunan ifadatından gerek efrad-ı cemiyyet ve gerek maksadlarına ait cihet meydana çıkmaktadır; bununla beraber merhum Kırlantının hanesi ve bulunabileceği yerler haber alınmakla ve böyle geç vakıtta hanesinden başka mahalde barınmayacağı ihtimali kavi olmağla saye-i âli-icenâb-ı cihanbânide ezhercihet taharriyyata devam olunmaktadır, bimennihi teâlâ yakında merhum Kırlandı ve cemiyyetin sair efradı dahi bulunarak icabı icra edileceği arz olunur.

26 Haziran, sene 94

gece saat

an bâb-ı

7,5

zabtiye

⁴ Kadri Beğın kendi ifadesi (bir numaralı isticvab evrakı).

⁵ Bu Kleanti Skaliyeri İstanbul'da komite teşkil edip muvaffak olamıyarak kaçtıktan ve bu suretle bir çok ocak söndürdükten sonra iltica etmiş olduğu Atınada da kendisi rahat bırakılmıyarak mütemadiyen iz'âç edilmiştir, bundan korunmak için bir fırsat zuhuruna intizar etmekte olan Kleanti, Midhat Paşa ve arkadaşlarının muhakemeleri esnasında Sultan Abdülazizin katilleri hakkında malûmatı olduğunu ve bunu bildirmek istediğini ve Pâdişâha bu hususta malûmat vereceğini

kaçmağa muvaffak olmuşlardır¹. Aziz beğın evinin basıldığı gece-
nin sabahı yani salı günü öğleden evvel Aziz Beyde beraber
olduğu haide Kleanti'nin evinde de araştırma yapılmış ise de Kleanti
bulunamamış, fakat yeğeni Mihal yakalanmıştır. Kleanti kaçarken
bütün mühim evrakı da beraber götürmüştür.

Sultan Hamidin doktoru Mavroyani Paşaya gönderdiği 22 Mayıs 1881 tarihli
(1298 cemaziyelahir) rumca mektubunda bildirmiş ve Atina'da Osmanlı sefaret-i
ile ecnebi devletleri sefirlerinden ve Yunanlılardan bir komisyon teşkilini iste-
miş, bu teklifi kabul edilmeyecek olursa bildiklerini gazete ile neşreyileceğini
makam-ı tehditte beyan eylemiştir. Rumca mektubun tercümesi aynen şöyledir:

Atinadan 22 Mayıs 881 tarihli Mavroyani Efendiye Kleyand İskalâriden
vurûdeden rumca mektubun tercümesidir

Sultan Aziz merhumun keyfiyyet-i şehadetine dair icra olunmakta olan istin-
taklardan haberdar oldum; bu babta pek çok malûmatım vardır. Sultan Aziz
merhumun katilleri ki saltanat-ı seniyyenin ve vatanımızın en büyük düşmanları
hakkında da malûmat-ı mufassalam vardır. Şevketmeab Efendimiz Hazretleri ki,
adalet ve hakkaniyyetin menbâı olduğundan bu hakikatin meydana çıkmasına te-
şebbüs buyurdıklarından ben de bildiğim malûmatı arz etmek isterim; lâkin İstan-
bul'a gidemem: Devlet-i aliyenin Atina sefiri ile düvel-i ecnebiyye süferasından ve
Yunan memurlarından birkaç zattan mürekkep bir komisyon huzurunda malûmat-ı
zatiyyemi beyan etmeğe hazırım. Eğer zât-ı hazret-i pâdişâhi bu maruzatımı kabul
buyurmazsa bu hakkaniyyetin umumun malûmı olması için matbuata müracaat
etmeğe mecbur olacağımı ihtar ederim; Atina sefaret-i seniyyesine dahi bu babda
malûmat verdim: lütfen Şevketmeab Efendimiz hazretlerine işbu istidamı arzet-
melerini rica ederim.

Mavroyani Efendinin bu mektubun tercümesini Pâdişâha bildirdiği, bunun
vesikalar arasında görülmesinden anlaşılıyorsa da Kleantinin söylediklerini dinle-
mek üzere Atina'da bir komisyon teşkil edilip edilmediği malûm değildir; mamafih
Abdülhamidin bunu ihmal etmeyeceği kuvvetle muhtemeldir.

¹ Saâdetlü efendim,

*Şerefsadır olan irade-i seniyye mucib-i âlisince bâb-ı zaptiyyeye geldim.
akşam basılan cemiyyet efradından ahz-ü-girift olunanlarla firar edenlerin esa-
misini mübeyyin pusla leffen takdim kılındı, eldekiler kemâl-i dikkatle istintak
olunuyor, firariler de fevkalâde teşebbüsât zımında aranıyor. Gerek firari-
lerin ve gerek elde bulunanların hanelerinden Fransızca, Türkçe bir çok evrak
çıkta, anlar da muayene ve tetkik ediliyor. Teşebbüsöt-ı mâruzadan netice hâsıl
oldukça peyderpey arzedilmek mukarrer olmağla olbabda irade efendim hazret-
lerindedir.*

9 Receb 295 ve 27 Haziran 94

Ser Kahveci-i hazret-i
Şehriyari

Derkenar :

Ahz-ü-girift olunanlar ve firar edenler Aziz Beğın hanesinde içtima
edenler olup bu tetkikat sırasında daha evvel mezkûr hanede cemiyyet edenler

Kleanti saklandıktan az sonra Yunanistana kaçmış ve Nakşibent Kalfa da gerek İstanbulda¹ ve gerek gittiği zannedilen İzmitte çok aranmış ise de bulunamamış ve o da Mason cemiyetinin yardımıyla ve Kleanti ile birlikte Yunanistana kaçırılmış ve Ali Şefkatî Bey de Fransaya firara muvaffak olmuştur.

Gerek Aziz beğın evinde yakalananlar ve gerek bilâhara zabtiye kapusundaki istintak esnasında komiteye dahil oldukları anlaşılmal birer birer tevkif edilerek istintakları yapıldıktan sonra serasker kapusunda müteşekkil Divan-ı harbe verilmişlerdir². Divan-ı harp reisi Alyanak Mustafa Paşa ve âzaları da Suâvf vakasında medhalleri olanları muhakeme eden heyet idi.

de tahkik olunuyor; bunu hikâyeden maksad-ı âcizânem için heyet-i umumiyyesi ve evvel ve ahır itibariyle tahkikat cereyan eylemekte olduğunu arzetmekdir efendimiz. Sahib-i hane Aziz Beğın ve Kleantinin resimleriyle daha sekiz kıta resim leffen takdim kılındı.

¹ Nakşibend Kalfanın yakalanması için hafiye kahveci Yani'nin Beşiktaş muhafızı Hasan Paşaya jurnalı :

Saâdetlû Hasan Paşa Hazretleri,

Nakşibend Kalfa Kuru Çeşmede Seniha Sultan sarayında olduğu tahkik olundu. Şimdilik serian ve âcilen merhum Nakşibend Kalfanın ahz-ü-girifti taraf-ı vâlâsına şu saatte arz olunur. Tedâbir-i serianın icrasını tekîden arz ederim efendim.

*Kahveci
Yani*

² Zabtiye nazırı tarafından Mabeyinci Osman Beğe yazıldığı anlaşılmal 9 Receb 29 tarihli tezkire sureti :

Saâdetlû efendim hazretleri,

Dün akşam sâye-i muvaffakiyyetvâye-i cenâb-ı cihanbânide basılarak ahz-ü girift olunan cemiyet-i mefsetet âzasının isimleri ve firar edenleri ve anlara aid tetkikat-ı istintakiyye ve taharriyyat-ı lâzimenin sureti cereyanı arzedilmiş ve on kıt'a da eşhas resimleri taktim olunmuştu. Şimdi alınarak vaz-ı fark-ı mübâhat olunan cevabnâme-i kerimânelerinde bunlara dair maruzatın ve resimlerin manzûr-ı âli-i Cenâb-ı hilâfetpenâhi buyrulduğundan ve bu yolda devam eden mesâiden dolayı memnuniyet-i seniyyenin husul bulduğundan bahs ile tetkikatın sûreti ikmal ve daha başka resim ve bu işlere müteallik havadis-i âcibe varise arzedilmesi emr-ü-fermân-ı cenâb-ı velinimet iktizây-ı âlisinden bulunduğu işâr buyrulmuştur... Cemiyet efradından sahib-i hane Aziz Beğın ve diğerlerinin tetkikat-ı istintakiyyesi kemal-i sûratle icra olunuyor ve firariler ve gerek cemiyetin âzay-ı kadime ve cedidesi istintakta birer birer haber veriliyor ve zuhurat-ı istintak ve ifadata göre tedâbir-i lâzime ittihaz kılınıyor; istintakın şimdiki derecesine nazaran bu cemiyet mukaddemâ firari Kırılantin hanesinde ve riyaseti tahtında in'ikad eder ve Seyid

Komite azalarının istintak ve muhakemeleri 26 Haziran 1294 ve 8 Receb 1295 tarihinden [8 Temmuz 1878] 15 Şevval 95 ve 30 Eylül 94 [13 Birinciteşrin 1878] tarihine kadar üç aydan fazla devam etmiş ve o tarihte tertip edilen mazbata dört gün sonra yani 19 Şevval'de Padişaha arzolan iradesi alınmasını müteâkıb mahkûmlar, Ali Suâvî vakası mahkûmlarıyla beraber 19 Teşrinievvel 1294 Perşembe günü mürettep mahallerine sevk edilmişlerdir.

Verilen karar mucibince Kleanti, Aziz Bey, Nakşibent Kalfa ve tabib Âgâh Efendi idama mahkûm edilmişler ve fakat Padişahın afvıyla cezaları on beşer sene müebbet kalebentliğe tahvil olunup kaçamıyanlardan Aziz Bey ile Âgâh efendinin *Akkâ*'da ve on ikişer seneye mahkûm edilenlerden, kurenâdan İsmail beğın *Rodos*'ta Muhtar beğın *Sakız*'da, Vacit efendinin *Limni*'de, Tevfik efendinin *Sinop*'ta, tütüncü başı Hüseyin efendinin *Şam*'da, Abdürrahim efendinin *Istanköy*'de ve Filibeli Abdullah efendinin *Sinop*'ta, Suyolcu Ahmedin *Van*'da ve Suyolcu İsmailin *Sakız*'da kalebent edilmeleri tensip edilmiştir. Ali Şefkati bey de on iki seneye mahkûm edilmiş ise de kaçmış ve keza Nakşibent Kalfa da idamdan afiv ile on beş seneye mahkûm olup bu müddetini *Diyarbakir*'de geçirmesine karar verilmiş ise de o da Kleanti gibi elde edilememiştir.

Üçüncü derecede suçlu addedilenlerden Âsım, Hacı İbrahim, Ahmed Rıza, Esat, Üsküdarlı Nuri, zabtiye Hasan ve Memiş ve Kleantinin yeğeni Mihâl altışar seneye mahkûm edilmişlerdir. Bunlardan Âsım efendinin *Sakız*'da, Hacı İbrahimin *Samsun*'da, Ahmed Rıza efendinin *Trabzon*'da, Esat efendinin *Şam*'da, Üsküdarlı Nuri beğın *Limni*'de zabtiye Hasanın *Sayda*'da zabtiye Memiş'in *Kudüs*'te ve Mihâlin ise *Sinop*'ta mahkûmiyyet müddetlerini bitirmeleri takar-

Bey karındaşı [eniştesi] Tevfik Bey ve Kız Nurive İzmir gümrükçüsü müteveffa Raşit Efendi zade Ali Bey ve Sultan Murat mabeyincilerinden İsmail ve Şevket Beyler bir kaç defa orada görülür ve maksadları birtakım galebelikle saraya giderek ve Sultan Muradı merdiven ile pencereden alarak bîat ettirmek cihetine ait olur ve Yıldızda bulunan binbaşı Halil ağayı dahi ele alalım sözü cemiyette tefevvük olunur ve tabib Âgâh Efendi namında cemiyet azasından birinin mufassal bir kâğıdı zuhur etti, oda tetkik ve merkum diğer firarilerle beraber taharri olunuyor ve birde Nakşibend kalfa başına örtü alarak cemiyet'de rey verir ve idare-i efkâr eder azadan olduğu anlaşıldı ve mezburenin İzmit dahilinde bulunacağı tahkik kılınarak oraya tel çekildi... Ve saâdetlu Mahmud Efendiye tevdiân bir takım resimler takdim ve irsal kılınmağla olbabda... fi 9 Receb 95 ve fi 27 Haziran 94.

rür eylemiştir. Bu altışar sene mahkûmlarından Mihal, sevkinden evvel serasker kapusundaki hâpishaneden kaçmıştır.

Üçer seneye mahkûm edilmiş olan Sultan kethüdası Hacı Bekir Efendi ile Ortaköy camii hatibi Mehmed efendiden evvelkisinin *Bozcaada*'da ve Mehmed efendinin *Midilli*'deki hâpishanelerde müddetlerini doldurmalarına karar verilmiştir.

Komite ile münasebeti sebeble cezası altı sene olarak tesbit edilen Hacı Hüsnü beğın komite hakkında evvelce biraz malûmat vermek suretiyle Padişaha çatmasından dolayı altı sene mahkûmiyete bedel altı ay *Ayıntab*'a nefyi tensip edilmiş ve sonra menfası *Fenike* kazasına tahvil olunmuştur. Bu hususta verilmiş olan mahkeme mazbatasının [fezleke] sûreti vesikalar arasındadır.

* * *

Kleanti Skaliyeri ve Nakşibent kalfanın Yunanistana firarları ve oradaki hayatları ve Kleantinin Sultan Muratla muhaberatına dair olan evrak hakkında Tunuslu Mahmud Paşa damadı İsveçli Ali Nuri Beğın (Atina ve Pire konsolosu) Fransızca akşam gazetesinde neşretmiş oldukları (1934 Nisan 8 den itibaren) beş makaleden hulâsa olarak aşağıdaki notları naklediyorum ¹.

Ali Nuri Bey, 1884 sonlarına doğru Atina ve Pireye Vis konsül tayin edilmişti; o tarihte Atina sefirliğinde Feridun Bey isminde birisi bulunuyordu. Nuri bey, 1885 senesinde bir yaz gününde, dairesinde meşğul iken tanımadığı birisinden aldığı bir davet mektubu üzerine randevu verilen kahveye giderek orada kendisini prezanta eden *Kleanti Skaliyeri* ile tanıştı ve görüşdü; Kleantiye konsolos ile görüşmeği ve muavenetini rica etmeği Abdülhamidin tabibi Mavroyani tavsiye etmişti ².

¹ Bu beş makaleleri bana muhterem S. Kâni İrtem üstadımız vermişlerdir. Kendilerine pek müteşekkirim.

² Kleanti Skaliyeri Ali Nuri Beğe verdiği izahatta, Ali Suâvi vak'asını müteakıp Sultan Murad'ın Malta köşküne naklinden sonra, Murad'dan aldığı bir tezkirede: «beni buradan kurtarmaz isen Malta köşkü benim mezarım olacak» dediğini ve bunun üzerine (komite) inzası altında Abdülhamide karşı *Eastern Express* gazetesinde bir beyannâme neşrederek bunda (Sultan Murad'ı derhal Çırağan sarayına naklettirmedığınız taktirde Yıldız köşkünü berhava edeceğiz) ifadesiyle padişahı tehdit eden sözler yazdığından bu gazete tatil edilip sahibi Whitaker'in memleket haricine çıkarılmış olduğunu ve daha sonra bu gazetenin *Levand Herald* ismiyle çıkmasına müsaade edildiğini beyan ediyorsa da bunlar zannıma göre

Nihayet komite keşfedilip azaları tutularak istintak edildikleri sırada Kleanti ile Nakşibend kalfa bir çok tehlikeler ve heyecanlar geçirdikten sonra Yunanistana kaçabilmişlerdi. Nakşibend kalfanın kaçması tuhaf olmuştu; ele geçecek olursa boğulacağına şüphe yoktu; Nakşibend, kendisinin musiki üstadı Necip Paşanın tavsiyesile kaçmaya karar verdi; evvela Kleanti Skaliyeri ile beraber Beyoğlunda bir kadının evinde saklandılar; bunları elde etmek için bütün hafiyeler ve zabıta memurları faaliyete geçmişlerdi; iki komitecinin gemi ile kaçmaları kararlaştırıldı. *Barbagallo* isimdeki bir İtalyan terzisi Nakşibendi bir İtalyan gemicisi kıyafetine soktu; Nakşibend İtalyan gemicilerle elele, kol-kola profesyonel şarhoşlar gibi yalpa yaparak bu suretle bir gemiye can attı ve Yunanistana geldi,

K. Skaliyeri'nin Atina'da evi vardı. Nakşibend kalfa Skaliyerinin vefatına kadar anıyla beraber oturdu. Aralarında münasebet bulunduğu ve hatta kalfanın bu adamdan çocuğu olduğuna dair rivayetler çıktı ise de söylenildiğine göre bunların aslı yoktu ve bu sözler Abdülhamidin adamları tarafından uydurulmuştu ¹.

Kleanti Skaliyeri, Atina'da oturmakla beraber rahat içinde değildi, Abdülhamid mütemadiyen kendisini hafiyeler vasıtasile takip ettiriyor, bir hizmete tayin edilince her hangi bir tesirle kendisine yol veriliyordu; Yunan makamları anı himaye için ellerinden ge-

kaydı ihtiyatla telâkki edilecek şeylerdir; çünkü, Sultan Murad'ın Malta köşkünde iken köşkün etrafına duvar çekilip hiç bir tarafı görmemesi için Abdülhamidin teşebbüsü, İngiliz elçisinin bunun gayri insani olduğu şeklindeki itirazı üzerine akim kalmıştır. (*Saray ve Bâb-ı âlinin içyüzü* tefrika numarası 347) Bundan başka Levant Herald gazetesi Suâvi vak'asından evvel çıkmakta olup o vaka üzerine bu gazeteden Tercüman-ı Şark gazetesinin yaptığı nakiller bundan evvel çıkan Belleten'in 29 uncu nüshasında *Ali Suâvi ve Çırağan Sarayı Vak'ası* isimli makalemizde mevcuttur. Bir de bu makalenin neşrine göz yuman ve bundan dolayı Konya'ya sürgün edildiği söylenen İngiliz Sait Paşa'nın sürgün edildiğine dair tercüme-i halinde bir kayıt görülmemektedir. Bu mülâhazalara mebni Ali Nuri Beg'in Kleanti Skaliyeri'den naklettiği bu şeyleri metinde göstermeği lüzumsuz gördüm. Yalnız Kleanti'nin yeğeni Mihal'in 20 Receb tarihli ifadesinde, Nakşibend ile Kleantinin onbeş gün kadar Aziz beğın evinde yatmış oldukları sualine karşı Mihal «olvakit amcamı zaptiye tarafından arayordı, orada kaldı, bir iş için değildi» cevabını vermişti. bu arama acebâ bu yazı için mi idi ?

¹ Komitenin faaliyeti zamanında yaşı altmışa yakın olan bu kadının daha sonraları bin bir ıztırap içinde böyle bir halde bulunmadığı bilâhara anlaşılmiştir.

leni yapıyorlardı; fakat muvaffak olamıyorlardı; Bir gün kendisini takibedenler yemeğine zehir koydularsa da kay ettirilerek kurtarıldı. Abdülhamid bu *Kleanti - Nakşibent* meselesi için çok para döküyordu; Kleanti her şeyden vaz geçerek Padişahın kendisini takib etmemesini istiyor ve her hangi bir ecnebi memleketinde oturmasını irade ederse orada oturacağını vadediyordu. Abdülhamid, Skaliyeriyi öldürmese bile bütün arzusu komitaya ait evrakı ele geçirmek idi; Kleanti kaçarken bu evrakı da beraberinde Atınaya getirmişti.

İşte bu sıralarda idi ki Skaliyeri, konsolos Ali Nuri Beğe müraceat etmişti. Aralarındaki karar üzerine Kleanti Skaliyeri Padişaha afvi hakkında bir istirhamname gönderdi ve 1886 da me'zûnen İstanbula giden Ali Nuri Beğe de iki vesika verdi; Sultan Murad'a tealluk eden bu vesikalardan birisi Midhat Paşa ve diğeri Sadullah Bey (Sadullah Paşa) taraflarından imzalanmıştı; zarfa konmuş olan bu iki vesika Ali Nuri Bey tarafından Padişaha takdim olunacaktı; Skaliyeri'nin elinde daha bir takım mektuplar vardı; bunlar Sultan Murad tarafından yüksek makamı ihraz edenlere yazılmıştı, fakat bunları vermedi. Bu vesikaları şahitler huzurunda ancak yakmağı vadediyordu.

İstanbula gelen Ali Nuri Bey bu mesele için Şeker Ahmed Paşaya başvurdu; o da Padişahın mütemedi Hacı Mahmud Efendiyi tavsiye etti ve yanına götürüp tanıştırdı. Konsolos meseleyi ona açtı. İşin ehemmiyetini takdir eden Hacı Mahmud Efendi, Ali Nuri Bey ile görüştü. Konsolos, Kleanti ile Nakşibend'in sefilâne vaziyetlerini anlattı; Mahmud efendi huzura çıkıp keyfiyeti arz etti; Padişah, konsolosun elindeki mektupla beraber bilahare kendisini çağıracağını söylediğinden o gün müracaattan bir netice hasil olmadı; bir kaç gün sonra meşhur Kabasakal Çerkes Mehmed Bey -Paşa-Ali Nuri Bey'e haber göndererek mektubu getirmesini bildirdi; Ali Nuri Bey zarfı getirip Hacı Mahmud Efendi'ye verdi ve beraberce huzura götürdü.

Abdülhamid, Ali Nuri Beği nâfiz bir nazarla süzdükten sonra *veriniz* diyerek kâğıdı aldı ve Mahmud Efendi'nin işaretleriyle Ali Nuri Bey huzurdan çıktı.

Ali Nuri Bey mezuniyetinin sona ermesi dolayısıyla veda için Hacı Mahmud Efendiye geldiği zaman, padişahın Kleanti ile Nakşibendi affettiğini ve bu babda lâzım gelenlere tebligat yapılaca-

ğını bildirdi. Ali Nuri Bey Yıldız'dan çıkarken Kabasakal Mehmed beği de ziyaret ile bunların afivlerini anlattı; Kabasakal Mehmed Bey :

“Öyle ya zât-ı şâhâne afv edebilir bu, onun hakkıdır, fakat bakalım biz afvedecekmiyiz, hele şu Nakşibend kahbesini,, dedi. Abdülhamid Kleanti Skaliyeri'ye yirmi beş ve Medine'ye gidip oturmak şartıyla Nakşibend kalfaya yedi altın maaş tahsis etmişti; fakat Nakşibend'in Medineye gitmesi şartı işi bozdu. Saraydan Atina sefiri Feridun Beye de bunların afivleri ve maaş tâyini işi bildirilmişti. K. Skaliyeri afiv tebliğinden dolayı şükranlarını arz etmekle beraber tahsis olunan maaşı, salt ileri sürülen şartı yerine getirecek halde bulunmaması sebebiyle kabul etmemek zorunda kaidi, Nakşibend Kalfa Medineye gitmek istemedi ve neticede bir şey olmadı ve yine eski tazyik başladı; bu defa tazyiki yapan ve yaptırın Atina sefiri idi.

Bu sırada Kleanti, öz yeğenin¹ alçakca bir hareketiyle karşılaştı; bu delikanlı kendisi gibi birkaç serserinin yardımıyla amcasının evini yakarak karışıklıktan bilistifade mahud evrakı çalmak istedi; fakat muvaffak olamadı; Kleanti evrakı bir heyet huzurunda yakmak teklifini yukarıdaki sebepler dolayısıyla yapamayınca onları emin bir yere saklamışdı. Bu evrakı elde etmek için sefir ile baş konsolos Dakes (Daqués) Efendi ve Osmanlı hükümetinin casusu Pireli bir rum çok uğraşılsa da muvaffak olamadılar. Rum casus bu sayede epey para çekti. Nihayet sabrı tükenen Abdülhamid işin iç yüzünü anlamak istediğinden saray tercümanı Hakkı Bey [Sadr-ı âzam Hakkı Paşa] ile padişahın marangozu Alman Karlo Jensen'i Atina'ya yolladı ise de bunların gitmesinden de bir fayda hasıl olmadı.

Konsolos Ali Nuri Bey, İstanbula ikinci defa mezun olarak gelmeden evvel takibedilecek hatt-ı hareket hakkında Kleanti Skaliyeri ile görüşmüş ve devlet merkezine gelir gelmez Hacı Mahmud Efendiyi ziyaret ile Kleanti, Nakşibend ve evrak hakkında izahat vermiş ve hakiki vaziyeti kendisine anlatmıştı bu, padişah'ın sefir Feridun Beğin hareket tarzından memnun olmadığını ve kendisinden şüphe etmekte bulunduğunu Ali Nuri Beğe söylemişti² Ali

¹ Kleantinin yeğeni olan bu genç İstanbulda komitenin diğer azalarile beraber tevkif edilerek sonradan hapishaneden kaçan Mihal Skaliyeri idi.

² Bu tarihten pek az sonra elçi Feridun Bey, oradan alınarak Belgrada nakledilmiş ve yerine Rauf Paşazade Rıza Bey gelmiştir (aynı makale).

Nuri Bey, Hacı Mahmud Efendiye, Kleanti ile Nakşibend'in sefilâne ve sıkıntılı vaziyetlerini anlatmıştı; Hacı Mahmud Efendi, bu iki kişinin afvi hakkında kendisine yardım edeceğini söyleyerek ertesi günü tekrar gelmesini bildirmiştir.

Konsolos Bey ertesi günü Hacı Mahmud Efendiyi ziyaret ettiği zaman Abdülhamid'in şarta muallâk olmayarak Kleanti ile Nakşibendi afvettiğini öğrenmişti. Abdülhamid, Hacı Mahmud Efendi vasıtasıyla mahut senet hakkında malûmat istedi; malûm olduğu üzere Abdülhamid tahta çıkarken bu senet ile hasta olan biraderi Sultan Murad iyi olduktan sonra saltanatı yine biraderine vermeği teahhüd etmekte idi. Ali Nuri Bey, Hacı Mahmud Efendiye şu cevabı vermişti :

"Kleanti'nin bu kâğıdı aslâ elinde bulundurmadığını lütfen şevketlüye arzediniz; o yalnız bu kâğıdın Midhat Paşa tarafından yokedilmiyerek beraberinde İngiltereye götürülmüş olduğunu biliyor; işte onun müsbet olarak söylediği şey budur, bundan mâada bir şey bilmediğini söylüyor.,,"

Ali Nuri Beğin bu cevabını padişaha arzeden Hacı Mahmud Efendi mütad selâmla birlikte senet hakkında bir takım talimatla Padişahın huzurundan avdet ederek şu iradeyi getirmişti :

Her ne kadar bu senedin ¹ tarihî değerinden başka bir

¹ Abdülhamidin, Sultan Murad iyi olunca saltanatı tekrar biraderine vereceği hakkında Midhat Paşaya verdiği sened işi (Maslak mukavelenamesi) bir muamma halinde olup bugün de tamâmen halledilememiştir: fakat o devirleri idrâk edenler bu senedin verilmiş olduğunu musırren söylüyorlar. Abdülhamidin bunu elde etmek hususundaki şiddetli arzusu sened işinin asılsız olmadığını anlattığı gibi bazı kayıtlar da bunun doğru olduğunu gösteriyor, Midhat Paşa merhumun İzmirde tevkif edilip İstanbula gönderilmesinden sonra İzmir kumandanı Ferik Hilmi Paşanın, serkarîne çektiği aşağıdaki telgraf sened işine ait olup dikkati câlibdir :

İzmir kumandanı Hilmi Paşadan serkurenâyâ

Midhat Paşa ile anın kâtibi hususîsi (Kıleçin) e münasebet peyda eylemiş olan ve İngiliz asılzadeganından olup elan İzmirde mahremane olarak verdiği havadise nazaran Paşanın bu defaki vakası üzerine merhum *Kıleçin* hemen Avrupaya savuşmuş ve güya velinimet efendimiz hazretlerinin cûlusı meyamin me'nusları esnasında taht-ı saltanatı bazı kuyud ve şurutla kabul buyurmuş olduklarını mutazammın senet vermiş ve o sene Midhat Paşanın eline geçerek İngilterede bir mahalle bırakmış olduğundan anın ahzi maksadına mebni imiş. İşbu sözlerin katıyyen asıl ve esası olmadığına şüphe yok ise de uğur-ı hümâyunlarında fedayi can edinceye kadar bez-i makderet eylemek arzu-yı mücerredinde

kıymeti yok isede şevketmeâb'ın onu tekrar bulmağa büyük bir kıymet vermesi pek tabiidir, bu vesikanın ne olduğunu meydana çıkarmağa elinizden gelen gayreti sarfetmenizi irade ediyor; muvaffakiyet halinde Şevketlinin sizden esirgiyeceği bir lutuf yoktur.

İşte Ali Nuri Beğin bu muvaffakiyetinden sonra Kleanti Skaliyeri ile Nakşibend Kalfa nisbi bir sükûna kavuştular; Abdülhamid anları takip etmeyeceğine dair verdiği söze ve lutf ettiği afve sâdik kalmıştı.

1889 da yeni tayin olunduğu Kafkasya'daki vazifesine gitmek üzere emir alan Ali Nuri Bey, Kleanti ve Nakşibend Kalfa ile vedâ etmek üzere ziyaretlerine gittiği zaman bu iki arkadaş, yüksek ruhlu, hayırhah bir dosttan ayrıldıklarından dolayı müteessir olup ağlaşmışlardı; söz dönüp dolaşıp Sultan Murada intikal edince hemen yerinden kalkan Nakşibend Kalfa, meşhur Ayvazovski'nin yapmış olduğu Sultan Muradın protresini yerinden indirerek münasebetlerinin bir hatırası ve minnettarlıklarının nişanesi olarak Ali Nuri Beye vermişlerdi; Ali Nuri Bey evvelâ bu resmi kabul etmek istememişse de bunların ısrarları ve Nakşibendin:

“İyi ellerde olduğunu görmek istediğimiz bir yadigar olan bu portreye sahip bulunmanın sizi maruz bırakacağı tehlikeyi göze alamıyorsanız o başka.,”
sözü üzerine resmi almıştı.

bulduğum velinimet-i bîminnetim Efendimize olan memlûkiyetim bunun, müce-
raet malûmat olmak üzere arz ve ismasını icabeylemiş olmağın olabda.

12 Mayıs 97

Ferik Hilmi

Bu telgraf sureti Yıldız evrakı arasında 176 numaralı orta kıt'adaki bir saray defterinden alınmıştır. Şimdi bundan sonra Midhat Paşa merhumun İzmirde tevkifini müteakıb haremine gönderdiği Maslak mukavelesine ait tezkirede aynen şunlar yazılıdır (*Tabıra-i ibret s. 394*).

Halilemiz Hanıma :

Siyah çantanın iç gözünde mavi bir zarf derunında cülus-ı hümayuna ait evrak bulunduğundan ileride varisi saltanat olan zate teslim olunmak üzere Londrada altı numaralı (East İndia Avenue) de mukim sarraf mösyö Meyere gönderilmesi ve olmadığı takdirde memurinin eline geçmemek için mahvedilmesi lâzımdır.

Tabıra-i ibret'i neşreden Midhat Paşazade Ali Haydar Midhat Bey bu tezkireye serlevha olarak (Maslak çiftliği mukavenâmesine dair Midhat Paşa İzmirde mevkuf iken haremine gönderdiği tezkere) ibaresini yazmış ise de kışlada sıkı bir muhafaza altında bulunan merhumun bu tezkireyi kışladan göndermiş olması pek az ihtimal dahilinde olup bunu Fransız konsoloshâne-

Kleanti Sakaliyeri, bir müddet sonra sefalet ve nisyan içinde öldü ve Nakşibend Kalfa da Mısır'a gidip birkaç sene sonra burada vefat etti¹ ve Skaliyeri'nin gizli evrakı da bir muamma halinde kaldı².

* * *

Sayın Bay Süleyman Kâni İrtem, Akşam gazetesiyle neşrettikleri *Saray ve Bâb-ı âlinin iç yüzü* isimli makalelerinin 371 inci numarasında *Skaliyeri'nin saklı evrakı* başlığı altında bazı malûmat veriyorlar; bu kısmı tamamlamak için Bay İrtem'in kendilerine gönderilen bir mektuptan edindikleri malûmatı kısa olarak buraya alıyorum :

Bahriye müteahhitlerinden Varteridi veya Vartalidi isminde bir İtalyan bir gün Kabataş iskelesinin yakınında oturan deniz komodoru Cihangirli Mehmed paşanın yalısına gelir; beraberinde Kleanti Skaliyeri'nin oğlu Yorgi Skaliyeri de³ vardır. Yorgi beraberinde bir de sandık getirmiş olup bunda Sultan Hamid'in senelerce ele geçirmek istediği Skaliyeri'nin evrakı bulunmaktadır. Kleantinin oğlu Yorgi, Mehmed paşa'ya: *Babam Sultan Murad'a hizmet etti, ben de Sultan Hamid'e hizmet edeceğim* mukaddimesiyle bu sandığın padişah'a takdimini rica etmiş.

Cihangirli Mehmed paşa iptida böyle bir işi üzerine almak istememişse de paşa'nın hususî kâtibişair Dehlevî Tevfik efendinin ikazı üzerine sandığı emaneten tetkik ettikten sonra padişaha

sinde bulunurken yollamış olması bana daha mülayim geliyor; her ne ise asıl mes'ele bu nokta olmayıp ortada bir senedin bulunmuş olduğu meselesidir. Metinde yazıldığı gibi gerek Kleanti Skaliyeri ve gerek Hilmi Paşanın telgrafiye Midhat Paşanın tezkiresi Maslak senedinin İngiltereye gitmiş olduğunu bize göstermektedir.

¹ Komite azasından Aziz ve Hacı Hüsnü Beğlerin ifadelerine göre 1295 H. 1878 M. senesinde yaşı altmışa yakın olan Nakşibend kalfanın vefatında senni takribî olarak yetmiş geçmişti.

² Nakşibend kalfa ile Kleanti Skaliyerinin İstanbuldan kaçmalarile Yunanistandaki hayatlarını havi kısmı Ali Nuri Beğın Fransızca akşam gazetesinde neşrederek sayın Bay Süleyman Kâni İrtemin bana lütfettikleri beş makale ile bizzat Bay İrtemin türkçe Akşam gazetesinde intişar etmiş olan sıra makalelerinden (tefrika numarası 355 ve 356) aldım.

³ Komite azaları kısmında Kleanti Skaliyerinin kısa tercüme-i halini yazarken söylediğimiz gibi bunun ölmüş olan karısından iki erkek evladı olduğu gösterilmişti. Kleanti andan sonra bekâr yaşamıştır.

takdim etmek üzere alıkoymuş ve o gece bunları kâtibine okutarak bilmediği birçok sırlara vakıf olmuştur; komudur paşa hemen mabeyne giderek keyfiyeti mabeynci Ragıp paşa'ya açmış, o da sandığın getirilmesini söylemiş, nihayef sandık Beşiktaş muhafızı tarafından Mehmed paşa'dan alınarak Ragıp paşa'ya götürülmüş.

İşitildiğine göre bu sandıktaki evrak arasında, Kleanti'nin İngiltere sefreti vasıtasıyla Londra'dan meşhur deli hekimini getirmiş ve bunu su yolu vastasıyla saraya sokmuş olduğunu ve bu hekimin altı ay kadar sarayın harem kısmında kalıp yine aynı yoldan çıkıp gittiğini gösteren bir vesika çıkmıştır; doktorun verdiği raporda Sultan Murad'ın şuurunun avdet etmeyeceği yazılmıyormuş.

Mektup sahibi, yabancı bir doktorun saraya girerek altı ay kalmasından ve bunun Beşiktaş muhafızı tarafından haber alınmamasından dolayı bir gazaba uğramak korkusuyla sandığın Hasan paşa ile Ragıp paşa arasında kaldığını ve Abdülhamid'e takdim edilip edilmediğinin bilinmediğini ilâve etmiştir.

Biz esas metinde de gösterdiğimiz gibi İstanbulla filhakika Doni veya Dono isminde böyle bir hekim gelerek Çırağana girmiş ve kalmış ise de müddeti altı ay olmayıp bir hafta kadardır; *Beşinci Murad*'ın *hayatı* isimli eserde de (s. 146) Çırağan'a giren bu İngiliz doktoru hakkında malumat vardır.

BÂZİ VESİKA SÛRETLERİ

Komite azalarının derdestiyle istintak ve muhakemelerinin bazı safhaları hakkında saraya verilmiş olan jurnallardan 7 temmuz 1294 (1878 temmuz 19) tarihli olan birisinin sûreti :

Vesika I

Evkaf senedat müdiri muavini olup Cerrahpaşada çıkmaz sokak içinde otuz sekiz (yetmiş sekiz) numaralı hanede ikamet eden Aziz Beğ'in Sultan Murat hazretlerini iclas maksadla hanesinde bir cemiyet-i mefsedet akdetmekte olduğu istidlâat-ı hafiyeye sırasında istihbar kılınması üzerine cemiyet-i mezkûrenin gerek aza ve eczası ve gerek suret-i teşebbüs ve tedarikâtı bir vakittir vesait-i hafiyeye delaletiyle tahkik olunuyor idi.

Bu cemiyeti asıl idare eden Sultân-ı müşarünileyhe nisbet-i kadimesi bulunan Kırlandı namında bir hıristiyan ile Sultân-ı müşarünileyh saraylılarından Nakşifend kalfa ve mûmaileyh Aziz Bey olduğu ve mevki-i ictimâ Aziz Beğin zikrolunan hanesi idüğü anlaşılmasıyla bunların vesair aza-yı cemiyetin ictima ettikleri bir zamanda ve müzakere üstünde tutulmalarına karar verilmiş ve bu suret itibariyle arkalarına düşülmüştü.

Geçen hafta içinde bir gece bunların ve bâb-ı valay-ı seraskeri ketebesinden Rıza Efendi ve talebeden Filibeli Abdürrahim ve Abdullah Efendilerin hane-i mezkûrda toplandıkları haber alınmasla derhal kifayet edecek kadar asakir-i zabtiye ile gidilerek hane basıldı ve Aziz Bey ile oğlu Hakkı Bey (Kadri Bey) ve mûmaileyh Rıza Efendi tutuldu isede baskın gürültüsü esnasında merhum Kırlandı ile Abdullah ve Abdürrahim Efendilerin ve daha iki şahs mezkûr hanenin bahçesinde ve bahçeden bahçeye geçer suretde bulunan suyolundan firar ettiler. Tutulanlar bâb-ı zabtiyeye gönderilerek bir taraftan onların istintakına diğer taraftan da firarilerin taharrisine teşebbüs olundu.

Evvela Aziz Bey söylettirildikte filhakika kendüleri Sultan Muradı iclas maksadında bulunur ve mezkûr Kırlandı ve Rıza ve Abdullah ve Abdürrahim Efendilerle Sultân-ı müşarünileyh akrabasından (kurenâsından) İsmail Bey ve devletlü Kemal Paşa hazretleri eniştesi Vacit Efendi ve maliye mektubî odası hulefasından Muhtar Bey ve Ticaret muhasebe kalemi mümeyyizi Asım ve Seniha Sultan kethüdası Hacı Bekir ve hekim Agâh Efendilerden ve Kırlantinin yeğeni Mihaldan mürekkeb bir cemiyet olduklarını beyan etmesi üzerine mumaileyhim dahi birer birer celb ve tevkif olunarak tetkikat-ı istinta-kiyyelerinin icrasına başlandı.

Kırlandı ile Aziz Bey ve Nakşifend, cemiyetin müessisi ve müdürleri olduğu gibi siyak-ı hikâyat ve muamelata göre gaye ve maksatları Sultan Muradı iclasa mani olmasından dolayı velinimet-i bîminnetimiz Efendimiz hakkında maazallahütealâ su-ikast maddesidir; bunlara nisbetle diğerlerinin cemiyet ve mefsedete ait medhal ve müşareketleri mütefavit isede Hacı Bekir Efendiden mâadası cemiyet efradından ve maksad-ı iclası arzu ve idare ile iştilal eder takımdan olduklarını ıkrar etti-

er; Hacı Bekir Efendi dahi dahil-i cemiyet ve vâkıf-ı maksat olduğunu külliyyen inkâr etti isede refiklerinin tevatür derecesinde cereyan eden ifadat ve ihbaratı ile anın da inkârı mahalsiz kaldı; Bu heyetin tetkikat-ı istintakiyyesine ve maksatları derecâtına ait müfredat âtiyen arz olunur.

Mumaileyh *Vacid Efendi* söylettirildikte kendüsü meclis-i maarif azalığından munfasıl olduğu halde Sultan Murat hazretleri cariyelerinden Neveser kalfa, Seniha sultan hazretlerinin Kuruçeşme'deki yalılarına çıkmış ve mûmaileyhaya yazı talim etmesi Sultân-ı müşarünileyha canibinden kendüsüne emir buyrulmuş olduğuna binaen bir zaman yalıya ve sonra Şehzadebaşındaki konaklarına devam ettiği esnada Neveser vasıtasile Nakşifend ile orada görüşerek muarefe peydaettiğinden ve bir sene mukaddem Nakşifend kendisini Sultân-ı müşarünileyhânın konaklarında görerek bu gece Sultan Murat Aziz Beğın hanesine getirerilecek ve biat resmi icra edilecek sen de bunun demiş olduğundan Aziz Beğın hanesine gittiğini ve orada Nakşifendi ve birde mezbure vasıtasile tanışmış ve hanesine bazan gitmiş olduğu Kırlandıyı ve Sultân-ı müşarünileyhânın kethüdası Hacı Bekir Efendiği görüp cümlesi bir odada oturmuşlar isede Nakşifendin dediği gibi Sultan Murada dair bir şey zuhur etmemesi üzerine Bekir Efendi ile kendüsü kalkıp diğerleri orada kaldıklarını ve andan sonra da Aziz Beğın hanesine gidip gelmiş ve zikrolunan sözler orada tekevvün etmiş isede hikâye yolunda kaldığını ve hatta on beş gün mukaddem Aziz Beğın hanesine gittiğinde bir sefine asakir-i bahriyye ve bir taburda karadan hareket ederek Sultan Muradı iclas ettirecek sözü tekevvün eylediğini beyan etti. Bunun üzerine asker nasıl asker ve cülus ettirecek kimdir ve Nevser'e ait muamele nedir? sualleri îrad olundu; cevaben zaten bu iş olmayacak bir şey idüğünü bildiğinden oraları sorup anlamadığını ve Neveser henüz çocuk olmağla bu işlere ittlâ kesb etmediğini dermeyan eyledi. Ancak biddefeat o cemiyette bulunmuş ve sözüne göre cemiyetin ekser efradiyle görüşmüş olduğu halde cemiyete ait maksadı bilüp ve ber minval-i mâruz hikâye idübde o maksadı icraya vesat edebilecekleri bilmemesi bittabi kabil olamayacağından işin o ciheti derdest-i tetkik olduğu gibi Aziz Beyle müvacehe olundukta

mir-i mûmaileyh dahi bunun ifadatını tasdik eyledi.

Mûmaileyh Aziz Beğin hanesinde bulunan evrak içinde Tabib Agâh Efendinin mufassal bir kâğıdı çıktı; hülâsa-i meali cemiyete dahil olduğunu ve beş yüz, yüzlük kaime verilmez ise cemiyeti hükûmete ihbar edeceğini mutazammın ve o yollarda bir takım te'minat ve tehdidatı havi olmasından dolayı mûmaileyh *Agâh Efendi* söylettirildikte kendüsi Aziz Beğin familyası hekimi olmak mülâbesesiyle hanesine gelür, gider ve o münasebetle cemiyete dahil olur; hatta kendüsine kandırabildiği adamları daire-i ittifaka almak üzere *vatan ve millete hizmet ve gayret* ibaresini havi bir varaka virilür; sözüne göre bu varaka sonra bir takrib elinden alınur.

Cemiyet Aziz Beğin hanesinde Sultan Murad namına bir yer tehiyye eder ve zuumlarınca Sultan Muradı saraydan alup götürerek halka orada bîat ettirdikten sonra müşarileyhi Bab-ı seraskerîye götürerek askeri sınıfa da bâb-ı seraskerîde bîat resmini teklif ve icra ve toplar endaht ettirecek imişler. Ve müşarünileyhi getürmeğe vasita olacak mahut Kır-lanti olup, merkur sarayın lâğımından saraya girer, çıkar olduğunu ve istediği vakit Sultan Muradı dışarıya çıkarabileceğini söylediğini Agâh Efendi hikâye eyledi; Aziz Bey de bunun ifadatını tamamen tasdik ve ilâveten işbu cemiyet geçmiş komiteler gibi olmayıp başlı ve esaslı cemiyetlerden idüğünü ve buna ait efkârdan biri Midhat Paşa'yı Avrupa'dan getirdüb makam-ı sadarete geçürmek maddesi olduğunu¹ ve şimdi tutuldukları cihetle artık herkesin rahat olması lâzım geleceğini söyledi.

Müteakiben merkur *Mihail* söylettirildi; ibtida medhal ve mâlûmatını külliyyen inkâr etmek istemiş ise de sonra Kır-lanti'nin hizmetinde ve Hacı Bekir Efendinin bulunduğu yer ki Seniha Sultanın yani Adliyye nazırı devletlû atûfetlû Mahmud Paşa hazretlerinin Şehzadebaşında kâin konağında Nakşifend'e, Kır-lanti tarafından tezkireler götürür, cevaplarını alır

¹ Kendisine verilen müteaddit jurnallar ve Suâvi ve bu komitedeki ifadelerden anlaşıldığına göre Abdulhamidin. kendi saltanatı için tehlikeli gördüğü Midhat Paşayı, Abdülazizin şehadeti bahnesile Avrupadan, memleket dahiline çekerek evvela katil olarak mahkûm ve daha sonrada öldürttüğü görülüyor. Abdülaziz vakası, Midhat Paşayı öldürmek için bir vesile olmuştur.

bir adam olduğundan ve maksatları Sultan Muradı Çırağan sarayının demir parmaklığı bahçesi ötesindeki matbâhın damı üzerine çıkararak ve orada bulunan alçak dıvardan ip ile aşağıya indirerek daha evvel mezkûr divarın altında bekletecekleri iki adama tevdiân Aziz Beğ'in hanesine götüreceklerini hikâye eyledi.

Bu sırada bâb-ı seraskeri ketebesinden bulunan *Rıza Efendi* de Sultan Muradı almak için kışın bir karlı havada bir balıkçı kayığı ile Çırağan sahiline yanaşıp rıhtıma kanca atarak tevakkuf edecekleri esnada saray bekçileri tarafından sorulunca fırtınaya uğradık, barınmak için rüzgârın önüne düşerek bittabi buraya geldik yollu bir tedbir daha Kırlandı tarafından düşünülmüş ve icra edilmiş ise de sarayın nöbetçileri rıhtıma yanaşmalarına müsaid olmadığından müşarileyhi o suretle dahi çıkaramadıklarını merkum Kırlandı'nin söylemiş olduğu gibi kendüsi Sultan Aziz'in hal'ine dahi vesatât ve Avni Paşa'ya refakat ettiğini ve kumandan Mehmed Ali paşa ve Kemal Paşa ve mebusandan yetmiş kişiyi elde ederek bu maksadı icra eyleyeceğini beyan ettiğini ilâve eylediğini mumaileyh Rıza Efendi söyledi. Aziz Bey de Kırlandı'nin bu makalatta bulunduğunu, atar, tutar bir şahıstır mukaddimesiyle tasdik etti.

Cenâb-ı hak ömr-ü şevket-i cenâb-ı cihanbâniyi cihan durdukça dâim ve müzâd buyursun âmin. Bundan beş ay mukaddem Kırlandı'nin hanesinde zat-ı âli-i cenâb-ı hilâfetpenâhi sağ oldukça bu iş olmaz sözü tekevün etmesi üzerine cemiyet-i mefsedet efradından merkum hekim Ağâh efendi kasd'a vesatât için bir adam bulmağı müteahhit olmuş ve bu teahhüd mukabil Nakşibent tarafından Aziz bey vastasıyla merkuma elli yüzlük kaime ve bir simli kama ve Kırlandı canibinden de bir ruvelver verilmiş olduğunu efendi-i mumaileyh ikrar ve Aziz bey tasdik idüp ancak Ağâh efendi kamayı iki liraya ve ruvelveri üçyüz doksan kuruşa bedestende satmış ve Aziz bey de elli kaimenin yirmisini mumaileyhe virüp otuzunu kendüsüne lâzım olmasından dolayı alıkoyup sarfeylemiş olduğunu makalât-ı mebhuselerine ilâveten hikâye eyledi.

Bunun üzerine mumaileyh *Muhtar bey* söylettirildi; mir-i mumaileyh Aziz beğ'in hanesine kendi kendüye gitmiş olduğu gibi bir kerre de mahut Kırlandı'nin akrabasından olup yuka-

rida keyfiyeti hikâye olunan Mihal'in çağırmasıyla giderek orada Sultan Murat kurenâsından İsmail bey ile mabeyn-i hümayun kitabetine mahrec ve şimdi Suâvi işinden dolayı bâb-ı seraskeride mahbus Hacı Hüsnü bey ve Ticaret mahkemesi kâtiplerinden Esat ve yukarıda ismi geçen Abdullah efendiler buldukları halde Kırlandı Sultan Murat tarafından geldi diyerek yazusu Fransızca, ibarâtı Türkçe bir kâğıt çıkarıp okumuş ve bunun meali Sultan Murad'ın saraydan çıkarılması lüzumunu beyandan ibaret olduğu anlaşılması üzerine müşarünileyh hazretlerinin saraydan çıkarılarak vükelâdan birinin konağına veyahut Meclis-i Meb'usana götürülmesini mutazammın cemiyette bâzı sözler tekevvün etmiş idüğünü ve Nakşifend kalfayı dahi başı örtülü olduğu halde cemiyette gördüğünü ve Kırlandı, devletini, milletini sever misin deyu kendüsüne sormuş ve kendüsü de severim demiş olduğundan Kırlandı'nin teklifi üzerine o ibarede bir kâğıt yazup merkuma verdiğini beyan etmiştir. *İsmail bey* de cemiyette bulunduğu nu ve teşebbüsata vakıf olduğunu itiraf etti.

Aziz beğın hanesinde Sultan Murat hazretleri için bir oda ve bazı levazım tehiyye olduğu yukarıda arz edilmişti. Bu odanın nasıl tehiyye ve ne maksatla levazım tertip olduğunu ve nerelerden getirüldüğü sual olduğu esnada hekim Ağâh efendi malûmât-ı atıyeyi ita eyledi :

Bir gün Nakşifend kalfa, Sultân-ı Müşarünileyhin, Aziz beğın hanesini teşrif buyurdıkları vakit kendülerine lâyük bir odanın lüzumundan bahsetmesi üzerine hâne-i mezkûrun harem dairesinde bir oda tefrik ve bir kat yatak ile kuş tüyünden yastık ve bir takım buhurdan mezbure tarafından ve çatal, kaşık gibi şeyler Kırlandı tarafından ve bir boğça ise İsmail beyden ve abdest takımı Asım efendinin saraylı olan hareminden ve kadife sandalye takımı da Aziz beğden toplatılarak odanın tehiyye olduğunu hikâye ve keyfiyet Aziz beğden soruldukta mümaileyh dahi bunu tasdik ile beraber sandalyeler kadife değil kerimesi tarafından işlenmiş bir takım olduğunu ve sonra müşarünileyhin gelmemesi üzerine herkes getürdüğü şeyleri aldığını beyan eylediler; bu hali İsmail bey de tasdik etti; Asım efendi oda tertibini tasdik idüp ancak kendüsünün haremi tarafından öyle şeyler ge-

tirildiğine dair malumatı olmadığını söyledi; mamafih tetkikat el'an câridir.

Agâh efendinin ifadatından biri de bir gün Kırlandı hanesinde kendüsü ve Kırlandı ile Nakşifend ve Aziz bey oturup işret ederler iken aşağıdan birisi Nakşifend'i çağırmış. Mezbure de kalkup giderek ve yedinde bir tezkire ile avdetle *arşlanımdan geldi* diyerek mezkûr tezkireyi Aziz beğe îta eylemiş ve mir-i mûmaileyh badelkırâe *evvet yazı anındır* demiş olduğunu mutazammın idüğünden tezkirenin nerede kaldığı ve ibaratı tahkik olunuyor ve tezkireyi getiren adam baltacı küçük Hüseyin olduğu haber verildi. O da sual ve taharri olunuyor; şimdiye kadar cereyan eden (yâni on bir günde) tetkikat tafsilât-ı mebsutayı havi ve zuhurata göre teşebbüsât câridir.

7 Temmuz sene 1294

Vesika II

Komite hakkındaki tahkikata dair 21 Temmuz 1294 (1878 Ağustos) tarihli diğer bir jurnal :

Cemiyet-i mefsedet erbabına ait tetkikatın icrasına devam olunmakta bulunduğu ve yevmiye hasıl olan netayıç dercâtı takım takım arz olunmuştu; tetkikat-ı istintakiyye teferrû ettikçe efrad-ı cemiyetin müvacehleri icra ve bir taraftan da tamik-ı muamelâta îtina olunmaktadır; bugünkü neticeye göre cemiyetin Sultan Muradı saraydan çıkarmağa ait ve en ümidli tedbirleri su yolu olduğu gibi Kırlantinin Sultân-ı Müşârünileyh ile devam eden muhaberatına dahı su yolu ve su yolcu İsmail ve Ahmed vasıta olduğu mahut Aziz Beğle cemiyetin kâtibi namıyla yadolunan Beşiktaşlı Muhtar Beğın söylemeleri üzerine ledet-taharri su yolcu İsmail mukaddema memleketine gitmiş olmasından dolayı bulunamamış isede Ahmed bulunmuş ve taht-ı tevkife alınarak söyletdirildikte bir gece Kırlandı ve Sultan Murat Hazretlerinin tütüncü başları Hüseyin Efendi, bahçivanbaşı Laz Mehmed ve Mihal, Muhtar Beğın hanesinde içtimâ ederek ve kendisiyle İsmaili oraya celp ederek Sultan-ı müşârünileyhin su yolundan çıkarılması için İsmail ile kendüsüne bin lira Kırlandı canibinden ve bin yüzlük kaime de Muhtar Bey tarafından verilecek olmuş ve müşârünileyhi almak üzere

Kırlântinin dahi suyolundan içeri girmesi mukarrer bulunmuş isede bunların içtimaiyle suret-i teşebbülerine karar verinceye kadar gece saat ikiye gelmiş olmasıyla *artık bu gece olmaz* vakit geçti denilmesiyle dağıldıklarını ve içeriye mektup götürmek için kendisinin iki defada Kırlantiden altmış kaime aldığı ve fakat İsmaille verilen paranın ne kadar olduğu kendince malûm olmadığını söylemiştir.

Şu makaleden anlaşıldığına göre heyet-i cemiyetin Aziz Beğin hanesinde toplanıp ve bazı levazım tehiyye edipte Sultân-ı Müşarünileyhin teşriflerine intizar ettikleri zaman ol gece imiş. Ol gece maksatları hasıl olmamasından ve ve ferdası her nasılsa Serkurenâyı Sabık Paşa [Nafiz Paşa] tarafından suyolları kapattırılmasından nâşi suyolundan çıkarılmak tedbirinden heyet nevmi olarak başka tedbir düşünmenin kaydında buldukları anlaşılmış ve Aziz Beyle Muhtar Beğin diğer ifadâtı hükmünce İzmir gümrükçüsü müteveffa Raşit Efendi zade Ali Bey [Ali Şefkati Bey] ile Kırlanti suyolundan gitmeğe mahsus elbiseyi giyüp merkum İsmail ve Ahmed delâletiyile saraya girip birkaç gece kalarak çıkmış olduklarından mûmaileyh Ali Bey de istenildi; şimdi şu esasın teferrüatiyle uğraşılıyor ve birde bâb-ı seraskeride mahpus bulunan Hacı Hüsnü Bey ile ticaret mahkemesi kâtibi Esad Efendi dahi diğerlerinin haber vermelerine mebni getirilmiş idi; anlarda söylentirilerek yine bâb-ı seraskeriye iade olundu; mûmaileyhima dahi cemiyet-i mezkûreye dahil ve teşebbüsatta medhalleri vazıhdır.

Muamelat-ı mefsedetkârânenin cereyanına vesatât edecek tedbirden biri de Sultan Muradın suyolundan çıkarılması olmasından ve suyolcu Ahmed getürdülerek söyletirilmekte bulunmasından dolayı merkumun birinci istintakına ait makalâtı yukarıda arz olundu. İkinci, üçüncü istintakında dahi hariciyye mektûbî odası hulâfasından Kavasbaşı zade *Tevfik Beğ*'in cemiyete dahil olduğunu ağzından kaçırmaması üzerine mir-i mûmaileyh getirilmişti. Mir-i mûmaileyh istiçvap olundukta iptida bir gece Muhtar Beğin hanesine gidecek orada Kırlanti ve Muhtar bey ve suyolcu Ahmedî ve Tütüncübaşı Hüseyin Efendiyi görüp bunların beyinlerinde suyolundan *çıkar çıkmaz* sözleri deveren etmekte olduğunu kendüsünün musikişinas olduğu

ve Sultan Murada şarkı okumak mülâbesesiyle nisbeti olup bu hal mûmaileyhimce malûm bulunduğuna binaen *çıkâr, çıkmaz* derecesinde bulunan makalelerini kendüsünden ketm itmemiş iselerde daha ilerüsüne malûmatı olmadığını beyan edüp ve bu tarik ile cemiyete dair ve teşebbüsata vakıf olduğunu ketm etmek isteyüp ancak ikinci istintakında bunun vukufuna ait delâilin teaddüt etmesinden ve inkâr ve tevil kabul edecek cihetler mahvolmasından artık idareye meydan bulmamağla söze başlayup müşarünileyhin hal'inden sonra Kırlandı, merkurum suyolcu Ahmed ile Baltacı Salih ve tablekâr Halil Ağa vasıtasıyla içerüye kâğıtlar göndererek ve cevaplar alarak müşarünileyh ile muhabere etmekte olduğu gibi suyolcu vasıtasıyla iki tarafı malûmat ve muhaberatı havi mektupları kendüsü ve Muhtar Bey alup vermeğe yani Kırlandı tarafından verilenleri içerüye göndermeğe ve içerüden gelenleri Kırlandıye İtaya vasıta olduklarını ve yukarıki fıkrada muharrer olduğu üzere Ali Bey ile Kırlandınin İsmail ile değil merkurum Ahmed delâletiyle suyolundan saraya girüp bir kaç gece kalup çıktıklarını ve bir defa da müşarünileyhin valideleri tarafından Muhtar Beğe bir mektup geldiğini istima eylediğini beyan eylemesi üzerine Ahmed tekrar istintak olundukta buralarını inkâr kaydına düşmüş ise de Tevfik Beyle müvacehe olundukta inkâr mecali bertaraf olarak eğerçi iptida kendüsünü merkurum Salih ve Halil ağalar bulup Suyolundan muhabere maddesini açmış iseler de kendüsünü Kırlandıye götürün mûmaileyh Tevfik Bey olduğunu ve Kırlandı ile bâdelmülakat Muhtar beğin hanesinin alt tarafında bulunan Maslaktan geceleri saat bir raddelerinde fener ile Suyoluna girüp su içinde iki büklüm olup giderek sarayın harem dairesinin bahçe sindeki parmaklığın yanına tesadüf eden kapağa varup orada beklemekte bulunan kadınlar yedinden götürdüğü kâğıdı almakta ve cevabını yazdırarak vermekte oldukları ve hatta bir defasında zikrolunan kapak yanında valide Sultan muntazıra olarak kâğıdı elinden almış ve cevap ile beraber kendüsüne on yüzlük kaime vermiş olduğunu ve kâğıtları Muhtar ve Tevfik beğlere İta etmekte idüğünü ve bir kâğıt ta Kırlandınin yiğeni Mihal ile kendüsüne İta edilmiş olduğundan anın cevabını bizzat Kırlandıye teslim eylediğini ve bir gece Kırlandıye

Muhtar beğın hanesinden arkadaşı İsmail alup Suyolundan içeriye götürmüş ve merkumu bir gece kaldıktan sonra getürmüş olduğuna binâen Kırlandı ana otuz kaime verdiğini ve Ali beyle Kırlandınin içeriye götürüldüğü vakıt ita olunan kırk kaime-den on adedinin merkum Saliha verildiğini ve Maslak başında parolaları olup girüp çıkmaları parola ile muhafaza kılınmakta bulunduğunu ifade ve ikrar etmiştir.

Bunun üzerine Muhtar Bey isticvap olundukta Suyolcudan mektup alup Kırlandıye verdiğini ve bir gece Kırlandıyi kendi hanesinden Suyolcu alup Maslaktan içerüye götürmüş ise de kendüsi yanlarında bulunmadığını söyleyerek işın teferruatına ait methal ve malûmat-ı tammesini zûmınca noksan göstermek istemiş ise de Suyolcu ile Tefvik beğın vesair refiklerinin ittihat eden ifâdâtı Muhtar beğın tahfif-i methal ve malûmat etmesine bittabi mahal bırakmamıştır.

Kırlandı teşebbüslerinin ehemmiyetini tayin ve heyeti temin yolunda Mütercim Rüştü Paşa ile Adliye Nazırı Mahmud paşanın dahi bu işe sahip olduklarını beyan eylediği ve daha bir takım zatler var ise de anların isimleri lâzım değildir dediği dahi Tefvik beğın cümle-i ifadâtındandır.

Sultan Muradın Suyolundan çıkarılmasına teşebbüs olunduğu sırada Kemal Paşa eniştesi Vacit efendi ile Kırlandı, kahveci başı Hacı İbrahim efendinin hanesine gidüp mûmaileyhe istimzaç yolunda beyan-i hal ettiklerini Vacit efendinin ifade eylemesi üzerine mûmaileyh Hacı İbrahim Efendi söylettirildikte hanesinde hasta olduğu halde filhakika Kırlandı ve Vacit Efendi yanına gelmiş ve Sultan Muradın Suyolundan çıkarılması hususunun kendüsi tarafından Suyolcularına söylenilmesini teklif eylemiş iseler de kabul etmediğini ve fakat zaten hizmetkârı olan ve sonra baltacılığa yazılan Hacı Salih kendüsine valide Sultandan iki defa kâğıt getirerek birisine cevap yazdığını ve bu kâğıtları Hacı Salih, zabtiye neferi vasıtasıyla alup vermiş ise de nasıl alup verdiğine kendisince malûmat olmadığını ve bir de yine merkum Salih vasıtasıyla Köçe oğlu Agop Efendi ile yakında vefat eden çiftlik kethüdası Ragıb efendiye dahi içeriden mektuplar çıkararak verildiğini ve Suâvî vakasının zuhur ettiği gün ve vak'anın zuhurundan evvel Ortaköy imamı Mehmed Efendi kendisini Bağlarbaşındaki

hanesinden alarak Ortaköy camiine götürmüş ve orada cülûs olacak deyu intizar kaydında bulunmuş ise de sonra vaka zuhur etmekle bırakıp gittiklerini hikâye eylemiştir.

Şu hikâyeye nazaran mûmaileyhin cemiyete dahil ve işlere vakıf olduğuna binaen tetkikat tamik olunuyor.

21 Temmuz sene 294

Vesika III.

Komiteye dahil olup sonradan bunu Kaşgar elçisi Yakub Han vasıtasıyla Abdülhamide haber veren Hacı Hüsnü Beğın gerek Suâvi vak'ası ve gerek bu komite ile alâkasından dolayı tevkif olunmasını müteakip Abdülhamide takdim ettiği tarihsiz bir ârizası :

Şevketlû, kudretlû, mehâbetlû, merhametlû Padişah-ı mazhar-ı ism-i celil-i rahim velinimet-i bî imtinânımız efendimiz hazretlerini Cenâb-ı hak kemal-i tendürüsti ve âfiyetle dünya durdukca serir ârây-ı saltanat buyursun.

Cenâbı vâhib teâlâ hazretlerine şükürler olsun Suâvi vak'a-i habisesinden beraet-i zimmet-i acizânem tebeyyün iderek huzur-ı şehriyârilerinde olan teahhüt acizânem veçhile esdak bendegânlarından olduğuma şüphe kalmadı. Bundan altı yedi mâh mukaddem huzûr-ı şehriyârilerine celbimde Aksarayda bir mektepte cemiyet-i hafiyye vuku bulduğuna ve yedi bin adamdan mürekkep müfsidin tahaşşüdine dair olan mesmuât-ı şâhâneleri asılsız olduğunu beyan ve yemin etmiş idim. Vakıa Aksarayda öyle meclis, hiçbir yerde cemiyet-i kesire yoktu. Yalnız ol esnada birgün çâker hanelerinde iken İsmail Bey gelüb buyrun bir yere gideceğiz diyerek çâkerlerini alup gitti. ve hatta nereye gideceğimizi söylemedi. (istintakta dahi mûmaileyh İsmail Bey çâkerlerini tastik eyledi) giderek Cer-rah paşada Aziz Beğ'in hanesine vasıl olduk. Orada Kleanti ve Nakşibend kalfa ve Muhtar Bey ve daha ismini bilmediğim bir iki adam ve Kleanti'nin elinde bir tezkire var; tezkire-i mezkûre Murad Efendi tarafından olup Çırağan'dan çıkmak istemiş, bazı tedabir-i mecnûnânedede bulundular. Çâkerleri bu işten ziyade mükedder olarak mâlûm-ı şâhâneleri olan dailerine (Kâşgar Elçisi Yakub Hana) söylemiş idim; anlarda zât-ı şâhânelerine arz eylemişler. İki akşam sonra yine hâne-i

mezkûrede efendi-i müşarünileyh hazretlerine muntazır oldular, çıkaramamış oldukları haber alındı; çıkaramıyacakları zaten malûm idi; ziyade mesrur oldum. Hâkipây-ı şâhânelerine yüz sürdüğüm zaman bu hususı arz itsem, böyle hiç bir aklın kabul edemeyeceği hükümsüz bir hareket-i mecnunânenin ifadesiyle kalb-i şâhânelerini rahatsız ederim ve elimde bir güna evrak ve senetleri olmadığı cihetle isbat edemem havfiyle yalnız Aksarayda mektepte cemiyet ve öyle yedi bin değil yetmiş kişinin bile aslı olmadığını beyan ile iktifa ettim isede kalb-i ilham celb-i hüsrevânelerine hakikat-i hal ilham buyru-larak *her ne hal ise geçmişi ben afoettim; fakat bundan sonra icab edenlerle görüşmeğe ve hattâ aleyhimde mazbata yapılın-caya kadar muvafakatta bulunup mühürlendikten sonra mazbatayı kapub huzûr-ı şâhâneme getirmeğe memursun, senden sadakat beklerim* deyu ferman buyurmuş oldukları ve iki gice sonra sabık baş kâtib Lebib Efendi bendeleri vasıtasıyla tekrar bu irade-i seniyye tebliğ buyrulmasıyla irâde-i şâhânele-rine imtisâlen icab iden kimselerle görüşürüm, fakat ilerüde dai-i mesuliyet olur dediğimde irâde-i şâhâne ile olan şeyin kat'â zararı yoktur, sen heman icab idenlerle mülâkat it ve ne yapar isen yapup efendimize sadakat eyle, efendimiz senden sadakat bekliyor; bizim gibi efendimizin esdak bendegânından oldunuz ve efendimize münasebet-i kadimeniz de var imiş di-mesiyle artık mahall-i havf kalmıyarak emr-i hümâyunlarına im-tisâlen Murad Efendi taraftarlığı efkâr-ı fasidesinde bulunanlar-dan bazıları ile mülâkata başlamış isem de *Kaporol* nam tacir nereden haber aldı ise Kleanti'ye bir tezkire yazub *Hüsnü Bey zât-ı şâhâne tarafından hafiyyen memur olmuştur emniyyet itmesünler* diyerek haber göndermesiyle çakerlerine emniyyet-leri kalmamasıyla hallerine layikiyle vukuftan kaldım, mâhâza çalışub ve cabalayub ahzine muvaffak olduğum malûmatı ha-zinedar ağa bendeleri vasıtasıyla arza muvaffak olduğumdan mükâfat-i celile ile mevud iken işbu Ali Suâvi vak'a-i melûnesi üzerine olan iftira nâil-i mükâfat olmaklığımı te'hir etmiş idi. Şimdi ise filan ve falan ile görüşmüşsün diyerek bâb-ı zabti-yede tekrar istintaka başladılar. Ben öyle adamlarla görüş-mekliğim irâde-i şâhânelerine imtisâlen bir hizmet ve sadakat için vukubuldu; padişahımız efendimiz hazretlerinin emr-ü

fermân-ı müekkedesiyle böyle hizmette bulunan adam kat'â mesûl olmıyacağından ve bu istintak divân-ı harbe ve enzar-ı nâsa konılacak olur ise efendimizi sevmiyen bazı vükelânın esamisini mübeyyin Yakub Han daileri vasıtasıyla arz olunan pusula bile¹ istiknamede mukayyet bulunduğundan efendimize hizmet-i acizâneme mükâfat emelinde iken hafiyelik nâm-ı sakiliyle şöhret bulacağımdan ve her ne kadar taraf-ı şâhânelerden memuren ise de nazar-ı nasda pek ağır ve fena nam kazanacağımdan ve bu hususa adâlet ve merhamet-i şehinşâhileri kail olamıyacağından huzur-ı şâhânelerinde olan teahhüdümde sebat ve sadakatım yalnız zabtiye nazırı bendelerile nezd-i hümayunlarında tahakkuk eylediği anda tahliye-i sebilim ile evlâd ve iyâl-i çâkeranemin âh-ü-feryatlarının inkıtana irâde-i kerametâde-i zıllullahilerinin sudurını istirham ederim ve mevud olan mükâfat-ı Şehinşâhilerine mukaddime olmak üzere Halep defterdarlığının uhde-i acizâneme tevcih ve ihsanle şu aralık giriftar olduğum zarurettten reha buyrulmaklığım ve şayet hasbelhal şimdilik bu husus dahi irâde-i seniyyelerine tevafuk etmez ise Ayntab emvalinden idarei acizâneme kâfi sadaka-i şâhâneleri tahsisiyle Ayntaba azimet-i acizânemize ruhsat-ı Şehinşâhileri erzan buyrulması bâbında ve her halde emr-ü-ferman ve lutf-ü ihsan şevketlû, kudretlû, merhametlû, adâletlû velinimet-i âlem ve velinimet-i bîminnetimiz Pâdişâhımız Efendimiz hazretlerindir².

Esdak kulları
Hüsnü

Vesika IV

Komite azalarından yakalananların divan-ıharbdeki muhakemeleri neticesinde haklarında verilen karar üzerine divan-ıharbce tertip edilip 12 Şevval 1295 ve 27 Eylül 1294 tarihiyle seraskerliğe takdim olunan bir numaralı mazbata sureti:

¹ Hacı Hüsnü Bey, komiteyi haber verdikten başka Abdülhamidi sevmeyen vükelâ hakkında da ayrıca bir jurnal vermiştir. Hem bu jurnalı vererek hafiyelik ediyor ve hem de (hafiyelik nam-ı sakiliyle şöhret bulacağından) korkuyor.

² Bu arızasına rağmen Hacı Hüsnü Bey yine yakasını kurtaramamış fakat evvelce cemiyet hakkında kısmen vaki ihbarı nazar-ı dikkate alınarak altı sene kalebendliğe mahkûm edilmişken Ayntaba sürgün edilmesiyle iktifa olunmuştur.

4 Ramazan 295 tarihile müverrehan şerefvürud idüp idare-i örfiyye divan-ı harbine havale buyrulan tezkire-i sâmiyede vak'a-i malume-i mündefiadan dolayı derdest edilip bâ irade-i seniyye teşekkül eden heyet-i mahsusa ve divan-ı harb huzurlarında icra kılınan tetkikat hükmünce vak'ada medhal ve malumatları tebeyyün eden ve medhalleri tahakkuk etmeyib de bazı harekât ve tefevvühatlarından nâşi taht-ı isticvapta bulunanların tayin-i derecat-ı mücazatlarına ve beriyüzzimme görünen kesanın dahi ihlay-ı sebillerine dair divan-ı harbden bittanzim mukaddema irsal olunup olbabda meclis-i mahsusdan kaleme alınan mazbata ile beraber mâruz-ı huzur-ı âli kılınan ve bir de evkaf senedat odası mukabelecisi Aziz Beğin Cerrahpaşada kâin hanesinde in'ikad eden cemiyet-i mefsedet erbabının icra kılınan istintaklarını mübeyyin zabtiye nezaret-i celilesinden takdim kılınan evrak takimiyle irsal olunduğu ve şu iki takım erbab-ı fesadın [biri Suâvi Cemiyeti adamları] yekdiğerine irtibat ve müşareketleri olduğu ve netice-i fikir ve niyetleri, asayiş ve emniyyet-i dahiliyyenin ihlali maddesi bulunduğu anlaşıldığından haklarında lâzımgelen mücazat-ı kanuniyyenin sür'at-i tertip ve icrasile emsaline ibret-i müessire gösterilmesi lâzimededen olmağla eşhas-ı merkumenin divan-ı harbce kaide-i adalet ve hakkaniyyete tevfikan ve âcilen yegân yegân, muhakemelerinin icrasile haklarında terettüb edecek derecat-ı mücazatın peyderpey arzolanması irade-i seniyye-i hazret-i pâdişahi iktizây-i celilinden bulunduğu beyan-ı alisiyle hükm-ü irade-i seniyyenin sürat-i icrası irade ve iş'ar buyrulmuştur.

Tezkire-i sâmiye-i mezkûrenin fıkra-i ûlâsında beyan buyrulan evrak mahut Ali Suâvi melanetine mütedair bulunup anın tetkikat-ı icabiyyesi mukaddema divan-ı harb-i âcizanemizde bilicra iktiza edenlerin mücazat-ı lâzimleri tahdid kılınmış olmasına mebni bunun yalnız fıkra-i saniyesinde muharrer merkum Aziz Beğin cemiyetine tealluk ve irtibatı bulunan cihatı mevki-i tetkika vaz'ile beraber bu maddeyi muhtevi olup ziri zabtiye nezaret-i celilesinin mührile memhur istintak fezlekesi ve teferruat-ı sairesi kemal-i dikkat ve mezîd-i itina ile birer birer kiraat ve mütalea olundu; hulâsa-i mezayaları merkum Aziz Beğin Der-isaadetde Cerrahpaşada kâin hanesinde

münhali' Sultan Murat Hazretlerini iclas maksadıyla bir müddetden beri bazı eşhasdan mürekkep bir cemiyet-i hafiyye teşekkül eylediği ve bunların muharrik ve reisi ve madde-i fesadın müellif-i hakikisi Sultan-ı müşarünileyhe nisbet-i kadimesi bulunan Kilyanti nam bir hıristiyan ile gene müşarünileyhin saraylılarından evvelce çıkartılmış olan Nakşibend kalfa ve merkurum Aziz Bey idüğü vesait ve istidlaat-ı hafiyye ile haber alınarak ve ictima eyledikleri mezkûr hane bir gece basılarak eşhas-ı müctemiadan sahib-i hane merkurum Aziz ve oğlu Kadri Beyler tutulmuş ise de merkurum Kilyanti ve bâb-ı seraskerî ketebesinden Rıza ve talebeden Abdürrahim ve Abdullah Efendiler ve Hafız baba baskın gürültüsü arasında hanenin bahçesinden ve bahçeden bahçeye geçer surette bulunan su yolundan ve arka kapıdan firar etmiş olmalarıyla bir yandan bunların tutulmalarına ihtimam ile beraber bir yandan dahi derdest olunanlardan merkurum Aziz Beğin istintakına ibtidar olundukta filhakika kendüleri müşarünileyhi iclas niyyetinde bulunup merkurumın Kilyanti ve Rıza ve Abdullah ve Abdürrahim Efendilerle müşarünileyhin kurenâsından İsmail Bey ve meclis-i maarif azây-ı sabıkasından Vacit Efendi ve mektubi-i maliye hulefasından Muhtar ve Üsküdarlı Nuri ve Sultan Murat zamanında iki gün kadar mabeyn hizmet-i kitabetinde bulunan ve Suâvî vakasından dolayı şimdi Bâb-ı şeraskerîde mahbus olan Hacı Hüsnü ve İzmir gümrükçüsü müteveffa Raşit Efendi zade Ali beyler ve ticaret kâtibi ve kezâlik Bâb-ı seraskerîde mahbus Esat Efendi ve ticaret muhasebe kalemi mümeyyizi Asım ve Seniha Sultan hazretleri ket-hüdası Hacı Bekir ve hekim Agâh ve mektubt-i hariciyye hulefasından kavasbaşı zade Tevfik efendilerden ve merkurum Kleantinin yeğeni Mihalaki'den mürekkep bir cemiyet olduklarını beyan etmiş ve eşhas-ı merkumeden Kleanti ve Nakşibent Kalfa ve gümrükçü Raşit Efendi zade Ali Bey henüz derdest olunamamasından nâşi ele geçirilenlerden Rıza ve Vacit ve Asım ve Esat ve Bekir ve Âgâh ve Filibeli Abdullah efendiler ve Muhtar ve Hacı Hüsnü ve İsmail beyler ve bunların tarafından verilen malûmat delaletiyle Sultân-ı müşarünileyhin tüfenkçi ve tütüncü başıları Akif Bey ve Hüseyin Efendi ile validelerinin kahvecibaşısı İbrahim Efendi ve Suyolcu Kayse-

riyyeli Ahmed ve ıstabl-ı âmire hademesinden Abdullah ve zab-tiye neferatından Sinoplu Hasan ve Memiş nam şahısların dahi icra kılınan istintaklarından, bunların müşarünileyhi cülûs ettirmek üzere akd-i ittifak ile saray-ı hümâyun suyolu menfez-lerinden taşra çıkartmak esbabına teşebbüs etmişler ise de o aralık Saray-ı hümâyunca ittihaz olunan bazı tedabir maniasıyla bu yoldaki deriçe-i ümitlerinin münsed ve tarik-i teshiliyyeleri bend olması üzerine tedbir-i ahara teşebbüsle netice-i kararlarında, merkurum Hekim Âgâh efendiye bil'iknâ maazallahü teâlâ makam-ı hilâfet ve saltanat-ı ulyâ hakk-ı celilinde suikast ile o yüzden vasıl-ı maksat olmak üzere bir şahıs tedarikine taahhüt ettirdikleri ve bunun için Kleanti ve Nakşibent tarafından merkurum Âgâh efendiye rüvelver ve kama ve akçe dahi verildiği merkurumun ikrarı ve Aziz beğın tasdikile tebeyyün eylediğini ve gerçi bunlardan birazlarının menhus Ali Suâvî mel'anet ve cemiyetinde dahi zîmedhal olmalarından nâşi tarafeyn müttefik gibi görünüyor ise de her iki tarafın teşebbüsat-ı muzırta ve şeniaları başka yolda olmasına nazaran ya bunlar zaten ve muameleten anlarla müttefik oldukları halde Suâvî takımı alenen tecavüz yolunu tutmuş ve berikiler teşebbüs-i hafiyyelerine itimat ederek ve zaman-ı müsait gözederek anlarla beraber olmayup geriye kalmış veyahut ittifak-ı zatî iki tarafta beraber bulunan üç kişiye kalmış idüğünü beyan ve tafsilden ibaret olduğu anlaşıldıktan sonra bermücib-i emir ve irade-i hazret-i padişahî buraca dahi merkurumundan henüz tutulmamış olan Kleanti ve Nakşibent Kalfa ve Ali Bey ve Abdürrahim Efendi ve Hafız babadan maada elde olanlar başka başka ve siyyema muharrik-i mefsedet ve melanet Aziz Bey ve müteahhid-i su-iniyyet Âgâh Efendi münferiden ve muvaceheten istintak ve muhakeme edilerek ve iktiza eden sair tahkikat ve tetkikat-ı vacibesi dahi icra kılınarak gerek Bâb-ı zabtiyece icra kılınan tahkikat-ı evveliyye ve gerek buraca ikmal edilen tahkikat-ı istintakiyye neticesinden bu cemiyet-i müfsidenin en birinci banisi merkurum Kleanti ve Nakşibent olup Aziz beği dahi cümleden evvel daire-i ittifaklarına alarak üçü birden idare-i dolâb-ı mefsedet ve böyle bildikleri mezkûr -ül-esami kesamı dahi birer suretle celb ve davet eylemiş oldukları ve binâberin bunlardan merkurum Kleanti ve Nakşibent Kalfa ve Aziz beğın

rüesây-ı cemiyet-i fesadiyyeden buldukları tavazzuh eylediği gibi merkum Âgâh Efendi berveç-i muharrer Bâb-ı zabtiyedeki istintakında suikast madde-i feciasını aharına icra ettireceğini müteahhit olduğunu beyan etmişken divan-ı harpte merkum Kleantinin hanesinde bu niyyetini Ortaköy camii şerifine selâmlık vukuunda bizzat icra etmek ve kendisini merkum Kleanti evvelce bir vasita ile mahfel-i hümâyuna ihfa ettirmek üzere karar vermişler ise de müahharan aldığı rüvelver ile kamayı satarak andan sonra cemiyet-i hafiyye basılıncaya kadar bir daha yanlarına uğramadığını ve ara sıra gelmesiçün kendisine gönderdikleri haberleri dahi birer suretle defettiğini dermeyan eylediği cihetle bunun cürüm ve cinayeti cümleden seni ve azım olup şu kadar ki filhakika aldığı silâhları sattığı ve andan sonra cemiyet-i fesadenin bir daha yanlarına varmadığı gibi muahharan beşyüzlük kaime verilmediği takdirde keyfiyeti hükûmete haber vereceğini bâ tezkire merkum Aziz beg'e bildirmesi merkumun cinayetini dahi reis ve muharrik-i melanet derecesine indirmiş olmasıyle işbu dört nefer şahsın cinayet-i vakıaları bir raddede görünmüş olduğuna mebni diğer efrad-ı cemiyetin cinayet ve töhmetleri derecatına göre haklarında lâzım gelecek muamele-i mütefavite bâdehu peyderpey başkaca bâ mazbata-i mahsusa arz ve beyan olunmak üzere evvel beevvel merkumun Kleanti ve Nakşibent kalfa ile Aziz beğin ve Âgâh efendinin terhiben şediden tahdit ve icrây-ı mücazaları vecibeden görünmüştür.

Bunların mücerret agraz ve menâfi-i zatiyyelerini terviç için beynelenam îka ve ikaz etmeğe çalıştıkları fitnenin devlet ve millet hakkında mûcib olacağı mazarrat ve mehalikin tâdat ve hisaba gelemeyeceği ve alehusus cenâb-ı hakkın *Hay* ve *Hâfız* ismine mevdû olan velinimet-i bî minnetimiz Pâdişâhımız Efendimiz hazretlerine suikasd isaeti ise nev-i beşerden sudur edebilecek kâffe-i cinayetin en büyüğü olduğu tarif ve beyandan âzâde bulunmasıyle ve hüda hıfzylesün şöyle bir fitnenin zuhurundan hâsıl olacak uygunsuzlukları mütalea edüpte devlet ve milletine muhabbeti ve ednâ mertebe akıl ve dirayeti olanlardan dilhun olmiyacak ve mürettip ve müellifi olanları hazret-i hakkın lânetine havale etmiyecek hiç bir ferd bulunmiyacağı bedihiyyatdan olmasıyle binaberin böyle fezahat-i azimeyi icra ve

azim ve niyyet-i fasidinde olup da vaktiyle duyulmasından nâşi menvi-i zamirleri kuvveden file çıkmamış olan eşhasın devlet ve mülk ve milleti şerr-i azim ve fesad-ı cesimlerinden muhafazaten ve emr-i ülilemir ile siyaseten idamları elzem olduğundan olveçhile icra-yı icabına müttehiden karar verilmiş ve egerçi mücerred ulüvvü merhamet ve kemâl-i şefkat-i hazret-i hilâfetpenâhiden eşhas-ı merkumenin idamları makrun-ı afv-ı âli-i hazret-i pâdişahî buyrulursa bunların ibreten lissairin cezasız bırakılmaları bir veçhile caiz olmayacağından o halde hiç olmazsa mülkiyye ceza kanununun ellisekizinci maddesine tevfikân kanun-ı mezburun yirmialtıncı maddesi nâtik olduğu üzere işbu mazbata-i âcizanemizin tasdik buyrulduğu tarihten müteber olarak muvakkat kalâbentlik cezasının hadd-i âzamı olan on beşer sene müddetle ve kanun-ı mezburun yirmi dördüncü ve yirmibeşinci maddelerinde gösterilen suretle merkumûndan Nakşibend Kalfanın ele geçirildiğinde Diyar-ıbekirde ve Aziz Bey ile Âgah Efendinin şimdiden ve Kilyantinin dahi kezaik ele geçirildiğinde *Akkâ*'da Kalebend edilmeleri lâzimededen görünmüş isede artık bu babda her ne veçhile emir ve irade-i keramet ifâde-i hazret-i pâdişahî şerefsünuh ve sudur buyrulur ise mahz-ı isabet ve aynı adalet anda olacağından mâada iktizaları icra olunmak üzere merkumûn haklarında şıkkayinden kangisi emr-ü-ferman buyrulur ise alâ kelettakdireyn iktiza eden ferman-ı âlişanın ısdar ve tisyarı zımında evvel-i emirde bâtezkire bâb-ı âliye arz ve ihbariyle işbu mazbata-i âcizanemizin dahi leffen takdimi bâbında emir ve ferman hazret-i menlehül emrindir. Fi 12 Şavval 295 ve fi 27 Eylül 294.

İbrahim Hilmi Ahmed Vahib Esseyd Mustafa
Mustafa Hilmi Seyyid Mehmed Rasim Mahmud Hüdayi Zihni

Vesika : V.

Komitenin diğer azalarıyla iki suyuolcu hakkında verilen kararın seraskerlige takdim olunan iki numaralı mazbatası :

Sultan Murad hazretlerinin kurenây-i sâbıkasından İsmail Bey :

Defeatla merkez-i cemiyet-i mefsedet olan Aziz Beğın hanesine giderek tasavvurat ve teşebbusat-ı fesadiyyenin her cihetine vâkıf olduğu gibi Sultan-ı müşarünileyh için Aziz Beğın hanesinde

tefriş olunan odaya eşya verenler sırasında mûmaileyh dahi elbise göndererek cemiyetin mürevviç ve müşevviklerinden idüğü.

İzmir gümrükçüsü zade Ali Bey :

Cemiyet-i fesadiyyenin erkânından olup teşebbüsât-ı vâkıya vukuf ve malûmat-ı tammesinden mâada suyoluyla olunan muhaberata vasataten başka mezkûr suyolundan bizzat derûn-ı saraya giderek yirmidört saat sarayda kaldığı gibi cinâyat-ı âzimeye dahi cüret ederek cemiyetin asıl mürevviç ve mürettiplerinden idüğü.

Maliye ketebesinden Muhtar Bey :

Cemiyete dahil ve tasavvurât-ı fesadiyyeye ait umur-ı tahririyeyi mütekeffil olduğu gibi hanesinin altında bulunan maslak, suyolunun mebdei olduğundan gerek suyolu ile olunan muhaberat ve gerek Kırlandı ve Ali Beğ'in suyolundan içerüye girip çıkmaları mûmaileyhin nazaretiyle cereyan ettiği ikrarı tahtında olduğu

Meclis-i Maarif âzay-ı sâbıkasından Vacid Efendi :

Reis-i mefsetet Kırlandı ve Aziz Beğ'in ve Nakşibend Kalfa ile hem fikir ve hem niyyet olarak biddefeat cemiyet-i fesad ve şekavet'de hazır olarak teşebbüsât-ı mebhüsenin her cihetine malûmatı olup mürevvic-i fesad olduğu.

Kavasbaşı zade Tefvik Bey :

Teşebbüsât-ı fesadiyyeye malûmatı olduğu misillü suyolu vasıtasıyla cereyan eden muhaberatı havî mektupların alınıp verilmesinde mûmaileyhin dahi vesatet ve Muhtar Beğ'e refakati taht-ı îtirafında olmagla mürevvic-i fesad ve melanet olduğu

Tütüncübaşı Hüseyin Efendi :

Defeatla Aziz ve Muhtar Beğlerin hanelerinde mün'akid cemiyet-i mefsetede dahil olup tasavvurat ve teşebbüsât-ı fesadiyyeye ve Sultân-ı müşarünileyhin suyolundan çıkarılması maksadına vakıf olarak esas ve mazarrât-ı fesadda zî methal olduğu.

Talebeden Abdürrahman efendi :

Cemiyete dahil ve vukuât-ı fesada vâkıf erkân-ı mefsetetten olup elyevm firarda idüğü.

Filibeli Abdullah efendi :

Hayli vakittir Aziz beğ'in hanesinde sakın olarak teşebbüsât-ı fesadiyyenin her cihetine vâkıf olduğu misillü cemiyetin ayak işlerinde dahi bulunarak sâi ve mürevvic-i fesad olduğu.

Suyolcu Ahmed ve İsmail:

Kırlanti ile müşarünileyh (Sultan Murad) beyninde muhabere evraki, merkur vasıtasıyla teâti olunduğu gibi Kırlanti ve Ali bey bunların delalet ve vesatât-ı mahsusasıyla içeri girmiş oldukları muhakkak olup fakat merkur İsmail elyevm memleketindedir.

Evkaf-ı hümayun senedat odası mukabelecisi Aziz beğın Cerrahpaşa'da kâin hanesinde akd-ı encümen-i fesat eylemekte oldukları halde geçenlerde zaptiye nezaret-i celilesi canibinden ahz-ü girift olunan cemiyet-i şakavet erbabının gerek bâb-ı zaptiyece icra olunan ve gerek divan-ı harb-ı âcizane-mizce tevsi ve ikmal edilen tahkikat-ı istintakiyyelerinden nûmayan olduğuna göre cemiyet-i mezkûre efradının gayet-i maksat ve netice-i fikir ve niyyetleri müttehit ise de teşebbûsat ve icraât-ı vakıaları seyyan olmayup tabakat-ı mutefaviteye inkısam eylediği cihetle bunlardan birinci derecede müessis ve mürettib-i mefsedet ve pişvây-i şakavet ve mel'anet olan Kilyanti ve saraylı Nakşibend ve Aziz bey ve tabib Âgâh efendi haklarında icrası karargir olan mücâzâtın derecatı diğer mufassal mazbata-i âcizânemizle arz-u ifade olunmuş olduğundan bunların gayrı erkân-ı fesat haklarında olan evrak-ı istintakiyye tekrar kemal-i îtina ile nazar-ı tetkikten geçirildi. İşbu cemiyet efradından bâlâda isimleri muhar-
rer İsmail ve Ali ve Muhtar beylerle Vacid ve Tevfik ve tütüncü başı Hüseyin ve Ahmed Rıza ve talebeden Abdürrahim ve Filibeli Abdullah efendilerin ve suyolcu Ahmed ve İsmailin isimleri bâlâsı meşruhatından dahi müsteban olacağı vechile eğerçi bunlar merkur Kilyanti ve Nakşibend kalfa ve Aziz bey ve Âgâh efendi gibi esasen tertip ve ibdâ-ı mefsedet ve bizzat su-i kasta cür'et gibi şenayia kadar ref'-i isyan ve şakavet edememişlerse de her biri biddefeat gerek merkur Aziz bey ve gerek merkur Kilyanti'nin dar-ünnedve-i fesatlarındaki akt olunan cemiyette hazır olarak fûruât-ı tedabir ve teşebbûsat-ı mel'uneye kesb-i vukuf ve malumat eyledikten başka her biri birer suretle ve suret-i mahsusada teşebbûsat-ı fesadiyyeye iş-tirak ve bâzıları bu yolda derûn-ı saray ile muhabere ve mü-cavebeye vesatât ve bâhusus merkur Kilyanti ve Ali bey habislerinin sarây-ı hümayuna isâle delâlet-i şeniasına kadar ir-

tikâb-ı zill-i mel'anet eylemiş oldukları cihetle mertebe-i cürüm ve cinayetlerine ve berükiler haklarında tertip ve tahdit olunan mücazat derecâtına nazaran ve ceza kanunnâme-i hümâyununun elli sekizinci maddesine tevfikân ve işbu mazbata-i âcizânemizin tarih-i tasdikinden itibaren bunlardan İsmail ve Ali beylerin Rodos'ta ve Muhtar beğın Sakız'da ve Vacit efendinin Limni'de ve Tevfik efendinin Sinop'ta ve tütüncübaşı Hüseyin efendinin Şam'da ve Abdürrahim efendinin İstanköyde ve Filibeli Abdullah efendinin Sinop'ta ve Suyolcu Ahmedin Van'da ve İsmailin Sakız'da mütesaviyen on ikişer sene müddetle kalebent edilmeleri kararlaştırılmış olduğundan bunlardan mahbus bulunanların şimdiden mahall-i ikametlerine gönderilmek üzere bâb-ı zabtiyeye teslimi ve elyevm firarda olan Ali bey ile Abdürrahim efendinin derdest olundukları vakit gönderilmek ve mukaddemce memleketine gitmiş olan Suyolcu İsmail dahi memleketinden celp ve mahall-i mezkûre irsal kılınmak üzere keyfiyyetin nazaret-i müşarunileyhaya tebliği lâzimededen bulunmuş olmağla sûret-i maruza makrûn-ı tensibi âlf buyurulur ise hemen iktizası icra olunmak üzere iktiza eden ferman-ı âlişanın ısdar ve tisyarı zımında keyfiyyet evvel-i emirde Bâb-ı âliye arz ve izbar ile işbu mazbata-i âcizânemizin dahi leffen takdimi bâbında emr-ü-ferman hazreti menlehül-emrindir.

Fi Şevval sene 95 ve Fi Eylûl sene 94

*İbrahim Hilmi, Ahmed Vahib, Esseyit Mustafa,
Mustafa Hilmi, Seyyit Mehmed Rasim, Mahmud Hüdai, Zihni*

Vesika VI.

Komite azalarından üçüncü ve dördüncü derece itibar edilmiş olanların isimleriyle haklarında verilmiş olan karar'ın seraskerliğe takdim edilen üç numaralı mazbatası sûreti :

Ticaret Mümeyyizlerinden Asım Efendi :

İki defa Aziz Beğın hanesine gitmiş ve tasavvurat ve teşebbüsât-ı fesadiyyeye kesb-i vukuf ve malûmat eylemiş olduğu halde hükûmete ihbâr-ı madde eylememesi cihetile madde-i fesadiyyede işrirâki sabit olmağla altı sene müddetle Sakızda kalebent edilmesi.

Üsküdarlı Nuri Bey :

Suâvi melânetinde malûmatı olduğu cihetle üç sene müddetle kalebend edilmesine mukaddemâ hüküm olunmuş ise de Aziz Bey vakasına dahi malûmatı olup hususile kendisine gösterilen tevcihat defterinde ikinci kurena kaydolunmuş iken kabul etmediğini beyan etmesine nazaran iki fesadda dahi malûmatı olduğu cihetle teşdid-i mücazâtı lâzım geldiğinden altı sene müddetle Rodos'da kalebent edilmesi.

Ticaret-i Bahriyye Ketebesinden Esat Efendi :

Suâvi melânetine malûmatsızlığını mükibben dermiyan ile o gün Çırağan sarayı civarında bulunması hususuna dair serd eylediği âzar şüpheyi dâi olarak üç mah müddetle hapsine hükmolunmuş ise de Aziz Bey cemiyetinde dahi mûmâileyhin bir kerre bulunup cemiyetin tertibat ve teşebbüsünü red ile tarik-ı âhar irâe ve nutuk îrad eylediğini Hacı Hüsnü Bey müvacehete beyan etmiş ve bu cihetle madde-i fesadda malûmatı tebeyyün eylemiş olmağla altı sene müddetle Şam,da kalebend edilmesi.

Kahvecibaşı İbrahim Efendi :

Mûmaileyhin Suâvi maddesine bir gün evvel malûmat alarak yeum-i fesadda cülûsa intizâren Ortaköy cami-i şerifine gelip Hatib efendi ile birlikte buldukları bu def'a tebeyyün etmiş olduğu gibi bu mefsedete dair Sarây-ı hümâyun ile teati-i muhaberat eylediği cihetle altı sene müddetle Samsun'da kalebend edilmesi.

Kırlanti'nin Biraderzadesi Mihalâki :

Merkum, Kırlanti'nin muhaberât-ı fesadiyyesine vâsita olup tasavvurat ve mefsedete dahi vukuf ve malûmatı var ise de merkum Kilyanti'nin akraba ve hizmetkârı derecesinde olarak merkuma ittibâi tabîi olduğundan altı sene müddetle Sinopda kalebend edilmesi.

Zabtiye neferi Hasan :

Merkum muhafaza memuru olduğu halde Sarây-ı hümâyun ile muhaberât-ı fesadiyyeye vesat ve delâlet eylemesi cihetiyle altı sene müddetle Sayda'da kalebend edilmesi

Zabtiye neferi Memiş :

Merkum muhafaza memuru olduğu halde derûn-ı saray

ile muhaberat-ı fesadiyyeye vesatat ve delâlet eylesinden dolayı altı sene müddetle Kudûs'te kalebend edilmesi.

Seniha Sultan hazretleri Ketkûdası Hacı Bekir Efendi :

Mûmâileyh Aziz Beğın hanesine bir kerre gidip bir daha gitmemiş isede madde-i fesadda malûmatı yok denilemiyeceğinden ve hükûmete ihbâr-ı madde eylememesinden dolayı üç sene müddetle Bozca adada kalebend edilmesi.

Ahmed Riza Efendi :

Bir kaç kerre Aziz Beğın hanesine giderek madde-i fesad'a kesb-i vukuf eylemiş olduğu halde hükûmete ihbâr-ı madde eylememesi cihetiyle altı sene müddetle Trabzonda kalebend edilmesi.

Ortaköy camii Hatibi Mehmed Efendi :

Suâvi maddesinde malûmatı olduğu halde ketmeylemesi fikr-i fesadda iştirâkini müstelzim olmağla üç sene müddetle Midilli'de kalebend edilmesi.

Evkaf-ı hümayûn senedat odası mukabelecisi mahut Aziz Beğın hanesinde câbecâ içtimâ ile tertib-i fesat ve melânet eylemekte oldukları halde geçenlerde Zabtiye nezaret-i Celilesi cânibinden ahz ve girift olunan eşhas-ı mâlûmenin nezaret-i müşarünileyhaca icra olunan ve divan-ı harb-i âcizânemizce tevsi ve tâmik edilen tahkikat-ı istintakiyyelerinden müsteban olduğuna göre şu maddenin müessis ve mürettibi Kırlandı ile merkum Aziz Bey ve Tabib Âgâh Efendi ve Nakşibend kalfa haklarında icrası lâzımgelen mücazatın derecatı birinci ve bunlardan mâada erkân-ı fesatdan olup meratib-i cinayetleri icabınca ikinci derecede sâi ve mürettib-i fesad olanlar için tahdit ve tayin kılınan muamele-i cezaiyye dahi ikinci mazbata-i çâkerâne-mizle arz ve ifade kılınmıştı.

İşbu cemiyet-i cinayetin merkumlardan gayri olan efradı haklarında evrak-ı istintakiyye tekrar nazar-ı imân ve mütaleadan geçirildikte bunlardan bâlâda isimleri ve derece-i cinayetleri muharrer Asım ve İbrahim ve Riza ve Es'at ve Hacı Bekir ve Hatib Mehmed Efendilerle Üsküdarlı Nuri Bey ve Kleanti'nin birader zadesi Mihalaki ve zabtiye Hasan ve Memiş'in derece-i cürüm ve cinayetleri üçüncü ve dördüncü mertebede kalmış olduğundan İbreten-lilemsal bunların dahi derece-i cinayetlerine göre icra-i mücazatlari lâzımeden olmağla ve bunlardan merkumün Kah-

vecibaşı Hacı İbrahim ve Asım ve Ahmed Rıza ve Es'at ve Üsküdarlı Nuri Bey ve zabtiye neferi Hasan ve Memiş ile Mihalâkinin üçüncü derece itibar olunarak mülkiye ceza kanunnâme-i hümâyununun elli sekizinci maddesi hükmüne tevfikân isimleri meşruhatında gösterilen mahallerde işbu mazbata-i acizânemizin tarih-i tastikından itibaren seviyen altışar sene ve Hacı Bekir Efendi ile Ortaköy camii hatibi Mehmed Efendinin dahi dördüncü mertebe mücrim addile kezalik isimleri şerhinde beyan olunan mahallerde üçer sene kalebend edilmeleri kararlaştırılmağla sûret-i mâruza makrun-ı tensib-i âlf buyrulduğu surette hemen iktizaları icra ve kendüleri mahall-i ikametlerine izam ve isra olunmak için iktiza eden fermân-ı âlişanın ısdar ve tisyarı zımında keyfiyyetin evvel-i emirde Bâb-ı âliye arz ve ibrazle işbu mazbata-i âcizânemizin dahi leffen takdimi bâbında emr-üferman hazret-i menlehül-emrindir.

fi Şevval 295 ve fi eylül 94

Zihni İbrahim Hilmi Ahmed Vahib Esseyd Mustafa
Mustafa Hilmi Seyyid Mehmed Rasim Mahmud Hüdayi

Vesika VII

Yukarıdaki mazbatalardan sonra bu dört numaralı mazbata ile¹ komiteye dahil olup sonradan komiteyi haber veren Hacı Hüsnü Bey hakkında 15 Şevval 295 ve 30 Eylül 294 tarihiyle münferit bir karar verilmiş ve altı sene kalebendlik cezası, altı sene Antab'a sürgün edilmesine tebdil edilmiştir.

Bundan akdem bir kaç gün kadar mabeyn-i hümâyün kitabesinde bulunmuş olan Hacı Hüsnü Beğin Suâvi melanesinde vukuf ve iştiraki bulunduğu bazı karâin delaletle taht-ı şüphede olması cihetle kendüsü taht-ı tevkife alınarak tetkikat-ı muktazıyye icra olundukda mûmaileyhin madde-i fesad'da iştiraki mertebe-i sübuta varmadığından tahliye-i sebili sureti karargir olmuş iken ahiren zuhur eden Aziz Bey vak'ası üzerine icrây-ı tetkikat olunmakta olduğu sırada mûmaileyh Hacı Hüsnü Beğin dahi işbu cemiyet-i mefsedete ve

¹ Divan-ı harbin beş numaralı mazbatası Ali Suâvi ve bu Kleanti-Aziz Bey komitesiyle alakası olan Üsküdarlı Nuri Beğin cezasının arttırılmasına dairdir.

tasavvurat ve teşebbüsât-ı vakıaya vukuf ve malumatı bulunduğu ve bir kaç defa merhum Aziz Begin hanesine gittiği ve hâkan-ı sâbık hazretlerinin reis-i fesat Kilyantiye gönderdiği türkiyyül-ibare ve fransaviyyülhuruf mektubu merhum Kilyan-tinin orada kendüsüne irae eylemiş olduğu tebeyyün edip şu hallere nazaran mir-i mümaileyhin dahi işbu cemiyyet-i mefsedetden haberdar olduğu derkâr olup eğerçi mümaileyh bu yoldaki mesmuat ve meşuratını bizzat ve bilvasita huzur-ı merâhim mevfü-ı Cenâb-ı Pâdişahiye arz ile ibraz-ı vecibe-i sadakat-kâri eylediği ve bu sırada mazhar-ı afv-ü- safh-ı âlî olduğunu bilbeyan bu vesile ile tebriye-i zimmete çalışmış ise de mümaileyh işbu cemiyyet-i mefsedetın tasavvurat-ı vakiasının bazısına vakıf olduğu halde hakipây-ı âli-i hazret-i şehriyariye arzylediği hususat cemiyyet-i mebhusenin ehemmiyetsizliğini ve hiç bir suretle icray-i fesada cür'et edebilecek hal ve iktidarda olmadıklarını mutazammin olarak buralara bakılınca mümaileyhin bu yoldaki ihtârat ve ihbaratı hakikaten bir eser-i hamiyet ve sadakat olmayıp efkâr-ı fesadiyenin berveçhi muharrer bazısına vakıf olduğu halde zahiren bu maddenin mümeyyizi denilecek bir halde bulunubda bir aralık erbab-ı cemiyyet hükümetce ele geçirilecek olursa terettüb edecek mesuliyetten istihlas maksadla bir ihtiyattan ibaret olması reviş-i ifadesinden müstedlel bulunması cihetle bu halde kendüsüne berüzzimme denilemeyeceğinden mesâvi-i vakıası derecesine göre mir-i mumaleyhin dahi tahdid-i mücazâtı lâzimedden olduğuna ve nev-i cinayetine nazaran mülkiyye ceza kanununun elli sekizinci maddesinin fıkra-i saniyesine tevfikân muvakkat kalebend olunması hükm-i kanun îcabından olup binâenaleyh mümaileyhin emsalimisillû altı sene müddetle Rodos'da kalebend edilmesi kararlaştırılmış ise de mümaileyhin ber minval-i muharrer mukaddema işbu fesat ve şekavetden bir dereceye kadar malumat vermesi cihetile kırk yedinci madde-i kanuniyye hükmüne tevfikân işbu muvakkat balebendliğe bedel altı sene müddetle *Ayntab*'a nefy-ü-tagrib edilmesi merhun-ı rey-i âlî olmağla sûret-i maruza makrun-ı tensib-i Cenâb-ı Şehinşâhi buyrulur ise olveçhile îcabı icra kılınmak üzere evvel-i emirde îcabeden fermân-ı âlişanın istihsali zımında Bâb-ı âliye işar-ı keyfiyyet buyrulması bâbında emr-ü-ferman hazret-i menlehülemrindir.

fi 15 Şevval sene 295 ve fi 30 Eylül sene 294

*Zihni İbrahim Hilmi Ahmed Vahib Esseyid Mustafa
Mustafa Hilmi Seyyid Mehmed Rasim Mahmud Hüdayi*

Vesika VIII.

Divan-ı harbce Kleanti-Aziz Bey komitesi azaları hakkında verilen kararı hâvi olup Bâb-ı âliye takdim edilmek üzere seraskerliğe gönderilen dört kıt'a mazbata ile bu komiteye münasebeti olduğu anlaşılan Üsküdarlı Nuri Beğın Ali Suâvi cemiyeti ile münasebeti olup olmadığına dair mahkeme heyetinin kanaati hakkındaki mütalâanın sadaret makamına takdim olduğunu mübeyyin serasker Fosfor Mustafa Paşa'nın 16 şevval sene 95 ve 1 teğrinievvel sene 294 tarihli ve 896 numaralı arzısı ve bunun üzerine vükelâ meclisinin 19 şevval 95 tarihli mazbatası ve padişahın iradesini almak üzere baş kâtibliğe yazılan tezkire-i sâmiye sûreti :

SERASKERİN TEZKİRESİ SÛRETİ

Mârûz-ı çâker-i keminelidir ki

Evkaf-ı hümâyün senedat odası mukabelecisi Aziz Beğın Cerrah paşada kâin hanesinde câbecâ ictimâ ederek bazı mefasit müzakeresiyle iştigal eylemekte oldukları halde cânib-i hükümet-i seniyyeden ahz-ü girift olunan cemiyet-i mefsedet ve şakavet erbabının bâb-ı zabtiyece icra kılınan istintaklarını havi olub lieclittetik tezkire-i sâmiye-i dâver-i efhamîleriyle sûy-i çâkeriye irsal buyrulmuş olan fezleke, daire-i askeriyede müteşekkil divân-ı harbde mütalea ve icabına göre tetkikat ve tahkikat-ı mükemmele icra olunarak işbu cemiyet-i fesadiyye erkân ve efradının tebeyyün ve tahakkuk iden meratib-i cinayatına nazaran bunlardan cemiyet-i fesadın reisi ve mürettebi olan dört neferin fdam olunmalarına ve bu suret muvafık-ı merhamet-i seniyye olmaz ise on beşer sene müddele Akkâda kalebend edilmelerine ve ikinci derecede müttehem bulunan on neferin on ikişer ve üçüncü derecede müttehem olan sekiz neferin altışar ve dördüncü derecede müttehem olan iki neferin üçer sene müddetle kalebendlikle icrây-ı mücazatlarına ve mukaddemâ bir iki gün kadar mabeyin kitabetinde bulunan Hüsnü Beğın dahi altı sene müddetle nefî olunmasına dair mezkûr divan-ı harbden tanzim olunan dört kıta mazbata ile mâhud Ali Suâvi melânetine dair olub mezkûr cemiyet-i fesadiyyeye tealluk ve irtibatı olub olmadığı tetkik olunmak üzere zikr olunan tezkire-i âliyye-i daver-i efhamiyeleriyle iade buyrulmuş olan dokuz kıta mazbatanın ve meclis-i hâss-ı vükelânın olbaddaki mazba-

tasının leffen îta olunduğuna dair divan-ı harb-ı mezkûrun mazbatası takımıyle leffen huzur-ı sâmi-i hidiv-i âzamilerine arz ve takdim kılınmış olmağla icrây-ı icabı bâbında emr-ü ferman hazret-i menlehülemrindir. Fi. 16 şevval ve Fi 1 teşrinievvel 94.

Mustafa

MECLİS-İ VÜKELANIN MAZBATASI SÜRETİ

Evkaf-ı hümayun senedat odası mukabelecisi Aziz Beğın Cerrah paşada kâin hanesinde câbecâ içtimâ iderek bazı mefasid müzakeresiyle iştilal eylemekte oldukları halde cânib-i hükümet-i seniyyeden ahz-ü- girift olunan cemiyet-i mefsedet ve şakavet erbabının bâb-ı zabtiyece bidayeten icra kılınan istintakları üzerine daire-i askeriyede müteşekkıl divan-ı harbde cereyan eden tetkikat ve tahkikat ve cemiyet-i mezkûre erkan ve efradı haklarında kanûnen tertib olunan mücazâtı havi beş kıta mazbata ile bunların gönderildiğini mutazammin varid olan tezkire-i seraskeri meclisce nazar-ı mütaleadan geçirildi.

Eşhâs-ı merkumeden hâkan-ı sâbık hazretlerine nisbet-i kadimesi bulunan Kilyatını ve hâkan-ı müşarünileyhin saraylılarından Nakşibend kalfa ile merkum Aziz Beğın ve tabib Âgâh Efendinin, mezkûr mazbatalardan bir numara vazolunan bir kıtasında gösterildiği vechile töhmetleri birinci derecede olduğuna binaen ber mucib-i kanun idamları ve bu suret muvafık-ı merhamet-i seniyye olmaz ise bunlardan elde bulunan Aziz Bey ile Âgâh Efendinin ve firarda olan Nakşibend kalfa ile Kliyanti dahi ele geçtikte on beşer sene müddetle *Diyaribekir* ve *Akkâ*'da kalebend edilmeleri ve ikinci derecede müttehem bulunan ve iki numaralı mazbatada isimleri gösterilen on neferin on kişes ve üç numaralı mazbatada esamisi muharrer olan on kişiden üçüncü derecede müttehem olan sekiz neferin altışar, dördüncü derecede müttehem bulunan iki neferin üçer sene müddetle isimleri bâlâsında gösterilen mahallerde kalebendlikle icrây-ı mücazâtı ve mukaddemâ bir iki gün kadar mabeyin kitabetinde bulunmuş olan Hüsni Beğın dahi dört numaralı mazbata mucibince altı sene müddetle *Ayıntab*'a nefy olunması hususlarına ve bir de beş numaralı mazbatada gösterildiği vechile Çırağan vak'a-i mün-

defiasına dair olup bu cemiyet-i fesadiyyeye taalluk ve irtibatı olup olmadığı tetkik olunmak için mukaddemce Bâ tezkire Bâb-ı Seraskeriye gönderilen dokuz kıt'a Divan-ı harp mazbatası dahi bunlarla beraber iade olunmuş idüğünden bu takımdan olup bu vak'adan dolayı üç sene müddetle kalebentliğe hüküm sebkat etmiş olan Nuri Beğın (Üsküdarlı) işbu Aziz Bey vakasından nâşi cezasının altı seneye iblâğına ve kezalik üç mah hapsine hüküm sebkeden Esat Efendinin dahi altı sene müddet kalebendlik ile icrayı mücazâtı divan-ı harbce hükmedilmiş ve mücazât-ı muharrerinin ahkâm-ı kanuniyyeye müstenid idüğü gösterilmiş olmasîle hemen icrası müttehiden tezekkür kılınmış olmağla olbapda ve her halde emr-ü-ferman hazret-i menlehülemrindir. 19 (Şevval) sene 95

*Ahmed Vesim Mustafa Ahmed Muhtar Safvet
Aleksandri Sava Mehmed Rauf Server Ali
Esseyid Ahmed Zühtü, Mehmed Said, M. Tahir Münif,
Esseyid Ali Şefkati¹ Çamiç Ohannes*

Meclis-i vükelâ mazbatasının takdimi münasebetîle mabeyin baş kitabetine yazılan 19 Şavval 1295 tarih ve 1598 numaralı tezkire-i sâmiye sûreti :

İRADÂT-I SENİYYE İSTÍZANINA DAİR TEZKİRE-İ SÂMİYE SÜRETİ

Atûfetlü Efendim Hazretleri

Evkaf Senedat odası mukabelecisi Aziz Beğın hanesinde teşkil-i cemiyet-i mefsedet eden eşhasın tahdid-i mücazât-ı mürettebelerine ve müteferriatına dair idare-i örfiyye divan-ı harbinin mazbatalariyle evrak-ı müteferriası ve olbapda tanzim olunan

¹ Meclis-i Vükelâ mazbatasının altındaki imza sahiplerinin vazifeleri :

Safvet Paşa, Sadr-ı âzam ve Hariciyye Nazırı — Ahmed Muhtar Paşa, sabık tophane müşiri ve lâhik Erkân-ı Harbiyye Reisi — Serasker fosfor Mustafa Paşa — Ahmed Rasim Paşa, Kapdan-ı derya — Ali Paşa, Şûrâ-yı Devlet Reisi — Server Paşa, Adliyye Nazırı — Mehmed Rauf Paşa, Topthane müşiri — Aleksandırı Kara Todori Paşa, Nafia nazırı — Sava Paşa, Hariciyye müsteğarı — Mehmed Said Efendi, Dahiliyye Nazırı — Esseyid Ahmed Zühdü Efendi, Rüşumat emini ve ilâveten Maliyye Nazırı — Mehmed Tahir Münif Efendi, Maarif Nazırı — Ohannes Efendi, Ticaret ve Ziraat nazırı — Ali Şefkati Efendi, Divân-ı hümayun Amedcisi.

meclis-i vükelâ mazbataları leffen arz-u takdim kılınmış olmağ-
la ahkâm-ı mündericesinin icrası hakkında her ne veçhile emr-ü
ferman-ı meâlî unvan-ı cenâb-ı cihanbâni müteallik ve şerefsu-
dur buyurulursa infâz-ı mantûk-ı celiline ibtidar olunacağı
beyaniyle tezkire-i senaverf terkîm kılındı efendim.

Fi 19 L sene 95

VESİKA IX

Ali Suâvi cemiyeti mensuplarından mahkûm edilen bazı şahıslar ve Kleanti - Aziz Bey komitesi mahkûmları, mahsus memurlar ile 19 Birinci Teşrin Perşembe günü alaturka saat altıda mürettep oldukları mahallerin hapishanelerine sevk edilmişlerdir; buna aid bir listeyi aşağıya aynen yazıyorum; bu listenin fotoğrafı de makalenin sonundadır :

**Talia vapuriyle Bursa cihetine memur Binbaşı
Abdurrahman Efendi**

Ahmed Paşa (Kütahya'ya) Hafız Ali Efendi (Ankara'ya)
Pazarcıklı Ahmed (Bâb-ı seraskeri hastahanesinde) Pazarcıklı Mol-
la Hüsnü (Bâb-ı seraskerinden firar).

**Bahrisefid cihetine memur alay beği Reşad bey, tabur
ağası Abdullah Efendi müfettiş Rıza Efendi, çavuş
onbaşı maa nefer 5**

Aziz Paşazade Süleyman Bey (Sakız'a) Bağdatlı Süleyman
Bey (bu dahi) Tütüncü başı Hüseyin Efendi (Şâm-ı Şerife) Ta-
bib Âgâh Efendi (Akkâya) Aziz Bey (bu dahi) Esad Efendi
(Şâm-ı Şerife) Muhtar Bey (Sakız'a) Filibeli Hafuz Nuri (Akkâya)
Ortaköy cami-i şerifi hatibi Mehmed Efendi (Midilliye) Hâkan-ı
sabık kurenâsından İsmail Bey (Rodos'a) Sultan kethüdası Bekir
Efendi (Bozcaada'ya) Âsım Efendi (Sakız'a) Vacid Efendi
(Sakız'a) Üsküdarlı Nuri Bêy (Limni'ye) Zabtiye Hasan (Say-
day'a) Hacı Hüsnü Bey (Fenikeye)

**Lübnan korvetiyle bahrisiyah cihetine memur alay beği
Mahmud Bey, tabur ağası Mehmed Efendi, müfettiş
Ali Rıza Efendi, çavuş, onbaşı nefer 5**

Kavasbaşı zade Tevfik Bey (Sinob'a)¹ Filibeli Abdullah Efen-

¹ Matbuat mümeyyizliğinden mütekaif Şemseddin Beg'in, muhterem Bay Süleyman Kâni İrteme söylediğine nazaran bu Kavasbaşızade Tevfik Bey Si-

di (bu dahi) Mukayyid zade Hacı Mustafa Efendi (Bolu'ya)² Kilyanti birader zadesi mihalâki (Bâb-ı seraskeriden firâr) Bâb-ı seraskeri ketebesinden Ahmed Rıza Efendi (Trabzon'a) Hasköylü Hacı Mehmed ağa (Kastamonu'ya) Suyolcu Ahmed (Van'a) Kahvecibaşı İbrahim Ağa (Samsun'a)

Bunların arasında zabtiye Memiş yoktur; anın Kudüs'te ve suyolcu İsmailin Sakız'da hapsedilmeleri tekarrür etmiş isede anlar memleketlerinde bulduklarından mahall-i müretteplerine sevkleri icabeden yerlere yazılmıştır. Mahkûmlardan Abdürrahim Efendide ele geçmemiştir.

Vesika X

Ceride-i havadisın 3846 numaralı ve 1 zikade sene 95 ve 16 Teşrinievvel sene 94 (1878 Birinciteşrin 27) tarihli nüshasında Ali Suâvi vakasıyle Kleanti Skaliyeri — Aziz Bey komitesinde alâkadar olanların muhakemeleri neticesinde verilen karar üzerine keyfiyyetin halkca malûm olması için sureti aşığıya yazılmış olan resmî ilân intişar etmiştir. Tabii bu resmî ilân diğer gazetelerde de neşrolunmuştur: İki vakanın birbuçuk ay fasıla ile birbirini takib etmiş olması kararın aynı divan-ı harpte verilmesi ve iki vak'a arasında münasebetler aranması sebebiyle divan-ı harp kararının beraberce tebliğini icabettirmiştir.

RESMÎ İLÂN

Külfet-i îzahtan azade olduğu üzere hükûmet denilen kuvve-i âliye-i inzibatiyye her memlekette umumun ırz ve namusu ve can ve mal velhâsıl her dürlü hukukunun kâfil ve muhafızı bulunduğu cihetle bu kovve-i âliyeye velâ siyyema kuvve-i celile-i mezkûrenin kelime-i camia-i maanisi ve kâffe-i eczay-ı hükûmetin merci-i umumî-i îlîsi

nob'da müddetini ikmal etmiş ise de İstanbula gelmesine müsaade edilmemiştir; fakat sonradan fazlaca hasta [verem] olan Tevfik Beğ'in İstanbula avdetine müsade olunması mahallinden iş'ar ve istirham edilmesi üzerine keyfiyyet sadaret makamından mabeyne arz edilmiş ve bu babta müsaadeyi havi sadır olan irâde-i seniyyede (*merkumun adâlet-i ilâhiyyeye tevdiiyle afv-ü itlakı*) kaydıyle serbest bırakılmasına müsade edilmişti. (*Saray ve bâb-ıâlinin iç yüzü, tefrika numarası 354*).

² Mukayyid zade Hacı Mustafa Efendi, Rumelide Hasköylü olup Sultan Murad'ı iclas için teşekkül eden Ali Suâvi cemiyetine mesuptu, Muhakeme esnasında bu mensubiyetini inkâr etmiş ise de Hafız Ali vesairlerinin ihbarları üzerine Suâvi'nin hanesinde akd olunan hafi ittifakta dahil bulunduğu anlaşıldığından elli

olan hükümdara karşı alenen ısyan etmek ve maazallah niyyat ve teşebbüsât-ı muzırrada bulunmak bütün heyet-i içtimaiyyenin emniyyet ve asayişini ihlâl ile beraber memleketin baka ve istiklâlini tehdit ve belki imha demek olacağı ecilden her hal -ü-zamanda şer'an ve kanûnen idam cezasını intaç eden cinayât-ı azimedendir.

Burası müsellimattan bulunduğu halde iptida şakî-i mahut *Ali Suâvi* bir takım bülehâ ve sebükmagzanı iğfal ederek âmâl ve mefasid-i harisânesinin terjicine âlet etmek garaziyle Çırağan vak'a-i müellimesini vukua getirmiş olduğu cümlelerin malûmudur. Hamdolsunki la'în-i merkurum ile avene-i havenesinden vadi-i şakavette en ziyade musır olan eşhası rezîlenin laşe-i nâpakleri asakir-i nizamiyye ve zabtiye-i şâhânenin satvet-i kahire-i hamiiyetkârane ve gayret-i vatanperverâneleri semere-i fahiyesi olarak meydan-ı fezahatte gunûde-i hâk-i tahkir olup bu suretle maddeten cezalarını gördükleri gibi bâdemâ nefrin ve lânet-i ebediyye ile yâd olunacakları cihetle mânen dahi müstahik oldukları belâ-yı mücazâtı bulmuşlar idi.

Vak'a-i elime-i menhusede zîmethal olan ve taht-ı şüpheye bulunan sair eşhasa gelince, bunların Bâb-ı zabtiyece istintakat-ı iptidaiyyeleri bâdelicra divan-ı harpçe dahi istintak ve muhakemeleri ikmal ve icra olunarak birinci derecede mürettip ve mürevvic-i fesat olan Hafız Nurinin mülkiyye ceza kanunnâme-i hümâyununun elli beşinci maddesi hükmünce idamına, ve cürüm ve cinayetleri ikinci derecede bulunan Filibeli Ahmed paşanın Kütahyaya ve Hafız Ali efendinin Ankaraya ve Hasköylü Hacı Mehmed ağanın Kastamoniyeye, kanunnâme-i mezkûrun elli sekizinci maddesine tatbikan müebbeden nefilerine ve melanet-i mebhuse esnasında mecruhan veya sâlimen ahzû-girift olunup cürüm ve cinâyetleri üçüncü

sekizinci madde-i kanuniyyeye tevfikân müebbeden Boluya sürgün edilmesine karar verilmiştir. Hasköy eşrafından bulunan ve muharebe sebebiyle İstanbula gelip Abdülhamidi hal' için teşekkül eden Suâvi cemiiyetine dahil olan Hacı Mustafa, efendi şimdi Bolu mebusu bulunan kıymetli arkadaşımız Doktor bay Zihni Ülgen'in büyük babasıdır. Suâvi vakası esnasında yeni gelin olan Bay Zihni'nin validesi Şefia hanım Suâvi'nin evinde bulunarak bunun karısı olan Madam'ın dürbünle Çırağanı tarassud edip telaşlı telaşlı aşağıya inüp yukarı çıkarak heyecan gösterdiğini ve pek genç olan kendisinin hiç bir şeyden haberi olmadığı için madamın bu halini merak ettiğini ve nihayet sarayı tarassut ederken eyvah diye alt kata indiğini ve ocakta bir takım kâğıtları yaktığını oğluna anlatmış; hatta Suâvinin evi basıldığı zaman Şefia hanım da orada imiş; zabita memurları kendisinin kim olduğunu sormuşlar, Madam da komşusunun gelini olduğunu söylemiştir. Hacı Mustafa efendinin oğlu Süleyman efendi ile gelini Şefia hanımdan çocukları vardır.

ve dördüncü derecede bulunan Kara Ahmedin on sene ve Pazarcıklı Molla Hasan bin Kara Mehmedin beş sene ve Filibeli Şevki Bin Hayrullah ile Filibeli Salik efendinin dörder sene ve Filibeli İsmail oğlu Eyyup ve Filibeli eskici Mustafa oğlu ve Kayseriyeli Abdurrahman b. Halil ve Pazarcıklı Emin oğlu Mehmed Bin Ahmed ve Filibeli Mehmed oğlu Mustafa ve Molla Ali Bin Ali ve Hafız Nazif İbn-i Ali ve Hasköylü Sinan oğlu Emin ve Filibeli Mehmed oğlu Mehmed ve Edirneli Hüseyin oğlu Rıza ve Filibeli Hasan ibni Mehmed ve Pazarcıklı Osman oğlu Âdem ve Filibeli İbrahim oğlu Emin ve Pazarcıklı Rifat b. Mehmed ve Hasköylü Hüseyin b. Cafer ve Filibeli Mehmed Bin Mustafa ve Pazarcıklı Hasan Bin Ali ve Pazarcıklı Şerif Bin Ahmed ve Pazarcıklı nalbant Mehmed Bin Ali ve Filibeli Hacı Mehmed Bin Zehrab ve topal Hayri Bin Mahmud ve Raşit b. Şerif ve Ali b. Hüseyin ve Pazarcıklı Hüseyin b. Süleyman ve Hasan b. Mehmed ve Mustafa Bin Ali ve Hasköylü Mehmed b. Emin ve Hacı İsmail ve Rasim b. Ahmed ve Mehmed b. Ahmed ve Zeynel b. Halil ve Edirneli İbrahim b. Mehmed nam şahısların üçer sene müddetle vaz'ı kürek olunmasına ve cinayetleri beşinci ve altıncı derecede olarak İzzet Paşazade Süleyman Bey ile Bağdatlı Süleyman beğın üçer sene müddetle Sakızda kalebent edilmelerine ve hâkan-ı sâbık hazretlerinin kilerci başısı Çangırılı Ali ile aşçıbaşısı Bolulu Hasanın ve Nevşehirli Ali ile Ahmed ağanın familyalarıyle beraber memleketleri canibine teb'idlerine ve mahkeme-i istinaf hukuk kısmı mukayyitlerinden Hakkı efendinin vak'a-i müellime-i mezkûre esnasında lisan-ı edebe yakışmaz bazı tefevühatta bulunmasına mebni üç mah müddetle hapsine ve Basiret gazetesi sahib-i imtiyazı Ali efendinin melanet-i mebhûsün anhaya iştiraki tebeyyün etmemiş ise de vak'adan bir gün evvel dercettiği fıkra-i malûmeden dolayı matbuat kanunnâme-i hümâyununun bend-i mahsusuna tatbikan yirmi beş adet liray-ı osmanî cezay-ı nakdî tediyesiyle gazetesinin müebbeden ilgasına divan-ı mezkûrca hükmolunmuş idi.

Çeşm-i basiretleri ol vaktâ değın amâ-yı cehl-ü-hırs ve garaz ile mesdut olanlar bu vak'a-i vahimeden ibret alarak ve alehusus müselle-i âlemyan olan merahim ve eltâf-ı şâhânenin tesiriyle haysiyyet-i insaniyelerini takınarak tarik-i müstakill-i necat olan vadi-i istikamete avdet etmeleri lâzım gelür iken vâ esefâki ahvali ne kadar meşkük ve meçhul ise devlet-i aliyye ve alelumum he-

K. Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi

Kleanti Skaliyeri

Ali Şefkati

Aziz Bey

K. Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi

Seniha Sultan Kethüdası Hacı Bekir Efendi

Maliye hulâfasından Muhatar Bey

Belleten : C. VIII

K. Skaliyeri-Aziz Bey Komitesi

Komite azaları
(Hüviyetleri malûm değildir)

y'et-i sadıka-i osmaniyyenin menafi-i aliyesi hilâfında bir takım makasid-ı mefsedetkârâneye hizmet edeceği ol mertebe var-este-i külfе-i beyan olan *Kleanti* namında bir hıristiyanın tertib ve tahrikiyle cülûslarından beri müptela oldukları nüzül-i tedrici ve illet-i cûnundan kesb-i ifakat etmeleri muhal idüğüne etibbaca müttefikan hükm olunan hâkan-ı sâbık hazretlerini taht-ı saltanata iclâs etmek gibi muhal ender muhal olan bir mak-sad-ı faside hidmet itmek üzere merkumun taht-ı riyasetinde olarak ve başlûca âza ve müessisleri mukaddema ihraç olunan saraylu-lardan *Nakşibend kalfa* ile Hekim *Âgâh* Efendi ve evkaf senedat odası mukabelecisi *Aziz* Beğden iberet bulunarak bir cemiyet-i hafiyeye teşkil olunub mezkûr cemiyetin merkum mukabeleci *Aziz* Beğ'in Cerrah paşada kâin hanesinde tecemmu ve in'ikad eylediği zabtiye nezaret-i celilesinin tedabir-i müteyekkızanesi semeresi ola-rak vakt-ü-zamaniyle haber alınması üzerine merkum *Aziz* Beğ'in hanesi leylen basılıb salifüzzikr *Kleanti* ve mezbure *Nakşibend kalfa* ve daha bir, iki nefer âza her nasılsa evvelce firar edebilmiş olduklarından ele geçirilememişler ise de erbâb-ı mefsedetten bir takımı ahz-ü-girift olunarak bunların bâb-ı zabtiyece icra ve ikmal kılınan istintaklarından, işbu cemiyet-i fesadiyyenin mak-sadı, bervech-i mezkûr hâkan-ı müşarünileyhi tekrar iclastan ibaret olduğu ve erbâb-ı fesad böyle bir tasavvur-ı mecnunâneye artık ki-menin tesaddi edemeyeceği mütaleasiyle müşarünileyhin ikametle-rine mahsus olan dairenin emr-i muhafazasınca ol zaman gösterilen kayıtsızlık ve daha doğrusu emniyetten bilistifade suyolu tarikiyle hakan-ı müşarünileyh ile muhabere eyledikleri ve bunlardan mer-kum *Kleanti* âtiyüzzikr *Ali* Beğ'in vasıta oldukları ve cemiyet-i mebhusenin cürüm ve cinayetleri ikinci derecede olarak Sultan Murad hazretlerinin kurenây-ı sabıkasından *İsmail* ve İzmir güm-rükcüsü müteveffa *Raşid Eşendi zade Ali* ve maliye ketebesinden *Muhtar* Beğler ile Meclis-i maarif âza-yı sâbıkasından *Vacid* ve *Kavasbaşı zade Tevfik* ve tütüncübaşı *Hüseyn* ve talebeden *Âbdür-rahim* ve Filibeli *Abdullah* efendiler ve suyolcu *Ahmed* ve *İsmail* ve cinayetleri üçüncü derecede olarak ticaret mümeyyizlerinden *Âsım* ve Suâvi melanetine malûmatı olduğu anlaşılan *Kahvecibaşı İbra-him* ve bâb-ı seraskeri ketebesinden *Ahmed Rıza* ve melânet-i mez-kûreye muttali bulunanlardan ve ticaret-i bahriyye ketebesinden *Esat* Efendiler ile yine bu gürûhdan olan *Üsküdarlı Nuri Bey* ve zabtiye

neferi *Hasan* ile *Memiş* ve Kleanti'nin biraderzadesi *Mihalaki* ve töhmetleri dördüncü derecede olarak Seniha sultan hazretleri ket-hüdası *Hacı Bekir Efendi* ile Ortaköy camii hatibi *Mehmed Efendi* ve bazı eshab-ı muhaffefeye binaen cürüm ve cinayeti beşinci mertebede olub hâkan-ı müşarünileyh hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında birkaç gün kadar hizmet-i kitabette bulunmuş olan *Hacı Hüsnü Bey*'den mürekkep idüğü anlaşılmıştır.

Merkumûnun divan-ı harbce muhakemeleri ledelicra içlerinde Kleanti ve Nakşibend kalfa ve Aziz Beğin rüesâ-yı cemiyetten oldukları anlaşıldığına ve merkurum Âgâh Efendi dahi tasavvur-ı haâbisânesinden muahharen feragat ve sarf-ı nazar eylediğini iddia etmekte isede bir aralık zat-ı meleksimat-ı padişahi hakkında maazallah suikast zımında cemiyet-i merkumeye âlet olmağa muvafakat eylediğini itiraf ettiğine binâen işbu dört şahsın idamlarına ve ceza kanunâme-i hümâyununun elli sekizinci maddesine tevfiikan ikinci derecede müttehem ve zî medhal bulunan merkurum İsmail ve Ali Beğlerin Rodosta ve Muhtar Beğin Sakızda ve Vacit Efendinin Limaide ve Tevfik Efendinin Sinopta ve tütüncübaşı Hüseyin Efendinin Şamda ve Abdürrahim Efendinin İstanköyde ve Filibeli Abdullah Efendinin Sinopta ve su yolcu Ahmedin Vanda ve İsmailin Sakızda on ikişer sene ve üçüncü derecede mücrim olan salifüzzikr kahveci başı İbrahim ve Asım ve Ahmed Rıza ve Esat Efendiler ve Üsküdarlı Nuri Bey ve zabtiye Hasan ile Memiş ve Mihalâkinin kanun-ı mezkûrun salifüzzikr maddesine tatbikan isimleri sırasıyle Samsun ve Sakız ve Trabzon ve Şam ve Rodos ve Sayda ve Kudüs ve Sinobda altışar sene ve cinayetleri dördüncü mertebe addolunan mârelbeyan Hacı Bekir Efendi ile Ortaköy camii hatibi Mehmed Efendinin kezalik isimleri sırasıyle Bozcaada ve Midillide üçer sene müddetle kalebend edilmelerine ve mûmaileyh Hüsnü Beğin mezkûr elli sekizinci maddenin ikinci fıkrasına tevfiikan emsali misillü altı sene müddetle kalebend edilmesi lâzım gelir ise de mevzu-ı bahs olan cemiyet-i fesadiyenin menviyyat-ı şekavetkâranesine dair bir dereceye kadar malûmat vermiş olması hasebîle kırk yedinci madde-i kanuniyye hükmüne tatbikan işbu muvakkat kalebendliğe bedel tagrib ve iclasına karar verilerek altı sene müddetle Ayntab'a nefi olunmasına ve her sınıfın kalebendlik ve nefi ve icla müddeti mazbata-i mahsusası tarihinden itibaren cereyan ettirilmesine ve gerek Suâvi melanetinde ve ge-

rek muahharen teşekkül eden cemiyet-i fesadiyyede zî medhal oldukları şüphesile taht-ı tevkife alınıp iştirâkleri mertebe-i sübuta vasil olamıyan ve def-i şekk-ü şüphe eyliyen kesanın kefalet-i kavıyyeye rabtile tahliye-i sebillerine divan-ı harbce müttefikan hüküm olunarak işbu iki vaka-i müellimeye dair tanzim kılınan mezabıt, evrak-ı müteferriasile beraber makam-ı sami-i spehdariden (seraserlikten) Bâb-ı âliye gönderilmekle meclis-i vükelâda dahi mütalea ve divan-ı harbin verdiği hükümler tasdik olunup keyfiyyet hakipây-i merahim ihtivây-ı hazret-i Pâdişâhiye ledelarz Padişah-ı melekhaslet ve Şehinşah-ı meâli menkabet efendimiz hazretlerinin âlem ve âlemyana şamil ve vasil olan merahim ve eşfak ve eltaf-ı şâhaneleri iktizay-ı âlisince eşhas-ı merkumeden idamlarına hüküm olunan dört nefer kesanın cezay-ı idamdan mâfüvviyetlerle mevaki-i muayyenede on beş sene kaleband edilmeleri ve diğerlerinin dahi ber mucib-i mezabıt icray-ı mücazaları saniha pıray-ı sudur olan irade-i merahim ifade-i cenâb-ı mülûkâne iktizay-ı celilinden olduğuna mebni olveçhile iktizaları icra kılınmış olmağla cümlelerin malumu olmak üzere ilân-ı keyfiyete ibtidar kılındı.

Vesika XI

Beşinci Sultan Muradın tekrar iclâsı için teşekkül eden Kleanti Skaliyeri — Aziz Bey komitesine ait olup sorulan bir takım suallere cevap olarak güzel bir yazı ile madde madde verilen aşağıdaki direktif, dikkate şayan olduğundan aynen buraya alıyorum; belki daha sonra elde edilecek vesikalarla bunun halli mümkün olur.

Yevm Salı 29 Kânunusani 1878 [Alafranga saat 12]¹

1 — Birkaç defa sizlere beyan ettiğim gibi isprit ilmini tamamıyla fehm etmedikçe maruz zevat itikat etmiyecektir; size gelince neticesini efkâr etmeksizin memuriyyetinizi tamamıyla ifa etmeliğiniz lâzımdır; beyan ettiğiniz zat temin olunmuştur; fakat bütün bütün kazanılması icabeder, bakisi kendiliğinden gelir.

2 — Bu babda olan efkârımı mükaddema beyan ettim; zannederim ki evet.

3 — Ecnebi olmayup malûmatları vardır.

4 — Şimdilik itimat etmiyesiz, fakat vakti geldiğinde pek münasip olacaktır.

¹ Bu milâdi tarih 1295 muharreminin yirmi beşinci salı gününe tesadüf etmektedir.

5 — Mümkündür¹.

9 — Heman o akşam çıkmağa ziyadesiyle gayret idesiz. Beyan ettiğiniz saat pek münasiptir, nüfuzlu olan zevatten merkumu hanelerinde kabul etmek istedikleri halde beyan ettiğiniz mevkide ise anların hanelerine götürülmesi daha iyidir ve merkumun haklı bulunduğu makama iâdesine muktedir ve emin olan zevata bu suretle intihab olan zatı teslim ittiğinde memuriyetiniz hitam bulmuştur; bakisi anların tefekkür edeceği şeydir².

8 — Sizin bir kaç emniyyet olunacak zevat vardır.

7 — Çocuklarınızdan korkmamalıdır. Siz kendü kendinizi saklamağa mecbursunuz; çünkü merkumun yanında bulunmaktığınız elzemdir.

11 — Maksadına nail olduğunu fehmettiği anda merkum bütün bütün sizin olacaktır ve korkusu kalmıyacaktır.

12 — Zannedecektir; fakat edilen muhalefetten dolayı icra edemeyecektir.

10 — Hayatta iselerde namizacdırlar, merak itmiyesiniz.

13 — Emniyyet olanacak bir adamdır; fakat karındaşları gibi gevşek olmağa başlamıştır.

14 — Düşman ettirmemek için bazı eşhası dost etmelidir. Beyan olan adam emniyyet olunacak zattır. Fakat ötekiler gibi korkuyor.

15 — Ümit ederim.

16 — Cuma günü³.

¹ Verilen cevapta beş rakamından sonra altı rakamı olmadığı gibi daha sonraki rakamların bazıları da sıra takip etmiyor; beşten sonra dokuz, sonra sekiz, yedi, 11, 12, 10, 13 rakamlarına geçiliyor.

² Zannıma göre bu dokuzuncu cevap Sultan Muradın Çırağandan çıkarılmasıyla alâkadardır.

³ 1878 Şubatın birinci ve 1295 Muharreminin 28 nci Cuma günü olacaktır.